

**УНИВЕРЗИТЕТ „СВ. КИРИЛ И МЕТОДИЈ“ – СКОПЈЕ
ФИЛОЗОФСКИ ФАКУЛТЕТ
- ИНСТИТУТ ЗА БЕЗБЕДНОСТ, ОДБРАНА И МИР -**

**ПОСЛЕДИПЛОМСКИ СТУДИИ ОД ОБЛАСТА
НА МИРОТ И РАЗВОЈОТ**

МАГИСТЕРСКИ ТРУД

**ТЕМА: Ривалитетот меѓу САД и ЕУ во однос на решавањето на
ирачката криза во 2003 година**

**Миле Стојковски
бр.на индекс: 4064/10**

**Ментор:
Проф. д-р Трајан Гоцевски**

Скопје, март 2014 година

СОДРЖИНА

1. ВОВЕД

2. АМЕРИКАНСКИ И ЕВРОПСКИ ИНТЕРЕСИ И ПРИОРИТЕТИ ЗА БЛИСКИОТ ИСТОК

3. ТРАНСАТЛАНТСКИТЕ БЕЗБЕДНОСНИ ОДНОСИ

3.1. Краток историски развој на настаните во периодот на 1990-те до 2005 година

3.1.1. ЕБОП: Од безбедност до одбрана

3.2. Споредба на стратегиите и политиките

3.2.1. Јазот помеѓу капацитативните можности на двете страни на Атлантикот

3.2.1.1. САД за говарач на „тврдата“ и ЕУ како носител на „меката“ безбедност

3.2.2. 11-ти септември – Денот што ги промени САД

3.2.3. Кратка анализа на трансатлантските разидување во однос на Националната Безбедносна Стратегија (НБС) и на Европската безбедносна Стратегија (ЕБС)

3.3. Визија на одлучувачко лидерство

4. ИРАЧКАТА КРИЗА

4.1. Продлабочување на трансатлантскиот јаз

4.1.1. Растечко разединување

4.1.2. Извори на недоразбирање

4.2. Односите и развој на настаните во текот на кризата

4.2.1. Американски перцепции и француско-гермаско единство

4.2.2. Разидување во Европа во однос на ирачкото прашање

4.2.2.1. Велика Британија, Шпанија и Италија

4.2.2.2. Земјите од Вилнус 10

4.3. Обединети нации

4.3.1. Дебатирање за Ирак – резолуција 1441 на ОН

4.3.2. Втора резолуција

4.4. Враќање на довербата во Ирак

4.5. Заедничка агенда и вредности кои сеуште со цврсто поврзани

4.5.1. Промоција на заеднички реформи и проекти

5. НАМЕСТО ЗАКЛУЧОК

6. СПИСОК НА КРАТЕНКИ

7. КОРИСТЕНА ЛИТЕРАТУРА

1. ВОВЕД

„Трансатланските односи се од витално значење за нашите две земји и Франција ќе остане сигурен сојузник на САД.“

Francois Hollande

Во 2002 година и почетокот на 2003 година беше период на исклучително лошо време на трансатланските односи. Војната во Ирак откри што се смени, а што остана константно во тие односи. Елементите на континуитетот останаа впечатливи. Америка остана да доминира со меѓународниот систем, посебно во воена смисла но исто така и преку економската моќ, која преживеа многу претпоставки, а посебно оние од европска страна. Исто така, нешто што не се промени е, британскиот обид да биде врска помеѓу САД, со која има намера да одржува „специјални односи“ и со ЕУ каде сака да ја задржи од искушението да стане премногу автономна.

Добрите европско-американски односи се од суштинско значење за глобалната стабилност. Но, трансатлантските односи беа во криза, најмногу во текот на војната во Ирак. Несогласувања ЕУ-САД се прошируваа и ги покриваа политичките и стратешките, како и економските и социјалните прашања. Една од најголемите поделби настана околу глобалното владеење и главната улогата да биде дадена или на ОН или на други мултилатерални институции. Ова предизвика зголемување на анти-американизмот (или подобро спротиставеност на политиката на администрацијата на Буш) во Европа, а со тоа продолжи незадоволство кон Европа (или подобро кон Франција и Германија) во САД. ЕУ немаше концепт за тоа како да се справи со единствената суперсила во светот. Премногу често се користеше билатералната соработка со ЕУ земјите што е спротивно на меѓународната политика на ЕУ.²

---

¹ http://www.brainyquote.com/quotes/keywords/relationship_5.html

² The EU and US: Friends or Rivals? Dr Fraser Cameron, Director of Studies, European Policy Centre, Brussels, https://digitalcollections.anu.edu.au/bitstream/1885/41744/3/cameron_eu_us.pdf, датум на пристапување 24.09.2013 година, стр.1.

Но она што најдлабоко се промени, многу повеќе од тоа што луѓето во Европа мислеа дека го сваќаат, беше американскиот концепт за меѓународни односи и надворешна политика.

После Договорот од Маастрихт (Maastricht Treaty, 07 Фев 1992 година), ЕУ покрај економските презеде и чекори во областа на надворешната политика, војската, кривичното право и судската соработка. ЕУ искажа подготвеност да биде вклучена многу поактивно, прво во европскиот регион, а подоцна и во глобален контекст, но остана сеуште нејасно колку ефективна ќе биде улогата на ЕУ како меѓународен фактор. Односите на ЕУ со САД поминаа низ сериозна криза после нападите од 11-ти септември 2001 година како и со ирачката интервенција. ЕУ се завземаше за мултилатерализам во однос на унилатералната политика на САД, во новиот милениум, што создадоа проблеми во политичкото и военото единство меѓу двете страни на Атлантикот.

Различните ставови кои се потенцираа за промовирање на меѓународната безбедност во документите на САД и ЕУ, ги одразуваа различни политики на двете страни. Сепак, длабоко вкоренетото партнерство помеѓу членовите во ЕУ и САД остана неопходно за двете страни. На САД и е потребна европската соработка како и ЕУ има потреба од поддршката на САД и партнерството.

За трансатланската безбедност, а особено и глобалната безбедност во целина, САД и Европа сеуште се партнери. Но, во промовирањето и спроведувањето на нивните меѓународни и регионални политики и безбедност, ти е многу пати манифестираше различни погледи. Така, дивергенцијата на политиките и безбедноста ги прави двете страни на Атлантикот конкуренти.

Европски и американски поглед за глобалната безбедност се појави после Студената војна. Едната страна прокламираше потребата од тесна дефиниција на безбедноста додека другата страна се фокусираше на една поширока агенда за дефинирање на безбедноста. Прашањето за тоа како да се „постигне“ безбедноста доведе до трансатлантски расцеп меѓу САД и Европската унија. Така на пример, прво, после американскиот одлучувачки став за употреба на сила против Ирак, имаше голема и растечка дивергенција во и помеѓу членовите на евроатлантската безбедносна заедница во врска со средствата за постигнување на нивните заедничките интереси. Основните разлики се случија околу употребата на сила, кога и како да се користи.

Инволвирање на САД и ЕУ во ирачката војна ќе се испитува во овие тези на компаративни анализи на САД и европските политики во однос на ирачкиот проблем, пред почетокот на војната и во нејзиниот тек, но исто така и внатрешните поделби меѓу членките на ЕУ (особено Велика Британија како и другите членки кои се придружија на американската коалиција и оние кои застапаа против војната). Понатаму, ќе анализирам дали различните политики и стратегии меѓу САД и ЕУ што „испливаа“ на површина по 11-ет септемврските напади е криза, која може да се реши или знак на проблематичниот однос кој е создавање на трансатлантски расцеп. Се смета дека различниот акцент на европската и американската агенда за безбедност ги има развиено основите на атланската криза искажани во дебатата за ирачката криза.

Коренот на јазот на трансатлантските односи настанува со унилатералната политика на САД, особено преку американската наметлива превентивна политика за употреба на сила, и не подготвената посветеност на Европската унија за ефективен мултилатерализам. Покрај тоа, хегемонистичката позиција на САД во светот и европските напорите да се постане силен глобален играч биле основа за разлики во нивните меѓународни политики.

2. АМЕРИКАНСКИ И ЕВРОПСКИ ИНТЕРЕСИ И ПРИОРИТЕТИ ЗА БЛИСКИОТ ИСТОК

Меѓународната безбедносна средина доживеа значајни промени од 1989 година до денес. За околу две децении од крајот на Студената војна, имаме забележано разни нови фактори, настани и предизвици, кои допринесуваа за различни акции и колективни одлуки на државите во меѓународните организации и сојузи кои се разликуват од ерата на Студената војна. Со падот на Берлинскиот ѕид во 1989 година, симбол на Студената војна, која ја подели Европа како Исток и Запад, беше укинат. Конечно, Соединетите Американски Држави (САД) беа оставени како суперсила. Исто така, крајот на Студената војна кој претежно го чувствувааше Европа (ЕУ), бидејќи таа беше во центарот на Студената војна каде што суперсилите го имаа најголемиот судир на интереси. Крајот на американско-советските нуклеарно ривалство базирано врз

основа на етнитетите на НАТО и Варшава пактот имаше огромно влијание во текот на европската безбедносна архитектура.

Крајот на Студената војна имаше голем ефект врз безбедносните закани како и на иднината на меѓународната безбедност, а со тоа и на одредување на главните актери во таа област како што се САД, ЕУ, ОН и НАТО и сите тие почувствува потреба да ги трансформира своите политики, стратегии и структура. Американскиот Претседател Буш, во својот говор пред Конгресот на 11 Септември 1990 година, ја искажа итната потреба за „нов светски поредок“.

Обединетите нации (преку советот за безбедност) останаа гарант на меѓународната безбедност, а преку своите основни цели се залагаа за зачувување на мирот секаде во светот, развој на пријателски односи помеѓу нациите како и го охрабруваа почитувањето на сите права и слободи. Исто така сите овие цели би се остварувале со мирољубиви средства, а во согласност со принципите на правдата и меѓународното право.

Со распаѓот на Советскиот Сојуз во почетокот на 1990-тите, НАТО ја изгуби својата „причина за да постои“. Така, НАТО почувствува потреба да се распушти или да се трансформира. Членки на Алијансата претпочитаа НАТО да се трансформира во НАТО со нови причини за опстанок како колективна безбедносна организација.

„Основна цел на НАТО е да се заштитат слободата и безбедноста на сите нејзини членови со политички и воени средства во согласност со Северноатлантскиот договор и на принципите на Обединетите Нации“.³

Во ерата на Пост-Студената војна, глобалната безбедност беше концептуирана, наместо регионална, пришто настана префрлување на фокусот од воени на не воени закани. Овој поборнички став повеќе беше присутен во Европа, во Копенхагенската школа, која беше основана во 1985 година од страна на Центарот за мир и истражување на конфликти. Првиот проект на овој центар е насловен како "Не-воените аспекти на европската безбедност".

„Покрај тоа, без да сакаат да се воведат радикална поделба помеѓу европските и другите, а особено со американската, безбедносни студии на проектот Копенхаген се појавија во рамките на обично европскиот

---

³ "NATO Handbook", 2001,

[http://www.nato.int/docu/handbook/2001/pdf/handbook.pdf\(02.02.2007\)](http://www.nato.int/docu/handbook/2001/pdf/handbook.pdf(02.02.2007)), p. 30.

безбедносен пејзаж, кој на својата работа и даде експлицитно Европски вкус“.⁴

Основно е тврдењето дека ЕУ остана измешан медиум, делумно супранационална организација, делумно обединета но сеуште водена од националните влади, чуја политичка моќ се темели, пред се, на заштита на домашната политика, а дури потоа на идејата на заедничка Европа.⁵

Најдебатирано прашањето после студената војна беше и проблемот со “делење на колачот“. Европјаните не плаќаа многу за трошоците за нивната одбраната во текот на Студената војна и најмногу се потпираа на САД за одбраната на сопствениот дом и почва. Во годините кои следеа по паѓањето на Берлинкиот ѕид, САД ја потенцираа важноста на “делење на колачот“ за иднината на Алијансата и трансатланското партнерство.

Несогласувања меѓу ЕУ-САД ги покриваа политичките и стратешките, како и економско-социјалните прашања. Една од најголемите поделби настана околу глобалното владеење и дали главната улогата да биде дадена на ОН или на други мултилатерални институции. Ова предизвика зголемување на анти-американизмот (или подобро спротиставеност на политиката на администрацијата на Буш) во Европа, а со тоа продолжи незадоволство кон Европа (или подобро кон Франција и Германија) во САД. ЕУ немаше концепт за тоа како да се справи со единствената суперсила во светот. Премногу често се користеше билатералната соработка со поедини земји од ЕУ што не беше во интерес на ЕУ.

Разликите меѓу трансатлантските сојузници се манифестираа и преку различните гледишта за улогата на меѓународните институции и универзалната вредност на човековите права, САД ги користат меѓународните институции за проширување на легимитетот на својата сила, додека пак Европа во нив гледа механизам за скротување на националната моќ на државите вклучувајќи ја и моќта на САД.⁶

---

⁴ Jef Huysmans, “Revisiting Copenhagen: Or, On the Creative Development of a Security Studies Agenda in Europe”, **European Journal of International Relations**, Vol: 4, No: 4, 1998, pp: 479–505.

⁵ Рина Киркова, Иднината на НАТО, Редифинирање на трансатланското сојузништво, 2010, стр.138.

⁶ Рина Киркова, Иднината на НАТО, Редифинирање на трансатланското сојузништво, 2010, стр.140.

Постојат многу докази за порастот на бројот и сериозноста на овие предизвици во тој период, вклучувајќи го тука и Ирак, Израелско-палестинскиот конфликт, конфликти кои се занимаваат со „непријателските држави“ и тероризмот, глобалното затоплување и контрола на оружјето, со што се поткопа довербата која беше потребна за заедничко справување со глобалните проблеми. Понатаму, трансатлантските спорови имаа големо влијание врз Европската надворешна и безбедносна политика, па дури и на процесот на европската интеграција. Постоеја исто така европски сомневања дали САД се уште се залага за силна обединета Европа која зборува со еден глас.

Во почетокот на 2003 година, разликите во однос на приоритетите што се однесуваат на Блискиот Исток, постанаа главен фактор во односите помеѓу двете страни на Атлантикот. САД инсистираше на прво место да биде ставен тероризмот и после тоа оружјето за масовно уништување и посебно заканата од режимот на Садам Хусеин додека Европејците сакаа да го нагласат значењето на Израелско-палестинскиот мировен процес. Иако повремено напнатоста и не беше толку голема сепак основните разлики околу приоритетите и стратегиите останаа. Соработката во однос на Блискиот Исток помеѓу САД и ЕУ на тактичко ниво се остваруваше многу полесно но кога ќе дојдеше до точка кога мораше да се заземе севкупен став и начин на пристап, кој треба да биде прифатен од двете страни, во заедничко остварување на целите тогаш тоа беше скоро неостварливо. Овој контраст на тактички договор и стратешки разлики, се однесуваше на многу главни прашања на Блискиот Исток како што се Израелско-палестинскиот мировен процес, ирачката агенда, иранската нуклеарна програма како и севкупните реформи во арапскиот свет⁷.

Quartet формулата само ги обликуваше проблемите кои постоеја, во врска со Израелско-палестинскиот мировен процес, помеѓу САД од една страна и ЕУ, Русија и Обединетите Нации од друга, но немаше никакво решение. За повеќето официјални преставници од Америка пристапот кон решавањето на ова прашање значеше креирање на опкружување во кое Израелците и Арапите би ги решавале своите прашања по принцип на преговарање додека за повеќето европски официјални претставници ова значеше дека е потребно да се подготви

---

⁷ Shift or rift, Assessing US-EU relations after Iraq, Edited by Gustav Lindstrom p.129

решение на проблемот и ако билатералните преговори не даваат решение на проблемите, како што тоа беше и во претходните десет години, тогаш малку или малку повеќе решението ќе мора да биде дефинирано од меѓународната заедница.

Друг начин да се објаснат разликите на двете страни на Атлантикот е тоа што Европа се фокусираше на резултатите од израелско-палестинските преговори додека САД на поединечните разговори со инволвираните страни. Така на пример во време на процесот во Осло Европа се залагаше да издејствува и прикаже конечниот исход од преговорите во што не успеа дека Палестинците не беа сигурни дека ќе добијат самостојна палестинска држава додека Израелците се залагаа тоа да не се случи. Додека во исто време Американците се фокусираа на креирање на заедничка конференција каде што двете страни ќе си дефинираат услови кои ќе бидат прифатени од нив што исто така доживеа неуспех. САД и Европа немаа исти сфаќања околу основните предизвици за Арапско-израелскиот конфликт. За повеќето Европејци главен предизвик беше израелската окупација на палестинската територија. Според САД главен извор на недоразбирањето беше неприфаќањето од палестинска страна дека Израел е еврејска држава. Големо трансатланско разидување настана и во сфаќањето на улогата на останатите арапски држави. Европа тоа го сфаќаше како помагање на останатите арапски држави во процесот но не и како многу важна улога додека САД ги истакнуваше посебно Египет и Саудиска Арабија како најважни „играчи“ во креирањето на палестинската политика. Јазот се прошири околу заземањето став каде да се изврши притисок за да се направи прогрес во мировниот процес. Додека Европејците го истакнуваа своето жалење дека Американците притискаат само врз Палестинците, а ги оставаат Израелците недопрени, Вашингтон се гладаше себе како активно инволвиран во убедувањето кон Израел да преземе „тешки“ чекори и многу отстапки.

Во такви околности се размислуваше да се распоредат меѓународни сили кои ќе го гарантираат мирот во овој регион на што САД се спротиставуваше дека тоа би преставувало дополнителни и скоро неиздржливи финансиски импликации дека тие веќе имаа распоредено голем број на такви воени сили како во Кореа, Балканот, Афганистан и Ирак. Како додаток на тоа, беше исто така голем ризик таквата акција да не успее дека во историјата во овој регион седум пати имаше распоредување на такви или слични сили кои не ги постигнаа

очекуваните резултати. Се провлекуваше заклучокот дека успехот на мировниот процес не зависи од тоа колку големи и опремени ќе бидат распоредените сили туку од волјата на инволвираните страни да ја задржат нивната посветеност кон мирното решавање на конфликтот и избегнувањето на насилството.

Во почетокот на 2000-те беше нејасно дали во Ирак чашата беше полуполна или полупразна. Сите оние кои беа за воено решавање на проблемот исто така се надеваа дека и реконструкцијата на Ирак ќе се одвива според посакуваното. Но како за војната во Ирак така и за неговата реконструкција имаше многу несогласувања помеѓу САД и некои европски земји. Сите оние кои беа против војната исто така размислуваа дека и реконструкцијата на Ирак бара сеопфатна акција околу процесот на донесување на одлуки и исто така да биде задолжително учеството на ОН. Големо разидување, покрај ставовите за војната, имаше и околу одговорностите во водењето на реконструкцијата на Ирак. Бушовата администрација беше скептична околу улогата на ОН во целиот процес, а посебно во политичката трансформација на Ирак.

Поседувањето на оружје за масовно уништување од страна на Ирак исто беше предизвик кој го продлабочи јазот помеѓу двете страни на Атлантикот. Начинот како тоа да се открие и како да се презентира неговото поседување и кои би биле последиците од таквото поседување или не предизвикаа низа несогласувања и препукувања како преку јавните медиуми така и преку официјалните канали. Несогласувањата околу Ирак ќе ја поделата и самата Европа, на оние кои се блиски до француско-германската коалиција и оние кои ја поддржуваат САД. Многу од нив и после случувањата во Ирак од 2003 година ќе изјават дека кога истото би се повторило тие би го направиле и постапиле на ист начин со мислење дека и тогаш го направиле вистинскиот избор.

Во однос на Иран⁸, САД со години наназад го бранел мислењето дека Иран е еден од главните спонзори на тероризмот, и не само тоа, туку поседувањето на нуклеарна моќ и ракети со голем дострел. Во очите на американската политика, иранската нуклеарна програма, преставуваше загриженост не само од нејзиното поседување туку и од опасноста таа да биде искористена за други цели и воедно да биде продадена и на други непријателски држави. Европа во суштина ја почитуваше загриженоста на САД во однос на Иран но покажуваше

---

⁸ Shift or rift, Assessing US-EU relations after Iraq, Edited by Gustav Lindstrom p.137

намалена инволвираност во напорите што ги правеше САД да ја убеди Русија да не соработува со Иран. Загриженоста беше присутна и после потпишувањето на договорот за неширење на нуклеарно вооружување бидејќи историски гледано Иран многу пати беше обвинуван за акции кои беа преземени против САД и Европа но не беше „казнет“ ни за една од нив. Преовладуваше мислење дека иранската нуклеарна програма е потребно да биде стопирана, а не редефинирана но имплементацијата на истото страдаше од сериозни проблеми.

САД на почетокот направи голем успех со тоа што дипломатски ги убеди Европа и Русија дека иранската нуклеарна програма може да предизвика големи проблеми но беше незамисливо дека дипломатскиот успех ќе биде исто така успешен и на терен. Спроведувањето на санкциите на ОН предизвика една голема меѓународна поделеност, а со тоа ја намали и иранската безбедност но во исто време и безбедноста во целиот регион со проблематичните соседи на Иран. Со нуклеарната програма не се зголеми безбедноста на Иран дури во многу области беше нарушена. САД ги зголеми своите воени капацитети насочени против Иран, се зголеми и израелската воена капања додека Турција и Саудиска Арабија многу сериозно ја сфатија нуклеарната програма на Иран. На терен, САД немаше конкретни начини како да ги решава предизвиците со Иран, а од друга страна, Европа имаше отворени врати и беше во преднос од причина што на Иран му беше потребно потпишувањето на трговскиот договор со Брисел. Така Европа немаше желба да се приклучи на Американците и да се залага за промена на режимот во Иран по присилен пат но тоа да се направи со полна поддршка на силите кои се реформски ориентирани. Но и двете страни се залагаа и имаа заедничко мислење дека нуклеарната програма треба да се намали па дури и да се стопира и со самото тоа, гледано од временска дистанца, ќе дојде и до промена на режимот на Иран. Размислувањата идеја во правец дека војната опција не ќе ги постигне очекуваните резултати дека нуклеарната програма може да предизвика други несакани последици, а и иднината на израелско-палестинскиот процес може да биде доведена во незгодна конотација. Тоа беше причината со Иран односите да почнат да се развиваат во правец на доделување на оредени привилегии на Иран со ставање на знаење дека ќе бидат преземени сериозни санкции ако нуклеарната програма не биде ставена под строг надзор.

САД во многу прилики споменуваше дека на Блискиот Исток му се потребни промени што од друга страна кај Европејците предизвикуваше

скептицизам. Скептицизмот се јавуваше поради тоа што начинот на кој Американците сакаа да ја спроведат трансформацијата на Блискиот Исток го поистоветуваа со оној од 1989-1991 година што се случи во Источна Европа кога ненадежен бран на промени ќе ги тргне со децении градените тоталитарни режими. Американските напори се одвиваа во правец на промовирањето на демократијата и слободата, улогата на законот и економските реформи што европските интелектуалци го протолкуваа како веќе видена работа која не би се однесувала на „пријателите“ на САД што доведе до минимална кооперативност од двете страни.

Притисокот што се правеше врз Ирак од страна САД во периодот од 2000-2003 година беше во правец на борбата против тероризмот, борбата против непријателските држави, промовирање на демократијата како и посветеност на мировниот процес во Израел. Ирак имаше огромно влијание во одредување на правецот на политиката на Блискиот Исток како од страна на САД така и од европска страна но во исто време ја дефинираше и играше пресуден фактор во уредување на меѓусобните трансатлански односи.

Одговорот на САД во однос на нападите од 11-ти септември имаше неизбежно влијание на трансатлантските односи. Како што ЕУ растеше во големина и структура (единствена валута, проширување), тоа допринесе на зголемувањето на одговорност за безбедноста во нејзиното соседство. САД го поддржуваше овој процес. Во исто време, опстојуваше реалноста на „поголем расцеп помеѓу перцепцијата на Америка за своето морално лидерство“ и европската перцепција за „воениот ум“ на Америка опседнат со непријателските држави и оружјето за масовно уништување.

Доколку постои глобална норма за човековите права, таа е повеќе европска отколку американска норма. Американската политика за човековите права долго време е парадоксална. Иако САД помага во создавањето на Комисијата за човекови права на ОН и Универзалната декларација за човекови права, САД не беа ентузијастички во однос на ратификувањето на договорите кои се однесуваа на почитување на овие права.⁹

Сепак, и покрај сите овие проблеми, што е од суштинско значење, ЕУ и САД изнаоѓаа заедничка основа за да се справат со сложената

---

⁹ Рина Киркова, Иднината на НАТО, Редифинирање на трансатланското сојузништво, 2010, стр.155.

глобална агенда. Двата блока доминираа во светската трговија и го обезбедуваа најголемиот дел за економски развој и техничка помош. Тие ги обезбедуваа над 70% од глобалните трошоците за одбраната и работеа заеднички и успешно како на Балканот така и пошироко. Тие знаеја дека мора да продолжат да работат заедно како партнери по избор.

3. ТРАНСАТЛАНТСКИТЕ БЕЗБЕДНОСНИ ОДНОСИ

3.1. Краток историски развој на настаните во периодот на 1990-те до 2005 година

Има многу кои забораваја дека 1990-те не беа баш години на трансатлантското блаженство.

Во 1992 година, американските гласачи го свртеа грбот на претседател, чија кариера беше доминантна во меѓународните односи и избраа претседател без политичко искуство. Во силен контраст со она што ќе стане американската надворешна политика за само 10 години подоцна, во почетокот на претседателството Бил Клинтон стави висок приоритет на домашната економија и фискална солвентност отколку на нејзините меѓународни амбиции. Како државен потсекретар Peter Tarnoff во мај 1993 година истакна дека, „Неопходно е да се истакне дека нашите економски интереси се најважни. . . . Со ограничени ресурси, САД мора да го дефинираат степенот на својата посветеност пропорционално со своите реалности“.¹⁰

Клинтоновата администрација првично беше склона да ги нагласи домашните приоритети бидејќи исчезнувањето на Советскиот Сојуз направи да геополитичките размислувања изгледаат неважни. Со тоа што Европа повеќе не претставуваше централен стратешки регион за САД, новата администрација свесно се обиде да ги пренасочи ресурсите и вниманието кон економскиот развој на Азија.

Всушност, најголемото геополитичко прашање во Европа, непосредно после завршетокот на Студената војна, беше продолжувањето на граѓанска војна на Балканот. Американската неподготвеност да се преземат ризиците во надворешната политика беше можеби најочигледна во пролетта 1993 година, кога Клинтон, пред

---

¹⁰ Philip H. Gordon and Jeremy Shapiro, *Allies at War: America, Europe, and the Crisis Over Iraq*, Brookings Institution Book Inc, 2004, стр.32.

да биде решено укинување на ембаргото за оружје за Босна и да започне воздушни напади против босанските Срби, го прати Државниот секретар Ворен Кристофер на маратонско патување до шесте европски метрополи за да добие европска поддршка. Но откака не ја доби поддршката тогаш политиката на САД се пресели подалеку од поимот на воздушните напади и се приближи кон европскиот пристап на воспоставување (но не и навистина спроведување) „безбеден рај“ и одложување на акција за уште две години . Мисијата „Кристофер“ подоцна ќе се користи, особено меѓу републиканските критичари, но исто така и за многу луѓе во администрацијата на Клинтон, како модел за тоа како да не се доведе до таква ситуација и создавање на одложувања и неодлучност.

Како што се испостави , Европејците се покажаа како неспособни да се справат со југословенската криза без водството на Америка. Европската неред во срцето на Европа и американското повлекување остави над 200.000 мртви на овие простори. Во летото, 1995 година, Вашингтон конечно одлучи да го превземе водството и постави убедлива агенда за европските сојузници, кои беа неподготвени да интервенираат со пожестока и конкретна акција.

Ова им даде јасна слика на креаторите на политиката од двете страни дека Европејците, без оглед на нивните евентуални аспирации за управување со нивната сопствена безбедност, тие не беа во можност да поседуваат внатрешен консензус или воен капацитет да дејствуваат без американското лидерство. Но, исто така американски креатори на политиката сватија дека би можеле да си дозволат да ја игнорираат Европа.

По многу кратко двоумење, во 1995 година, САД го мапира јасниот курс за проширувањето на НАТО , кој во јули 1997 година, ги прошири поканите за Полска, Унгарија и Чешка. Клинтон, исто така агресивно наметнува, особено за време на неговиот втор мандат, за проширување на мисиите на НАТО да се вклучат новите закани како тероризмот , оружјето за масовно уништување и „надвор од дометот“ кризи како и за развој на европските одбранбени капацитети подобро опремување за да се справи со новите предизвици.

Навистина многу од сегашните спорови го имаат своето потекло во 90-те кога Клинтоновата администрација се соочи со „непријателскиот“ Конгресот, во голема мера незаинтересиран за надворешна политика и европските влади беа длабоко загрижени со американскиот пристап

„рацете понастрана”. Тој пристап беше карактеристичен и за двете администрации, како на Буш постариот и новата Клинтоновата администрација, во однос на балканскиот конфликт. Буш постариот доби признание во Европа за државничко справување со комунизмот и тој не сакаше вклучување на САД на Балканот. Клинтон продолжи со овој не-ангажман и во периодот од 1992-1994 година¹¹ беше време на голема криза со европската и американската различна политика за Балканот. Конечно, САД интервенираше воено се со цел да се обезбеди Дејтонскиот договор, а подоцна повторно интервенираше за решавање на косовската криза. Научената лекцијата беше дека конечно ЕУ и САД е потребно да соработуваат наместо да се натпреваруваат и резултатот на таа соработка донесе мир на Балканот.

Буш Постариот и Клинтон го признаа растечкиот потенцијал на ЕУ како партнер на САД и сакаа да креираат некаква структура на односите меѓу ЕУ-САД. Но структурите основани во 1990 година и 1995 година никогаш не ги дабија потребните безрезервни политички поддршки од двете страни на Атлантикот за да се обезбеди успех. Во 1990 година трансатлантските декларација регулираше редовни политички консултации меѓу САД и ЕУ на сите нивоа (двогодишни самити, министерствата и високи функционери, како и состаноците на работните групи)¹². Во 1995 година, САД и ЕУ се пресели ја еден чекор подалеку со потпишувањето на новата трансатлантска агенда (НТА) која предлагаше заедничка акција во четири главни области:

- промовирање на мирот и стабилноста, демократијата и развој во целиот свет;
- одговор на глобалните предизвици;
- придонесување на експанзија на светската трговија и поблиски економски односи;

---

¹¹ The EU and US: Friends or Rivals? Dr Fraser Cameron, Director of Studies, European Policy Centre, Brussels, https://digitalcollections.anu.edu.au/bitstream/1885/41744/3/cameron_eu_us.pdf, датум на пристапување 24.09.2013 година, стр.2.

¹² Цветната декларација посветена на ЕУ и САД „за понатамошно зајакнување на нивното партнерство се со цел: поддршка на демократијата, владеењето на правото и почитувањето на човековите права и индивидуална слобода, заштита на мирот и унапредување на меѓународната безбедност, преку соработка со други нации против агресија и принуда, придонесувајќи во решавање на конфликтите во светот и преку зајакнување на улогата на Обединетите нации”. “трансатлантските декларација за ЕУ-американските односи, 1990, www.europa.eu.int

• и градење на мостови преку Атлантикот¹³.

Постои мало сомневање дека бирократските структури за поддршка на НТА била корисна во дискусиите околу ЕУ-САД споровите, па дури и да им помага за решавање на некои прашања, главно во сферата на трговијата. Трансатлантското економско партнерство (ТЕП), кое беше лансирано во 1998 година се со цел да се отворат пазарите и да ги елиминираат трговските бариери меѓу трансатлантските партнери, беше видлива манифестација на оваа нова соработка. Но немало вистински суштински разговори на највисоко политичко ниво, на пример какви се перцепциите од можни закани, делумно поради неможноста од страна на ЕУ да зборува со еден глас за чувствителни политички, безбедносни и економски прашања.¹⁴ Ротирачкото шест месечно претседателство со ЕУ не беше погодно за промовирање на таков дијалог и многу земји-членки, а не само Велика Британија, претпочитаа работа на билатерални канали. Често нивните амбасадори се оценувани дома спрема бројот на публиката кој тие ќе го обезбеделе за нивниот Претседател или Премиер со Претседателот на САД. Од американска страна, последователните администрации, исто така, имаа малку одржлив успех.

Во Вашингтон, април 1999 година, администрацијата на Клинтон повика на нов „Стратешки концепт“ со кој ќе се признаат овие нови мисии и уште посилено е потенцирана, од страна на американците, да се дејствува „надвор од дометот“ или „надвор од бизнисот“. Американците и Европејците се согласија да работат заедно за да одговорат на растечките предизвици надвор од границите на Европа.¹⁵

Предвестите од некои трансатлантски дебати ќе еруптираат во почетокот на 2000-тите и ќе навестат дека многу Европејци биле неподготвени да ја прифатат новата агенда. Тие не биле убедени дека на новите предизвици би можело најдобро да се одговори со воената моќ и

---

¹³ НТА самоуверено потврди дека „врски кои ги поврзуваат нашите луѓе се толку силни денес како што беа во изминатиот половина век. За повеќе од педесет години, трансатлантското партнерство е водечка сила за мир и просперитет за себе и за светот. Заедно, ние помагаме да се трансформираат противниците во сојузници и диктатури во демократи. Заедно, ние изградивме институции и моделите на соработка кои ја обезбедија нашата безбедност и економска сила. Овие се епски достигнувања“.

¹⁴ Види сведочењето на Хавиер Солана на Конвенцијата за иднината на Европа, работна група за надворешна и безбедносна политика, 15.10.2001 година.

¹⁵ Philip H. Gordon and Jeremy Shapiro, *Allies at War: America, Europe, and the Crisis Over Iraq*, Brookings Institution Book Inc, 2004, стр.35.

беа загрижени дека повеќе моќната Америка може да ја злоупотреби својата воена сила. Овие дебати особено се истакнуваа во преговорите за новиот стратешки концепт. На крајот на краиштата, сојузниците се согласија да се нагласат новите закани, барем на хартија, но тие не можеа да ги скријат своите трајни разлики во врска со улогата на ОН во одобрување на употреба на сила. Европските сојузници, предводени од Франција, инсистираа на признавањето на важноста на ОН, додека Американците одбиваа да се овласти Советот за безбедност како апсолутен услов за воена акција.

Американско-европски разлики и пристапот на Клинтоновата администрација кон управувањето со нив исто така дојде до израз со косовската криза во 1998 година. Администрацијата на Клинтон, исто така, покажа порешително лидерство отколку што имаше за првите неколку години од дебаклот во Босна и Херцеговина. Клинтон потрошил огромни напори за да ја добие поддршка на ОН за поцврст став против Србија. Поради заканата на Русија дека ќе користи вето во ОН за употреба на сила, Клинтон тогаш побара мандат од 19-те членки на НАТО алијансата и беа потрошени огромни напори за да се убедат, а особено Германија, Италија и Грција. На крајот сите лидери се согласија околу потребата да се оди во војна против Србија. Заклучок на администрацијата на Клинтон од операцијата во Косово беше дека сите се свесни за тешкотиите својствени за борбата како сојуз но предностите се значителни. Командант Весли Кларк, исто така, ќе заклучи дека стратешките придобивките од заедничката оперативна ефикасност не биле пречка за победа во Косово туку таа била причината за нивната победа.¹⁶

И покрај тешкотиите на структурни страна, администрацијата на Клинтон во целина беше проевропска. Таа имаше многу луѓе во нејзините високи чинови со директното искуство од ЕУ и Клинтон самиот беше темпераментно склон кон европските идеи и решенија. Но, имало спорови во неколку области, вклучувајќи го решавањето на прашањето со „непријателските држави“, глобалното затоплување како и договорот за забрана на нагазни мини. Затоа е погрешно да се верува

---

¹⁶ Philip H. Gordon and Jeremy Shapiro, *Allies at War: America, Europe, and the Crisis Over Iraq*, Brookings Institution Book Inc, 2004, стр.36.

дека проблемите на ЕУ со САД и обратно започна кога Џорџ Буш ја презеде функцијата во Белата куќа во јануари 2001 година.¹⁷

Кога Џорџ Буш постана кандидат за претседател на САД беше широко опишан во европските медиуми како наивен каубој, заинтересиран за смртната казна и бездушен кон животната средина. На преземањето на функцијата, за овие предрасуди се чинеше дека се потврдуваат со тоа што новата администрација правеше напори да излезе и на свој начин да се откаже од Кјото протоколот, одбиваше да ги потпише или ратификува договорите за контрола на оружјето и продолжи со развојот на националната ракетна одбрана. Европската загриженост беше дополнително зголемена со важноста на блискоисточниот мировен процес и Северна Кореја.

Новата администрација на Буш покажа малку желба да комуницира со ЕУ и не беше изненадување кога администрацијата на Буш еднострано одлучи да го намали бројот на самити со ЕУ на еднаш годишно. Конгресот исто така покажа малку интерес за одржување на блиски односи со се повеќе моќниот Европски парламент.

3.1.1. ЕБОП: Од безбедност до одбрана

Европската ангажираност во надворешна и безбедносна политика покажа значаен прогрес од 1999 година до денес и доброто разбирање на оваа забрзување и напредок во тој правец само може да се испита со анализи од страна на надворешни фактори, создавајќи стимул за еволуцијата на Заедничката надворешна безбедносна политика (ЗНБП). Jean Yves Haineги подели овие надворешни фактори во четири основни групи. Тој истакнуваше дека, *“после повеќе од педесет години на статус кво, неколку фактори може да ја објаснат прогресивната потреба на вистински безбедност и одбранбена политика на Унијата”*.¹⁸ Основниот фактор е системска промена односно крајот на Студената војна. Европа ја загуби својата стратешка важност за САД во споредба со своето

---

¹⁷ Вреди да се постави прашање. Ако растечки разлики не се едноставно предизвикани од природот на администрацијата на Буш, дали тие не произлегуваат од системот на врската?

¹⁸ Jean-Yves Haine, “An Historical Perspective”, Nicole Gnesotto (Ed.), **EU Security and Defense Policy: The First Five Years (1999–2004)**, Institute for European Security Studies, Paris, 2004 (Historical Perspective), стр. 35.

стратешко значење за време на студената војна. Покрај тоа, безбедносната средина во пост-Студената војна беше различна од претходниот период, во однос на тоа дека имало различни безбедносни закани кои може да се надминат само ефективна и кохезивна соработка.

Второ, процесот на интегрирање на ЕУ на економско поле било завршено. Откако економска унија беше усвоена, понатамошни чекори на интеграција беше потребно да се направат на политичко ниво. Трето, големиот јаз помеѓу економската и воено/политичката моќ на ЕУ требаше да биде отстранет, особено после Студената војна. Конечно, етничкиот конфликт пред вратата на Европа направи забрзувачки ефект во развојот на вистинската политичка интеграција. Војната на Балканот внесе виталност во подобрувањето на ЕУ безбедносните политики посебно од кога етничкиот конфликт во Босна и Косово се закани на основите и кредибилитетот на интегрирачкиот процес на Унијата.

Решително напредок во овој процес беше зајакнат и со германскиот предлог за заедничка политика за безбедност и одбрана. Овој предлог имаше за цел замена на „идентитетот“ со „политика“. Европскиот совет во Келн, 1999 година, одлучи да ја преименува ЗЕУ во ЕУ. Со овој трансфер, се смета дека ЗЕУ ја заврши својата мисија како организација. На тој состанок, беше донесена одлука да се достигнат капацитетите потребни одлучно да одговори на меѓународните кризи. Со намера да се постигне оваа цел, се укажа потреба за покренување институционализирачки процес. Во таа насока се основани Комитетот за политика и безбедност (КПБ), ЕУ Воениот Комитет (ЕУ ВК) и Воениот штаб на ЕУ (ЕУВШ). Декларацијата усвоена во Келн предвидуваше два вида на ЕУ предводени воени операции и тоа: воена операција со средства и капацитети на НАТО и воена операција без средства и капацитети на НАТО:

Во декември 1999 година, земјите-членки на ЕУ се оддадоа на главната цел од Самитот во Хелсинки и тоа да се стават воени сили способни за вршење Петерсбергските мисии под надлежност на ЕУ. Овие сили вклучуваа неколку армиски нивоа, односно 50-60 илјади војници. Земјите-членки треба да можат да ги дадат на распоредување бараните сили во рок од 60 дена и да можат да ги поддржуваат овие војници за најмалку една година почнувајќи од 2003 година. Силите кои беа одредени со Петерсбергските разговори се нарекуваат сили за брза реакција. Во прилог на овие разговори, Унијата ги внесе областите на превенција на конфликти и управување со кризи во одбранбена

политика. Развојот на настаните во рамките на процесот на донесување одлуки и институционализација продолжи и на Европскиот совет во Ница во декември 2000 година. “Со инкорпорирање на некои функции од ЗЕУ, ЕУ ги презема функциите од управувањето со кризи на ЗЕУ и неговата цел за изработка на Европска безбедносна одбранбена политика (ЕБОП) брзо оперативна беше инкорпорирана како декларација додадена кон Договорот од Ница“. На овој самит, зајакната соработка е дозволена во областа на надворешната политика, но не во воената.

Покрај тоа на состанокот на Европскиот совет во јуни 2000 година во Санта Марија де Феира, ЕУ дефинира четири приоритетни области во кои ЕУ треба да се стекне со конкретни капацитети и тоа: полиција, зајакнување на владеењето на правото, државната администрација и заштита на цивилното население. Ова беше обид за цивилно управување со кризи кое би било составен дел на агендата за ЕБОП.

Втора главна цел беше прогласена и именувана како „лесна“. Таа би функционираше како мисија на полициски капацитет планирана на основите на процедурите со управување со цивилна криза. Целта беше да се создаде полициски капацитет на 5.000 службеници кои би биле инволвирани во случаи на спроведување на мирот, граѓанско и економско закрепнување на одреден регион или земји.¹⁹

Напредокот во подобрувањето на воени капацитетите на Европа доби на темпо после настаните од 11-ти септември кои претставуваа заканувачки страв за сите земји, а особено за САД и европските земји. После овие терористички напади, ЕУ ја изрази својата солидарност кон САД и донесе свој Акционен план за борба против тероризмот.

На состанокот во Лаекен, Европскиот совет ги усвои вистинските одлуки со кои Европскиот безбедносен и одбранбен идентитет започна да се имплементира со тоа што Европските сили за брза реакција (ЕСБР) беа прогласени за оперативни. Со една реченица можеше да се каже дека ЕУ би можела да изведе воена операција од областа на управување со кризи. Овие декларирани операции беа дел од Петерсбергските задачи како што се хуманитарна помош и операции за евакуаци. Овие напори беа усмерени во правец да се исполнат потребните критериуми во цивилен аспект на европските сили во т.н. полициски мисии.

---

¹⁹ Alexander Moens, “Chapter 2: ESDP, the United States and the Atlantic Alliance”, Jolyon Howorth and John T.S. Keeler (Ed.s), **Defending Europe: The EU, NATO, and the Quest for European Autonomy**, Palgrave Macmillan, New York, 2003, pp: 25-37. стр. 29-30.

Со целосно почитување на преземените чекори за зајакнување на улогата на Европа како безбедносен актер, постоеја недостатоци во националните обврски кои се разликуваа во значењето, природата и оперативните импликации. Со цел да се утврдат овие недостатоци и да се искоренат колку што е можно, ЕУ министрите за одбрана се состанаа на Првата конференција за подобрување на капацитетите во 2001 година и Акционен план за европските капацитети (ЕУКАП) беше претставен се со цел да се надминат овие недостатоци.²⁰

Четири принципи беа дефинирани за водење на ЕУКАП процесот и тоа:

(1) подобрување на ефективност на напорите на европската одбрана, подобрување на соработката меѓу земјите-членки или група на земји-членки;

(2) “bottom-up” пристапот на Европската одбранбена соработка да се потпира на доброволна национална обврска;

(3) координација помеѓу земјите-членки како и координација со НАТО;

(4) јавна поддршка преку транспарентноста на ЕУКАП.

Во 2002 година, Европскиот совет одлучи да ја преземе командата на мисијата на меѓународните полициски сили во Босна од ОН и тоа ќе биде првата полициска мисија на ЕУ со која таа ќе командува. Во текот на трагичните настани во БиХ и Косово, ЕУ не можеше да се соочи со предизвиците на етничкиот конфликт на вратата од нејзините граници. Овие и слични страдања во минато на ЕУ предизвикаа да се преземат понатамошни чекори за да го премости јазот помеѓу своите економски и воени способности. После неколку години од војните на Балканот, ЕУ одлучи да ја преземе командата на полицијата мисии во БиХ. После оваа одлука, ЕУ ја прогласи својата подготвеност да ја преземе операцијата на НАТО во Република Македонија, кога мандатот на НАТО заврши.

Во декември 2003 година, во Европскиот совет, министрите за одбрана го објавија крајот на хелсиншкиот процесот. Во исто време, Советот усвои Европската Стратегија за безбедност од 2003 година. Со овој безбедносен документ, земјите членки на ЕУ го отворија патот за Главна цел во 2010 година.

---

²⁰ Burkard Schmitt, “Chapter 4: European Capabilities: How Many Divisions?”, Nicole Gnesotto (Ed.), **EU Security and Defense Policy: The First Five Years (1999-2004)**. Institute for European Security Studies, Paris, 2004, стр. 93.

На состанокот на Европскиот Совет во Сивиља, ЕУ го зголеми обемот на работа во ЕБОП и одлучија да се борат против тероризмот. Безбедносните граници што се однесуваа на ЕУ се проширија кон меѓународните и транснационалните димензии поради терористичките напади од 11-ти септември. Друг важен развој за ЕБОП беше договор склучен помеѓу ЕУ и НАТО во однос на ЕБОП. Овој договор како и Берлин плус аранжманите и дозволија на ЕУ пристап кон средствата на НАТО за управување со кризи. За возврат, лидерите на ЕУ се согласија да се даде дозвола за вклучување на не-ЕУ и НАТО членови во ЕБОП.

Во прилог на развојот на настаните околу НАТО и ЕБОП, Унијата посветуваше посебно внимание на генерирање на глобална стратегија за намалување на ранливоста на сопствените граници од било какви можни терористички напади. Посебно била истакната соработката на ЕУ со САД против продажбата на оружјето за масовно уништување (ОМУ). Бил изработен заеднички Акционен план против пролиферацијата. Во декември 2002 година усвоен е Солана документот после американската интервенција во Ирак. Овој документ беше одраз на потребата за приспособување на вистинско стратешко размислување за меѓународните безбедносни прашања. Премисата на Солана документот била “безбедна Европа во подобар свет”.

*“Стратешкиот документ е секогаш некаков вежба по природа. Тој е повеќе за визија отколку за стратешки интереси, повеќе за став отколку политики. Ова е уште повистинито во контекст на една организација од 25 независни држави. Документот е навистина историски”.*²¹

Европската безбедносна стратегија беше усогласена, според зборовите на Jean-Yves Haine, закани беа опфатени со овој документ и тоа пет главни закани како што се меѓународниот тероризам, продажба на оружје за масовно уништување, регионални конфликти, државите кои се распаднаа и организираниот криминал. *“Второ, стратегија се базира на идентитет на Унијата во безбедносната политика. Таа се базира на три столба: проширување на зоната на безбедност околу Европа, јакнење на меѓународниот поредок и спречување на горенаведените закани како и два клучни концепти, “превентивен ангажман” и “ефикасен мултилатерализам”.* Дивергенција на пристап за справување со меѓународните безбедносни закани после 11-ти септември на САД и ЕУ, а

---

²¹ Дел од Солана документот, 2002 година.

особено и после интервенција во Ирак, ќе се дискутира во детали во еден од следниве наслови.

Настаните без преседан од 1989 година направија мноштво политички смени во разбирањето на националната безбедност во САД. По исчезнувањето на Советскиот Сојуз кој беше причина за постоење на НАТО во изминатите четири децении, дебатата да се стави крај на НАТО се појави во САД. Но Алијансата со ставањето на акцент на важноста на трансатлантските односи продолжи да биде „најживата“ Алијанса во историјата. НАТО преживеа во предизвикувачка средина на постстудената војна со создавање на нови стратешки концепти во 1991 и 1999 година.

Најдебатирано прашањето после студената војна беше и проблемот со “делење на колачот“. Европјаните не плаќаа многу за трошоците за нивната одбраната во текот на Студената војна и најмногу се потпираа на САД и НАТО за одбраната на сопствениот дом и почва. Во годините кои следеа по паѓањето на Берлинкиот ѕид, САД ја потенцираа важноста на “делење на колачот“ за иднината на Алијансата и трансатланското партнерство.

Во 1990 година Франција и Германија ја предложија идејата за “Европски одбранбен идентитет“. Оваа иницијатива се соочи со предизвици од страна на администрацијата на Буш и од некои земји членки на НАТО кои ја отфрлија идејата.

Европската безбедносна и одбранбена политика е комплементарен столб на ЗНБП и е уште еден потег на државите од Европската унија кон минимизирање на така наречениот јаз на можности-очекувања. Сепак, ЗНБП е столб за донесување на одлуки и место каде што основната европска надворешна и безбедносна политика се произведува. Институционалното место каде што се донесуваат алатки за следење на заедничката надворешна политика е ЕБОП, наследникот на Европската безбедносна и одбранбен идентитет (ЕБОИ). За некои коментатори, за време на Студената војна, западните сојузници биле врзани во “заедница на судбината” и беа под чадорот на НАТО против нивните источно европски непријатели.²² Спротивно, оваа историја на студената војна беше причина за напорот на западно

---

²² David G. Haglund, “Chapter 1: “Community of Fate” or Marriage of Convenience? ESDP and the Future of Transatlantic Identity”, Alexander Moens, Lenard J. Cohen and Alten G. Sens (Ed.s), **NATO and European Security Alliance Politics from the End of the Cold War to the Age of Terrorism**, Praeger, Westport, 2003, стр. 1–13.

демократската алијанса да има заедничка надворешна политика. И на крајот, ЕБОП го формираше 'рбетниот столб на Европската Одбранбена заедница за прв пат после 50 години се проба да се создаде Европското единство.²³

Откако Петерсбергските Задачи беа „лансирани“ во 1992 година, САД прифати лансирање на “Европски одбранбен идентитет (ЕУОИ)” на Самитот на НАТО во 1994 година во рамките на Атлантскиот безбедносен систем и истиот “предвидува можност за ставање на воените средства на располагање на нивните европски сојузници за остварување на мировните мисии во кои тие не сакаат да учествуваат: „Комбинираните заеднички работни сили”. Второ, на Самитот во Берлин на НАТО во 1996 година, НАТО лидерите декларираа дека ќе почнат да градат Европска безбедност и Одбранбен идентит кој развие побалансирано партнерство меѓу Северна Америка и Европа. Понатаму ЕУОИ беше лансиран да се зајакне европскиот столб на НАТО и да ја спречи појавата на поголем јаз во сооднос на воените способности помеѓу Соединетите Држави и земјите членки на ЕУ. Со други зборови, на ЕУОИ е обид да се создаде Европскиот столб во НАТО и беше знак на европската волја за споделување на безбедносниот товар со САД. Безбедносниот товар на европскиот континент беше на рамениците на САД како суперсила за време на Студената војна. Преку создавање на ЕУОИ, и на крај ЕБОП, се направи чекор кон ембрионска поделба на трудот помеѓу ЕУ и НАТО.²⁴

Создавањето на ЕУОИ ќе обезбеди воена сила, “која е делива, но не е одвоена од НАТО силите и која е достапна за употреба под политичка директива и стратемиска контрола на земјите од Западна Европа“. Воведувањето на заедничките сили за брза интервенција ќе им обезбеди на земјите од Западна Европа можност за зголемување на способноста на реализација на европската предводени операции. Деливи сили значи дека европските сили ќе бидат во можност да позајмуваат од НАТО и од САД средства потребни за реализација на каква било операција. Во принцип, концептот на здружени сили претставува мултинационална сила која може да се распореди со мулти-услужни формации специфични планови за непредвидливи ситуации. Овој концепт може да се користи во било која воена операција за одредена мисија. Концепт на

²³ Anthony King, “The Future of the European Security and Defense Policy”, *Contemporary Security Policy*, Vol: 26, No: 1, April 2005, стр. 44–61.

²⁴ Asle Toje, “The First Casualty in the War against Terror: The Fall of NATO and Europe’s Reluctant Coming of Age”, *European Security*, Vol. 12, No. 2, Summer 2003, стр.64.

НАТО за ЗБС беше дефиниран од страна на Шефот на комбинираниот НАТО заеднички штаб за планирање (ЗШП), како “флексибилен, мултинационален, мулти сервисен штаб (МСШ) со методата на користење на градење на блокови. Поточно, концептот бил развиен во рамките на НАТО.

Договорот од Мастрихт од 1992 година беше првиот чекор паралелно со одлучноста кон силна Европската унија. Договорот се осврна и на концептот на заедничка одбранбена политика со повикување на фактот дека земјите од ЕУ треба да имаат силна воена способност преку НБЕУ. Понатаму, Договорот од Амстердам даде основа за функцијата на високиот претставник за надворешна и безбедносна политика. Создавањето на оваа позиција за надворешна и безбедносна политика, речиси беше прифаќање на потребата од создавање на енергична пионерска институција.

Понатамошни чекори се случија на Вашингтонскиот Самит на НАТО од 1999 година: НАТО лидерите прифатија да дадат дозвола за ЕУ да спроведува операции во кои НАТО силите не би биле ангажирани. Оваа дозвола не беше бланко чек за ЕУ, повеќе се однесуваше на тоа дека со тоа, НАТО повтори дека ќе биде давана дозвола за секоја ситуација посебно. Сепак, иницијативата за одбранбените способности (ИОС) беше лансирана од страна на НАТО.

Целта на оваа иницијатива беше декларирана како “*подобрување на одбранбени капацитети со цел обезбедување на ефикасноста на идните мултинационални операции во целиот спектар на мисиите на Алијансата во сегашноста и предвидливи безбедносни животни средини, со посебен фокус на подобрување на интероперабилноста помеѓу силите на Алијансата, и онаму каде што е применливо исто така и меѓу силите на Алијансата и партнерските сили*”.²⁵ Значењето на ИОС за ЕБОП лежи под изразот дека НАТО ќе им даде дозвола на земјите од ЕУ да ги користат своите средства и можности за операции во кои НАТО како целина не е ангажиран воено. ИОС беше насочена кон постигнување на капацитет со цел да одговори на предизвиците, како што е Косово.

Европската воена парализа без НАТО во текот на 1998 и 1999 година и во текот на Косовската криза придонесе за нова димензија на

---

²⁵ Defense Capabilities Initiative”, 25 April 1999, <http://www.nato.int/docu/pr/1999/p99s069e.htm> пристапено на ден 15.04.2013 година.

развојот на заедничката одбранбена политика.²⁶ Двете најголеми воени сили на Унијата, Британија и Франција се состанаа во Св Мало во 1998 година и издадоа декларација. Франција и Велика Британија за прв пат повикаа за поголема улога на Унијата на меѓународната сцена. Декларација од Св Мало - формално позната како Заедничката декларација на Европската одбрана, повикува на прогресивна заедничка одбранбена политика. Тие изјавуваат дека “Унијата мора да има капацитет за автономна акција, подржана со соодветни воени сили, со средства за одлука за користење на тие сили и подготвеност да се стори тоа, со цел да даде соодветен одговор на меѓународните кризи. Потрагата за “Автономна акција” од страна на воено силната ЕУ се отсликуваше во Европските глобални амбиции.

Најчесто беше прифаќано дека ЕБОП е европски проект, за многумина, тоа е производство на трилатералниот однос помеѓу Франција, Велика Британија и Германија. Без разлика на фактот дека Франција, Британија и Германија не се единствените држави кои имаат ефикасна воена способност толку голема да влијаат на европската и на светската политика во поширока смисла односно тука исто така се големите држави во воена смисла, како што се Шпанија, Италија и Холандија, сепак за да биде изводлив ЕБОП, треба да биде изграден врз Велика Британија, Франција и Германија, кој е одлучувачки триаголник на европската безбедност.

Во 1999, 2001, 2003 и 2004 година, овие три европски гиганти одржаа низа состаноци за да се зголеми нивната заедничка обврзаност кон прашањата поврзани со безбедноста. Иако консензусот меѓу Франција, Велика Британија и Германија е од големо значење за развојот на ефикасна ЕБОП, нивните различни интереси за Европската безбедност имаа негативно влијание врз ЕБОП, исто така местото на Велика Британија како атлантско стојалиште меѓу нив.

Во 1990-тите, Велика Британија генерално се залагаше за единственоста на НАТО за европска безбедност и водеше паралелни политики со САД, дури и под ризик од исклучување на нејзините европски сојузници. Второ, Франција секогаш беше бранител на посебен Европски ентитет од НАТО и САД и имаше европска гледна точка кон развој на заеднички надворешна и безбедносна политика. Во период од

---

²⁶ Antonio Missiroli and Gerrard Quille, “Chapter 7: European Security in Flux”, Fraser Cameron (Ed.), **The Future of Europe: Integration and Enlargement**, Routledge, London, 2004, стр. 115.

педесет години, Франција се стремеше кон создавање на Европска безбедност која ќе ужива релативна автономија од САД во рамките на ребалансиран сојуз.²⁷ И, конечно, Германија била длабоко посветена на заедничките пријателски односи со САД во рамките на НАТО.

Во 1990-тите, овие политики почнаа да се префрлат од нивните оригинални строги стојалишта. Франција конечно се сврте кон воениот фронт на НАТО после 30 години, донекаде како знак за препознавање на потребата од НАТО во криза во периодот по студената војна. Британија се пресели поблиску до нејзините Европските партнери. Германија водеше политики на прифаќање на виталноста на независна европска одбранбена способност.

Во 1999 година, Договорот од Амстердам влезе во сила. За време на германското претседателство беше подготвен извештај за зајакнување на ЗНБП кој беше одобрен во Келн за време на Европскиот совет во 1999 година. Донесувањето на овој извештај донесе еволутивни промени значајни за ЗНБП и ЕБОП. Во овој извештај, земјите-членки ја прифатија неизбежноста за поддршка на ЗНБП за кредибилни оперативни способности. Второ, овој извештај предложи формирање на Политичкиот и безбедносен комитет, Воен ЕУ Комитет и Воен штаб на ЕУ. Во прилог на овие формални придонеси на извештајот, најмногу значајна карактеристика на извештајот беше усвојувањето од страна на сите петнаесет членки вклучувајќи ги и неутралните членки како Финска, Ирска, Шведска и Австрија. Овие држави кои традиционално избегнуваа да бидат дел од организации поврзани со одбраната, со тогашното нивното учество во овој извештај направија вистински чекор кон забрзување на ЕБОП процесот. Понатаму, Хавиер Солана беше избран за висок претставник на ЗНБП.

Повторно во 1999 година, како една од најважните воени сили на ЕУ, Италија покажа подготвеност за зајакнување на ЕУ воената моќ по пат на издавање на Англо-италијанска заедничка декларација за отпочнување на Европската иницијатива за одбранбени капацитети. Приодот на оваа декларација се фокусираше на подобрување на материјалните воени сили, кои се способни за справување со случаи на

---

²⁷ Jolyon Howorth, "Chapter 3: Ideas and Discourse in the Construction of a European Security and Defense Policy for the Twenty-first Century", Alexander Moens, Lenard J. Cohen and Allen G. Sens (Ed.s), **NATO and European Security: Alliance Politics from the End of the Cold War to the Age of Terrorism**, Praeger, Westport, 2003 (Ideas and Discourse), стр. 40.

кризен менаџмент и дека со тоа ќе се отвори патот за автономна акција на ЕУ во областа на одбраната и безбедноста.

По декларација од Св Мало, ЕУ продолжи да ја развива ЕБОП како специфична програма во рамките на ЗНБП и ЕБОП и конечно беа ратификувани во Договорот од Ница во 2000 година. Со тоа беше даден формалниот статус на новиот ЕУ Воен комитет и високо амбасадорско ниво со седиште во Брисел на политичкиот и безбедносниот комитет, кој беше изречито одговорен за ден-за-ден управувањето на ЗНБП.

Првично, босанските кризи, а подоцна и косовската криза ги канализира Европејците повторно да го разгледаат нивното воено присуство во случај на закана по безбедноста. И од 1990-тите години, беше несомнено разбирливо дека ниту една членка на Европската унија сама како држава има доволно воена моќ преку која ќе може еднострано да биде ефикасна на глобално ниво. Лекцијата научена од страна на Европјаните за време на Косовската криза беше поттикната од брзината со која ЕУ воената димензија, која во голема мера беше теоретска, да зема соодветна форма во следните месеци од почетокот на кампања.

На Самитот во Хелсинки од 1999 година, ЕУ се согласи да се воспостави ЕРРФ (The European Rapid Reaction Force) т.н. Хелсиншка главна цел (ХХГ) - до средината на 2003 година. ЕРРФ беше прогласена за оперативна на Европскиот совет во Лаекен во 2001 година. ЕРРФ не беше систем на единствена постојаната војска, туку се базираше врз основа на концептот дека националните сили ќе бидат здружени заедно во случаи на потреба и воени кризи. Покрај тоа, ЕРРФ беше формирана врз основа на принципите и активностите на ЦЈТФ концептот. Со ова, можеме да кажеме дека, тоа претставува прв вистински знак за Европа, која, за прв пат, ја покажа својата подготвеност да се биде глобален воен актер, покрај тоа што е економски гигант.

Самитот во Хелсинки од 1999 година е од големо значење за ЕУ поради тоа што тука ЕСДИ стана ЕБОП. Договорот од Свети Мало меѓу Франција и Велика Британија “сфатен од страна на американски официјални лица со изненадување и Вашингтон стана се повеќе загрижен заради потенцијалното слабеење на Алијансата, особено затоа што Британија го намали децениското противење за спојувањето на ЗЕУ во Унијата.²⁸ На ХХГ беше воспоставено воена сила составена од 50-

---

²⁸ Jean-Yves Haine, “ESDP and NATO”, Nicole Gnesotto (Ed.) **EU Security and Defense Policy: The First Five Years (1999-2004)**, Institute for European Security Studies, Paris, 2004 (ESDP and NATO), стр. 134.

60.000 мажи и жени со поддршка од воздух и поморски сили кои можеа да се распоредат за период од два месеци и беа одржливи за период од една година во знак на поддршка на Петерсбергските задачи.

За време на Хелсиншкиот самит, земјите-членки, исто така, го прогласија формирањето на три привремени комисии кои ќе бидат овластени да управуваат во кризни состојби со ЕУ можности. Од една страна, европските лидери зачекорија во одбраната, се со цел да се стави крај на нивната одбранбена слабост како унија, а од друга страна, земјите членки јасно ставија до знаење дека овој процес не би значело создавање на европска армија. Целта беше “само” да се воспостави еден базен на национални единици од кои ЕУ во принцип, може да ги активира доколку Советот едногласно одлучи да употреби воена сила како одговор на меѓународната криза. Целта наведена под ХХГ се одрази во деталниот извештај именуван како претседателски извештај за напредокот на зајакнување на заедничката европска политика за безбедност и одбрана. Друга точка која на Самитот во Хелсинки беше појаснета е улогата на генералниот секретар / високиот претставник. Високиот Претставник е изречито одговорен за координирање на разните институции на ЕУ со цел да се одржи создавањето на кохерентна безбедноста и одбранбена политика.

Во 2000 година, конференцијата за можности и посветеност (ЦЦЦ) се одржа во Брисел. Тие се посветија на создавање национален придонес на доброволна основа за покривање на потребите на главната цел. Овие обврски се наведени во Хелсиншкиот каталог на Силите. Оваа конференција, во целина, ја сочинува почетната фаза на понатамошен напредок кон квантитативен фокус на воените способности. Каталогот на силите беше составен од определен список на копнени, воздушни и поморски сили со детали за единица, бројот, големината и времетраењето на силите кои може да се побара од земјите-членки во случај на потреба.

Како дополнителен елемент на видливиот проект на европската одбрана, се јави потребата од оценувањето на квалитативната страна на воени способности. На европскиот Совет во Ница кој се одржа во периодот помеѓу 07-09 декември 2000 година, земјите-членки одлучија да се постави механизам кој ќе служи за подобрување на достапноста, мобилноста, одржливоста и интероперабилноста на воените сили.

Воспоставување на неколку институции, како што ПСК, ЕУМЦ, и ЕУМС со цел да се реализира главната цел од самитот во Хелсинки на

САД му остави впечаток дека ЕБОП ќе му постане ривал кој на крајот ќе има своја воена структура. Така, Клинтоновата администрација реагираше против ова заминување на ЕУ во Хелсинки, тврдејќи дека со тоа би можело да се подвои безбедноста во Европа од онаа на САД, односно да се направи дупликат безбедност на она со НАТО, која веќе се прави на доста скап и неефикасен начин и со тоа се врши дискриминација особено на европските НАТО сојузници, кои не беа членки на ЕУ. Со оваа декларација, три „Д“ се случува, и произведоа генерална американската политика во однос на напорите на ЕУ која се обидува да воспостави независен безбедносен механизам од оној на НАТО. Сомнежите на САД во врска со тековните ЕБОП беа непотребни во смисла дека ЕУ секогаш ја истакнуваше улогата на НАТО како надмоќна и во двата случаеви, како во Хелсинки така и на последователните состаноци. Овој континуиран процес ја отстрани оперативна функција на ЗЕУ која е интегрирана во вториот столб на Унијата, ЗНБП.

Во тој момент, проблемите во врска со позициите на не-ЕУ НАТО земјите во процесот на донесување одлуки на ЗНБП испливаа на површина. По девет месеци декларацијата на трите „Д“ , американскиот заменик-државен секретар Стробе Талбот ги потврди сомнежите на Вашингтон со изјавата дека: “Ние не би сакале да видиме како ЕСДИ што е прв во рамките на НАТО потоа да продолжи да расте надвор од НАТО и конечно, да се отуѓува од НАТО, бидејќи тоа ќе доведе да ЕСДИ, која првично ќе биде дупликат на НАТО да постане на крајот ривал на НАТО односно да се натпреварува со НАТО“.²⁹

Позицијата на Турција во оваа нова димензија на ЕУ беше многу тешка. Како кандидат за ЕУ за полноправно членство и педесет години сојузник во НАТО, Турција беше решена да учествува во ЕБОП процесот на донесување одлуки. На почеток, Турција беше одбиена да учествува. Турскиот одговор на нејзиното исклучување од овој процес беше да го искористи своето право на вето во случај на барање од ЕУ кон НАТО планираните ресурси за управување со кризи. Турција побара да земе активно учество во редовното планирањето и советување при воени операции, како и во процесот на донесување одлуки. Но, на Турција и ова побарување не и беше одобрено од страна на ЕУ на состаноците во

---

²⁹ Strobe Talbott, **Washington's Views on U.S. – Europe Relations**, May 1999, <http://www.mkogy.hu/nato/angol99/99an30.htm>, пристапено на ден 19.06.2013.

Хелсинки, Феира, и Ница. На Феира самитот, земјите членки на ЕУ одлучија да се вклучат во воени операции на три различни начина: (1) како предводени од НАТО операција, (2) како користење средствата на НАТО и (3) како на ЕУ операција само за оние активности во кои НАТО како целина не е ангажиран. Во вториот начин, НАТО членките кои не се во ЕУ ќе учествуваат автоматски во прелиминарните разговори ако сакаат, додека во третиот начин, НАТО членките кои не се ЕУ земји едноставно ќе бидат поканети да бидат вклучени. Турција побара да учествува и во двата начина на ангажирање при донесување на одлуката инаку Турција ќе стави вето на пристапот на ЕУ кон средствата на НАТО. Картата со која играше Турција се чинеше успешна затоа што САД, Велика Британија и Турција се состанаа во 2001 да го надминат проблемот на побарувањата на Турција. На 21 ноември, 2001 година во Анкара Меморандумот за разбирање беше потпишан од Велика Британија (како претставник на ЕУ), Соединетите Американски Држави, и Турција. Согласно со овој меморандум за разбирање, ЕУ нема да зема одобрение од НАТО за операции кои не се стратешки. Второ, ЕУ ќе се консултира со Турција за операции кои влијаат на националните интереси на Турција. Трето, ЕУ армијата нема да биде користена против не-членки на ЕУ. Со други зборови, ова армијата нема да биде во можност да се користи во конфликтот помеѓу НАТО сојузници. Со овој договор за Турција, Атланската димензија на ЕБОП беше завршена.

На НАТО Самитот во Прага, НАТО силите за брза реакција беа формирани со цел справување на предизвици по 11-септемвриските напади. *“Неколку сили произлегоа од неколку паралелни случувања. Првата беше пореална односно потребата да се даде на воениот капацитет на Алијансата нов поттик и нов фокус во светот на тероризмот. Вториот беше желбата да се направи нешто за да им помогне на американските сили да останат интероперабилни со нивните американски колеги и да се избегнат понатамошни разлики во стратешките сили и структура помеѓу НАТО и на новите европски сили за брза реакција”*³⁰

Создавањето на овие сили генерираше повеќе прашања во врска со идните односи помеѓу овие сили и ЕРРФ. За многумина, САД сакаа да ги елиминараат ЕРРФ со создавањето на НРФ (NATO Reaction Force). Овие

---

³⁰ Jolyon Howorth, “ESDP and NATO: Wedlock or Deadlock?”, **Cooperation and Conflict: Journal of the Nordic International Studies Association**, Vol. 38, No. 3, 2003 (ESDP and NATO), стр. 238.

прашања остануваат неодговорени до ден денес. Но, можеме да кажеме дека, постои поделба на трудот помеѓу улогите на овие сили. ЕРРФ беа оспособени за спроведување на Петерсбергските Задачи или така наречената „мека безбедност“, додека НРФ силите беа во состојба да спроведат така наречени тешки безбедносни операции.

*“Додека ЕУ се уште е дефицитарен во одредени воени способности (на пример, стратешки превоз по воздушен и морски пат; стратешко разузнавање, и команда, контрола и комуникации), вреди да се спомене напредокот кој е направен уште од ЕБОП кога беа прогласени за оперативни во 2001 на Состанокот на Европскиот совет во Лаекен”.*³¹

Во 2003 година, Хавиер Солана, го издаде Европскиот безбедносен стратегишки извештај насловен како “Клучот на безбедната Европа во подобар свет”. Извештајот не покажа само европска подготвеност да стане глобален актер во европскиот свет на политиката, но, исто така, тоа беше повик до европските држави да преземат заедничка одговорност за справување со слични на меѓународните закани. Ентузијазмот на Европа за поголем удел во сферата на безбедноста беше евидентиран во следната реченица: *“Европа треба да биде подготвена да учествува во одговорноста за глобалната безбедност и во градењето на подобар свет”*. Фокусот на глобалните предизвици беше индикација за пристапот на Европа кон решавање на проблемите кои ги надминуваа традиционалните, географски и концептуални ограничувања на нејзиното стратешко оригинално размислување.³²

Помеѓу безбедносните закани кои им се закануваа на европските народи, беа рангирани: тероризмот, зголемувањето на бројот на оружјето за масовно уништување, регионалните конфликти, распад на државите, и организираниот криминал. Покрај тоа, овој стратегишки извештај за безбедност ги истакна стратешките цели со цел Унијата да се справи со безбедносните предизвици. Прво, Солана ги повика земјите членки да дејствуваат во соработка во процесот на справувањето со закани. Второ, ја истакна виталната нужност за воспоставување на добро соседство и безбедност околу границите на Унијата. Конечно, и може да биде највпечатливо, ЕУ повторно го нагласи својот став кон “меѓународниот

---

³¹ Susan E. Penksa and Warren L. Mason, “EU Security Cooperation and the Transatlantic Relationship”, **Cooperation and Conflict: Journal of the Nordic International Studies Association**, Vol. 38, No. 3, 2003, стр. 262.

³² Klaus Becher, “Has-Been, Wannabe, or Leader: Europe’s Role in the World After the 2003 European Security Strategy”, **European Security**, Vol: 13, No: 4, 2004, стр. 350.

поредок врз основа на ефективниот мултилатерализам. Покрај тоа, од гледиштето на Вехер, “Европската безбедносна стратегија содржи ефект на навремен предлог од страна на Европа кон САД за обновување, доверливо и трајно партнерство со поделба на одговорностите и оптоварувањата.

Во април 2004 година, Франција, Германија и Велика Британија го претставија Концептот на „борбена група” и покренаа иницијатива со цел да се надмине еден од недостатоците на процесот Хелсинки. Идејата последователно е прифатена од страна на сите членови во септември 2004 година. Концептот на борбена група или тактички групи вклучуваше 1.500 војници, кои би се распоредувале во операции од повисок интензитет во рок од 15 дена. Покрај тоа, овие групи можат да се користат по барање на ОН.

Потпирајќи се на безбедносниот стратегиски извештај од 2003 година, Европскиот совет ја одобри Главна цел 2010 на 17 мај 2004 година. Оваа ХГ 2010 беше уште една декларација на Европската подготвеност да го обезбедат своето место во меѓународната арена, како што и првата реченица од ХГ покажува: “Европската унија е глобален актер, подготвена да учествува во одговорноста за глобалната безбедност”.³³

Во документот се потенцираше фактот дека ЕУ е и воена и цивилна власт, истотака. Во моментот на постоење на одредени недостатоци, земјите-членки се обврзаа “да бидат во можност до 2010 година да одговорат со брза и одлучна акција и примена на целосен кохерентен пристап за целиот спектар на управување со кризи опфатени со Договорот за Европската унија “. Покрај тоа, земјите членки го делат ставот дека интероперабилноста, распоредувањето и одржливоста и поседувањето на повеќе флексибилни, мобилни и интероперабилни сили ќе биде во суштината на ХГ 2010 година.

Создавањето на посебно тело специфично за одбранбен развој беше на агендата на ЕУ скоро една декада. На крајот, со заедничката акција на Советот на министри на 12 јуни, 2004 година, Европската одбранбена агенција (ЕДА) е основана со цел “да ги поддржи земјите-членки и Советот во нивните напори да се подобрат Европските одбранбени капацитети во областа на управувањето со кризи и да се одржи Европската безбедносна и одбранбена политика, како што стои

---

³³ „Headline Goal 2010“, 17-18 June 2004,

<http://ue.eu.int/uedocs/cmsUpload/2010%20Headline%20Goal.pdf> датум на пристапување 06.05.2013 година.

сега и да се развива во иднина”.³⁴ Четири акции кои и се доделени на Агенцијата се:

(1) развивање на одбранбените способности, (2) промовирање на одбранбените истражување и технологија; (3) промовирање на соработка во вооружувањето; и (4) создавање на конкурентен европски пазар за безбедносна опрема и зајакнување на Европската одбрана, како и технолошките и индустриските бази.

Почнувајќи од 2003 година, ЕУ се ангажираше во три мисии. Прво, ЕБОП ја започна својата прва цивилна мисија во Босна и Херцеговина во јануари 2003 година со почетниот три годишен период. Овој ангажман е именуван како Операција на Полициската мисија на Европската унија (ЕУПМ) и е прва цивилна операција за кризен менаџмент под ЕСДП. Второ, ЕУ ја започна мисијата “Конкордија” во Република Македонија на 31 Март, 2003. Ова воено распоредување беше спроведено во соработка со НАТО и е прва од ваков вид воена операција на ЕУ. Тоа треба да се истакне дека иако воената мисија беше спроведена во рамките на мандатот на ЕУ, Унијата користеше средства и капацитети на НАТО со правно повикување на Берлин Плус договорите.

Трето, ЕБОП Артемида операцијата стартуваше во Демократска Република Конго во јуни 2003 година, како позитивен одговор во ОН апел за хуманитарна помош. Оваа операција, повторно е спроведена со тесна соработка со САД и е првата ЕБОП операција започната независно од НАТО и надвор од Европската регија. Со други зборови, ЕУ ја продолжи оваа воена мисија само со сопствени средства и можности.

Дури и ако овие три мисии се мали по обем и две од нив беа спроведени од рамките на НАТО командни структури, тие несомнено придонесоа многу за развојот на ЕБОП. Според Ентони Кинг, Артемида и Конкордија мисиите го демонстрираа фактот дека колективните интереси, со други зборови, да дејствуваме заедно, почнаа да заживуваат.

Една од странски цели на политиката на ЕУ е “да ги зајакне мирот и безбедноста во Јужен Кавказ и да им помогне во транзицијата од трите држави на регионот: Ерменија, Грузија и Азербејџан.”³⁵ Во 2004 година,

---

³⁴ „European Defense Agency: Background”,

<http://www.eda.europa.eu/genericitem.aspx?area=Background&id=122> датум на пристапување 06.05.2013 година.

³⁵ Giovanni Grevi, Dov Lynch and Antonio Missiroli, **ESDP Operations**, Institute for Security

овие три држави беа вклучени во Европската соседска политика (ЕПД). А на грузиска покана до ЕУ да ЕУ започне со мисија за владеење на правото со цел да се координираат и да им се помогне во реформските напори на кривично правниот систем и законски процедури, на ЕУЈУСТ ТХЕМИС мисијата (ЕУ Мисијата во Грузија за владеење на правото) беше започната на 16 јули 2004 година. Како додаток на наведените цели, оваа мисија дополнително ќе и помогне на грузиската влада да ги усогласи своите стандарди за човекови права во согласност со европските. ЕУЈУСТ ТХЕМИС мисијата е важна во смисла дека тоа е прва мисијата на ЕУ за владеењето на правото и ја прикажа интенцијата на ЕУ да се промовира себеси како силна цивилна власт.

Во 2004 година, НАТО одлучи да се финализира СФОР мисија во Босна и Херцеговина на Самитот во Истанбул. По оваа одлука, ЕУ одлучи да распореди еквивалентна сила на СФОР во рамките на Резолуцијата 1575 од Советот за безбедност на ОН. Оваа мисија е именувана како Алтеа и силите кои ќе учествуваат во оваа мисија се наречени како ЕУФОР. Операцијата Алтеа беше најголемата воена мисија во големина воспоставена од страна на ЕУ и истата беше составена од околу 7.000 војници. Второ, оваа операција беше спроведена во рамките на Берлинскиот плус договорот. Така, во неа покрај 22 земјите-членки (вклучувајќи ги неутралните) кои се приклучија на операцијата и 11-ет не-членки држави, ги сочинуваа воените сили.

Во септември 2003 година, операцијата Артемида заврши, но во интерес на Унијата беше безбедноста и стабилноста на регионот на Големите езера. По официјална покана од Конго и ОН, ЕУ одлучи да започне полициска мисија во Демократска Република Конго. Ова Полициската мисија на ЕУ во Киншаса (ЕУПОЛ “КИНСХАХА”) имаше за цел создавање и обука на интегрирана полициска единица во земјата. Во 2005 година, повторно по Конго официјално барање, ЕУ одлучи да поведе ЕУ мисија за советодавна помош за Конго (Кинсхаса) и безбедносните реформи за период од една година, т.н. ЕУСЕЦ ДР Конго мисија. И оваа мисија имаше за цел мобилизирање и координирање на армијата на Конго.

Понатака, ЕУ се обиде да придонесе за израелско-палестинскиот мир со формирање на Координативната ЕУ Канцеларија за

палестинската поддршка на мирот (ЕУ ЦОППС), која всушност беше идеја на Хавиер Солана. Оваа мисија е започната со цел да се даде поддршка на организацијата на палестинската цивилна полиција.

Иако не беше одреден за актер во работењето, ЕУ придонесе за АМИС 2 мисијата, финансиски, политички и логистички. АМИС беше мисија на Африканската унија во Дарфур против бунтовничкото движење што предизвика многу цивилни загуби.

Друга мисија на ЕУ за владеење на правото беше реализирана во Ирак. Европскиот Совет во Брисел го дискутираше и донесе заклучок од гледна точка на Унијата, дека Ирак има потреба од зајакнување на системот на кривичната правда што би било во согласност со принципите на човековите права. ЕУ распореди мисија за владеење на правото во Ирак именувана како ЕУЈУСТ ЛЕЦ (ЕУ мисија за интегрирано владеење на правото во Ирак), во Декември 2004 година. Мисијата беше во основа распоредување со цел да се стабилизира Ирак преку воспоставување на интегрирани полициски правила и цивилна администрација.

Слично на Ирак, ЕУ спроведе полициска мисија и во Палестина. Во ноември 2005 година, Советот донел одлуката, која ја посочува потребата од создавање на полициската мисија не подоцна од јануари 2006 година. Оваа мисија е именувана како ЕУПОЛЦОППС и беше насочена кон помагање на палестинските полициски органи и координирање на меѓународната помош за палестинските власти.

Ако се проценува по обемот и природата поединечно, ЕУ воените мисии не се бројат како големи воена распоредувања. 25 земјите-членки на ЕУ имаат вкупно 1.8 милиони вооружени сили. “Ако се земат во предвид ОН операциите во целиот свет, претходните операции на ЕУ - Конкордија и Артемида, и повремените национални операции (на пр британски и француски операции во Сиера Леоне и Брегот на Слоновата Коска), земјите-членки на ЕУ постојано „држат“ околу 50 000-60 000 војници во операции во странство“.

Како одложена воена моќ во споредба со НАТО, ЕУ неизбежно претрпе и е заразена со некои „попечни предизвици“³⁶ кои можат да се категоризираат како оперативни, финансиски и планирачки додека се спроведуваат воените операции. Во однос на оперативната димензија,

---

³⁶ Термин прв пат користен од Gustav Lindstrom. Pls see Gustav Lindstrom, “Chapter 5: On the Ground: ESDP Operations”, Nicole Gnesotto (Ed.), **EU Security and Defense Policy: The First Five Years (1999–2004)**, Institute for European Security Studies, Paris, 2004.

кога местото на операции е област која е оддалечена од европското копно тогаш тоа значително влијае на успехот на операцијата. Второ, недостатокот на повеќе начински пристап до средствата за комуникација во процесот на командување и контрола го ограничува движењето во местото на работење. Конечно, се уште има прашања во врска со одржливоста на европските воени сили во „театарот на војната”, кога е тоа далеку од Европа. За финансиските прашања, земјите членки на ЕУ страдаат во голема мера, бидејќи операциите имаат високи трошоци за ЗНБП. Во суштина, финансирањето на операциите се одлучува со користење на ад хок механизми и овој ад хок механизам предизвикува недостатокот на одржливо управување со операциите. Од друга страна, почетната цена на пресметките се надминува во вкупните реални трошоци за било која операција на Унијата.

3.2. Споредба на стратегиите и политиките помеѓу САД и ЕУ

3.2.1. Јазот помеѓу капацитативните можности на двете страни на Атлантикот

Како еден од најважните фактори е постојаниот пораст на моќта на САД, а особено воена моќ, во однос на Европа и сите други држави. Појавата на САД како суперсила започна со падот на Советскиот Сојуз во 1980-тите и забрзаниот раст на американската економија и технологијашки база во 1990-тите. Од време на претседателствувањето на Буш, повеќе случајно отколку дизајнирано, САД стана најсилна моќ на светот, со невиден способноста да се влијае на случувањата од целиот свет. Овој спектакуларен раст во моќта неизбежно придонесе за промени во американското размислување за надворешна политика и појавата на разликите со Европа.³⁷ Тоа е само природно да се очекува дека земјата со технолошки, воени и дипломатски ресурси на како што беше САД ќе биде склон да се обиде да ги „поправи“ проблемите, без разлика дали се Балкански кризи, ракетни закани или непријателски држави и воедно да управува со нив. Овие разлики во политичката култура веќе долго време постоеле, но тие значително се проширија при крајот на 90-те и тука постојат многу објаснувања зошто американските и европските мислењата беа поделени околу тоа што да се направи во врска со Ирак.

---

³⁷ Philip H. Gordon and Jeremy Shapiro, *Allies at War: America, Europe, and the Crisis Over Iraq*, Brookings Institution Book Inc, 2004, стр.56.

Друг важен момент во однос на проширувањето на трансатлантскиот културен јаз е бавната но сигурна промена во начинот на кој САД и Европа го гледаат начинот на употреба на сила. Почнувајќи од Заливската војна во 1991 година, американската војска покажа колку комбинации на неспоредлив воен капацитет и врвни иновации можело да има. Серијата на воените победи во Заливот, Босна, Косово и Авганистан, секој од предходниот повеќе импресивен ја демонстрираа американската воена виртуозност и ги убедија и цивилни креаторите на политиката и јавноста дека американската воена доминација и даде на нацијата единствен и без преседан силна и моќна алатка.

Врз основа на ова искуство, американските креаторите на политиката полека заклучија дека употребата на сила е повеќе одржлива опција од кога било досега и воени распоредувања се забрза значително. Во 1980 година американската армија спроведе 19 операции во странство во 14 различни земји, а во 1990-тите, беа спроведени 108 такви операции во 53 различни земји. Иако ова забрзано темпо рефлектира во дел на поголема флексибилност што се доделуваат на САД од страна на падот на Советскиот Сојуз, тој исто така повеќе рефлектира верување дека американската воена моќ стана поефикасна и повеќе се применуваат за спроведување на политиката во надвор од САД.

“Во поедноставен начин, САД сака ЕУ да трошат повеќе на одбраната, но сигурно не автономна европските стратегија која е рефлексивна во пост 11-то септемврскиот свет“.³⁸

Паралелно со појавата на поделба на трудот помеѓу НАТО и ЕУ во областа на безбедноста, поделбата на воените капацитети меѓу Соединетите Држави и Европската Унија се интензивираа. Всушност, јазот на воени способности отсекогаш постоел во атлантското партнерство. САД беше една од пионерските супер сили кои имаа значителни капацитети во “тешка“ моќ во ерата на нуклеарно одвраќање. Во рамките на парадигмата на Студената војна, САД отсекогаш ја поддржувал и застанувал зад Европа која имаше многу повеќе капацитети во економската област, а помалку во одбраната. Без

---

³⁸ Etienne Desbordes, “The Impact of the Iraqi Crisis on the Transatlantic Link. A Summary of Views on the US-EU and US-NATO Relationship”, *European Security*, Vol: 12, No: 2, Summer 2003, стр. 109.

разлика на фактот дека САД во најголем дел ја плати цената на заштитата на Европа за време на Студената војна, САД започна да практикува реториката на посланна Европа во воена смисла, и освен тоа почна да бара од своите Европските партнери да го споделат колачот на трошковите за одбраната.

Јазот на одбранбените капацитети што го дели САД од своите Европски сојузници е реален и е многу важен. Од крајот на Студената војна, т.н. јазот на капацитетите помеѓу САД и неговите европски сојузници беше јасен и се прошируваше, а особено после 11 -ет септемвриските напади. Јазот, како еден вид на загриженост, може да се дефинира како агрегат на повеќе празнини во врска со организацијата и однесување во големи по обем воени операции.

Сепак, помалку влијателната позиција на ЕУ во однос на САД несомнено го ограничува Европската учество во одредени видови на воени операции. Но, улогата на ЕУ во процесот на донесување одлуки, кои се однесуваат на прашањата на НАТО и глобалната загриженост ослабе ако се споредува со САД. Мора да се признае, ЕУ како глобален актер сепак има непобитна тежина во прашањата од меѓународен карактер.

За многумина, јазот на моќта меѓу Европа и САД “е генезата за наводното несогласување во рамките на Алијансата“. Да биде повеќенаменски по природа, постојат многу категории во јазот на капацитетите. Според Џејмс Sperling, категориите се согледуваат во следново:

“Јасен консензус постои дека недостатоците во европските капацитети, најверојатно, ќе го поткопаат НАТО ако тие и понатаму остануваат не надминати. Три општи категории на недостатоците во европските капацитети се претставени: оние кои се однесуваат на овозможување на способности (распоредување, интероперабилност, одржливост и логистика); оние кои се однесуваат на основните сили (команда, контрола, комуникации, компјутери и разузнавање (C4I)), ефективно ангажирање (разузнавање, набљудување, откривање на целта и извидување (ISTAR)), стратешка мобилност; оние кои се однесуваат на дискретни системи за вооружување (воздух-воздух дополна со гориво, крстаречки проектили, пријател-или-непријател идентификациски

системи (FFI), потиснување на непријателската воздушна одбрана (SEAD))³⁹.

Нумерички податоци исто така го поддржува проширување на јазот воените капацитети меѓу двете страни на Атлантикот. САД троши многу повеќе отколку нејзините европски сојузници, а со тоа, својот одбранбен буџет не треба да го споредува, во реални услови, со било која друга држава. Буџетот на САД за одбрана е за пет пати поголем него што е на Русија, која е втора земја во светот со својот буџет за одбрана. Топ десет земји со најголем буџет за одбраната се: САД, Русија, Јапонија, Кина, Франција, Велика Британија, Германија, Италија, Саудиска Арабија, и Бразил. Всушност, расходите за одбрана на САД се поголеми од збирот на расходите, на првите десет земји на листата, одвоени за одбраната.

САД троши 5 проценти од бруто домашниот производ (БДП), што изнесува околу 500 милијарди долари за одбрана. Оваа сума е повисока од вкупниот износ на што го издвојуваат земјите членки на ЕУ за одбрана. Спротивно на Соединетите Држави, европските држави трошат 2 отсто од нивните БДП за одбранбени трошкови.⁴⁰

Како зачудувачки пример, САД, додаде Револуција во Воените Работи (RMA) во Националната стратегија за безбедност од 2002 година после 11-септемвриските напади и предвиде значително зголемување на трошоците за одбраната. Планираното зголемување на буџетот за одбраната беше повисоко од вкупниот буџет за одбрана на сите земји членки на ЕУ. Трендот на зголемувањето на воените трошоци во САД во однос на намалување на уделот за одбраната во вкупниот буџет на ЕУ го прошируваше јазот меѓу САД и Европа од година во година. Воена несоодветност на ЕУ и ако на тоа се додаде и недостапноста до капацитетите на САД, постануваше Ахилова пета на проектот ЕБОП.

Големата разликата во одбранбените буџети, од квантитативна перспектива, во однос на која било друга нација, допринесе до поголема распоредливост на воените сили на САД во однос на Европа. Од друга страна, не треба да се занемари дека европските армии имаа речиси исто ниво на капацитет на високо-технолошка опрема со САД.

---

³⁹ James Sperling, "Capabilities Traps and Gaps: Symptom or Cause of a Troubled Transatlantic Relationship?", **Contemporary Security Policy**, Vol: 25, No: 3, December 2004, стр.453.

⁴⁰ Richard Sinkin, "The EU and US: From Cooperation to Rivalry", **European Integration**, Vol: 26, No: 1, March 2004, стр.95.

Со сета почит кон јазот на капацитетите, ЕУ не е единствена држава со една администрација и покрај нејзиниот "наднационален" идентитет. Со почит на европската надворешна и одбранбена политика која постои и денес не претставува цврст, добро развиен план за поддршка на "европската" наднационална стратегија, но повеќе одговара на најмал заеднички именител на одделни национални политики. Проблемот во хармонизирањето на националните надворешни политики го успоруваше процесот на ЕУ да преземе итни и превентивни акции во случај на вонредна состојба и кризни ситуации.

Ова е јазот кој настана во лидерството како што е дефинирано од страна на Sperling. Овој јаз исто така постоеше и во трансатлантските односи. САД веќе не можеше да ја диктира политика над своите европски сојузници. Политичките насоки се разликуваа меѓусебно во зависност на што се однесуваа. За правилна и сеопфатна анализа на јазот на капацитетите, САД не треба да бидат избрани како единствен индикатор. Ако ЕУ се споредува само со САД, заклучокот ќе биде нереален бидејќи САД е една од најголемите и најсилните земји што се однесува на воените капацитети во блиската историјата. Така, ЕУ останува втора во однос на САД во квантитативна и квалитативна смисла.

Како што покажуваат статистичките податоци, САД и ЕУ понекогаш користат различни алатки за следење на надворешната политика и зачувување на нивните интереси. Сепак, како што покажува литературата постои општ консензус во однос на идентитети на САД и ЕУ. САД се дефинира како "тврда моќ" со својата неконтролирана воена и економска моќ, додека ЕУ е "мека моќ" со нејзината државна полициска способност и економска моќ.

Традиционалистичката теорија на меѓународните односи го дефинира основниот критериум за ентитет за да некој биде сфатен како меѓународна актер.⁴¹ Во суштина, субјектот треба да има одредени способности како што се силна економија, воен капацитет и политички капацитет и присуство. Всушност, ЕУ ги опфаќа повеќето од овие квалификации. Да не се карактеристиките за државност и воена структура како нација-држава може да се смета како најголема пречка

---

⁴¹ Henrik Larsen, "The EU: A Global Military Actor", **Cooperation and the Conflict: Journal of the Nordic International Studies Association**, Vol: 37, No: 3, 2002. стр. 202.

за ЕУ да се категоризираат како меѓународна актер во иста категорија со САД.

Иако ЕУ не се мери како воена моќ, таа е обично опишана како цивилна моќ.⁴² Концептот на цивилна моќ има различни сфаќања. Но, првично, концептот беше искористен да се прикаже на Европската Комисија (ЕК). Прво, цивилниот моќ нема пристап до воените средства. Второ, цивилниот моќ преферира користење на убедување наместо на принуда. Со други зборови, моркови политиката на “морков” ја замени политиката на “стапот”. Земајќи ги во предвид овие карактеристики, ЕЗ / ЕУ функционираше како една цивилна власт до 1990-тите. Веднаш после тоа, доминантен курс на ЕУ политичката агенда даде знаци на менувањето на политиката кон воената област. Работите направени на развојот на заедничката безбедносна и одбранбена политика имаше негативен ефект врз цивилниот идентитетот на ЕУ. Убедување како метод остана на врвот на политичките алатки. Сепак случувања во врска со заедничката одбранбена и безбедносна политика привлече аргументи дека ЕУ треба да ги подобри капацитетите за користење на воените средства ако е тоа потребно. Оттука, членовите на Европската Унијата се залагаа да ги комбинираат своите цивилни компоненти со воените на кои не им беше дадена клучна улога. Ларсен тврди дека новата артикулација на воените средства од 1998 година не претставува севкупен прекин на доминантната цивилна моќ перцептивно но треба да се смета како вкупна пауза, бидејќи како извор на решавање на материјалните кризи беа земени во предвид и воените средства и тие постанаа составен дел на надворешна политика на ЕУ.

Општо прифатениот јаз на воени способности во односите на Атлантскиот домен и различните идентитети на САД и на Европската унија во однос на термините за тврда / мека поделба на моќта создаде политички разлики и ја затемни сцената на Студената Војна, каде што координацијата за надворешната политика помеѓу атлантските сојузници под чадор на НАТО биле предизвикувачки. Предизвикот на ЕУ против стратегија за безбедност на САД после 11-ти септември треба да се анализира во споредба со стратегиите на САД и ЕУ, под упатство на американската Национална стратегија за безбедност и Европска

---

⁴² Во 1972, François Duchêne ја дефинираше Европа како „цивилна моќ“, за дополнителни информации може да се види во: Jennifer Mitzen, “Anchoring Europe’s Civilizing Identity: Habits, Capabilities and Ontological Security”, *Journal of European Public Policy*, Vol: 13, No: 2, March 2006, стр. 270–285.

стратегија за безбедност со земајќи ги во предвид унилатералното / мултилатералното однесување во надворешна политика.

3.2.1.1. САД заговарач на „тврдата“ и ЕУ како носител на „меката“ безбедност

Пост-воена Европа има развиено многу различни ставови за воената моќ и употребата на сила. Според бројот на популацијата и бруто домашниот производ, земјите-членки на Европската унија сигурно имаа потенцијал да се развие воена моќ која би се споредила со онаа на САД, но барем до тогаш тие избрале да не го прават тоа.⁴³ Колективно, НАТО во Европа трошеше околу 45 проценти од она што на САД го правеше за својата одбрана. Но дури и тој диспарат ја потцени разликата. Процесот преку кој се трошеа парите за одбраната во Европа се трошеа помалку ефикасно отколку во САД, што исто така придонесе за релативната американската воена доминација. Како резултат на тоа, Европа имаше проблем да распореди и да поддржи повеќе од 6 проценти војници во странство. За споредба, САД можеше да распоредат и да поддржи некои 62 проценти од своите копнени сили.

Со делумно исклучок на британските и француските, чии претходни искуства и постојано места во Советот за безбедност на ОН, ги остави со трајни глобалните амбиции и воени улоги, американското лидерство во НАТО, во голема мера беше апсолвирано од Европејците и тие не размислуваа многу за меѓународната безбедност. Глобалната воена стратегија е нешто што првенствено беше за САД, додека Европејците би можеле да се фокусираат на тешка задача на градење на нивната невидлива зона на внатрешен мир и просперитет. Но овој диспарат во воената моќ е делумно, исто така, резултат на искуството на Европа со војната. Повеќето Европејци биле убедени дека дијалогот и развој се поефикасни патишта за безбедноста од употреба на воена сила. Уверувањето на Европејците го има искажано британскиот дипломат и автор, Роберт Купер, кој има напишано, „Европа може да има избрано да ја занемари политика на моќта, бидејќи таа е воено слаба, но исто така е

---

⁴³ Philip H. Gordon and Jeremy Shapiro, *Allies at War: America, Europe, and the Crisis Over Iraq*, Brookings Institution Book Inc, 2004, стр.57.

точно дека таа е воено слаба, бидејќи таа избра да се откаже од политика на моќ“.

Во рамките на Европската „зона на мирот“, ЕУ во голема мера ја постигна својата цел за бегство од политика на моќ. Се стави конечен крај на долго ривалството меѓу Франција и Германија, се зацементирана демократската транзиција во Шпанија, Грција и Португалија и етнички конфликти и гранични спорови во Источна Европа се смирија со примамвање на земјите во ЕУ или НАТО. Овие историски успеси се постигнати не преку сила туку преку традиционалната дипломатија и преку поблага форма на моќ, во која беа обединети суверенитетот, политичка и економска интеграција и зголемување на енергијата за создавање на Европа, кои беше мирна, просперитетна и стабилна.

Во тоа време исто така огромни предизвици остануваа за решавање: комплетирање на европскиот внатрешен пазар, интегрирањето на речиси 75 милиони граѓани на поранешниот комунистички земји како и ширење на демократијата во Централна и Источна Европа, а исто така и во Русија, Турција и Северна Африка. Во лицето на овие предизвици, Европејците имаат малку храброст за следење на водството на САД во одделувањето на повеќе од 400.000.000.000 \$ за одбрана или за инвазија и окупирањето големи делови од Блискиот Исток.

Внатрешен фокус на Европа значи беше дека Европејците често нема да обезбедуваат материјална поддршка за американските приоритети кои, во очите на САД, треба да им се даде голем значај од државници во Европа. Американците често истакнуваа жалење дека овој недостаток на поддршка претставува „слободено јаването“ во суштина, неспособност да се размислува на глобално ниво и стратешки. Во однос на „активизмот“ на администрацијата на Буш во надворешната политика, европскиот статус кво често се чини како „реактивен“. Но, оваа перцепција беше промашена. За Европејците, чиј стратешки предизвик за еден век беше да се надминат смртоносниот поделби на сопствените континент, Европското обединување е глобална стратегија. Таа стратегија тврди дека Европа која е „целосна и слободна“ и може да послужи како појдовна точка за ширење на стабилноста и просперитетот во други региони и на крајот пошироко.

3.2.2. 11-ти септември – Денот што ги промени САД

Систематски разединувања меѓу САД и Европа за светските работи почнале пред 11-ти септември, па дури и пред доаѓањето на Администрацијата на Буш. Но терористичките напади врз Њујорк и Вашингтон значително ги забрзаа трендовите и се прошири јазот помеѓу американски и европски пристапи.

Терористичките напади од 11-ти септември го сменија однесувањето на меѓународната сцена на САД, но тие немаа сличен ефект врз Европа. Имаше, се разбира, итно и вистинско искажување на споделена тага и гнев како што беше насловот во Ле Монд „Ние сме сите Американци“. Имаше, исто така, поддршка за мерките шт САД ги планираше како одговор во победата над талибанскиот режим во Авганистан. Од своја страна, ЕУ реагираше брзо во воведувањето на европски налог за апсење, усвојувањето на заедничка дефиниција за тероризмот, согласувајќи се со новите меѓународни правни инструменти, борбата против финансирањето на тероризмот и јакнење на противвоздушната безбедност⁴⁴. Но, некои од европските држави навистина го сфатија миксот на гнев, желба за одмазда и несигурност кое го зафати американското општество и колку САД го смени размислување, особено за безбедносната политика. За прв пат од Перл Харбор, Американците имаа чувство на сопствена ранливост. Буш му објави „војна против тероризмот“ и преку ноќ националната безбедност стана приоритетна тема како во домашните така и во странски медиуми и дипломатски кругови.

Фактот дека овие напади беа најкрвави терористички удари во историјата и дека тие се случија на американска територија, против американските цели отколку во Европа, без сомнение, исто така, направи голема разлика.⁴⁵ Но САД, со географскиот „благослов“ на пријателски соседи и фактот дека скоро и да не биле нападнати во својата историја, имаше пониска толеранција за ранливост од Европа која, во некоја смисла, имала терористички напади со децении. Долниот праг за ранливост во комбинација со поголемата американска воена моќ и ресурси, доведе Американците да бидат многу повеќе подготвени отколку Европејците агресивно да се соочат со заканите што тие ги

---

⁴⁴ Special European Council, 20.9.2001

⁴⁵ Philip H. Gordon and Jeremy Shapiro, *Allies at War: America, Europe, and the Crisis Over Iraq*, Brookings Institution Book Inc, 2004, стр.59.

гледаат. Европејците, во споредба, имаа долго и болно искуство со феноменот на тероризмот во Северна Ирска, баскискиот регион на Шпанија, со екстремната левица во Италија и Германија и со исламистичкиот тероризам низ цела Европа, а особено во Франција. Владите и целото општество во Европа се интернализирана со идејата дека тероризмот, со оглед на своите коренити сваќања дека со чисто репресивни средства, никогаш не може да биде целосно искоренет.

Со моќта на САД можеше да се поразат специфични терористички групи преку офанзивна воена акција, но самиот тероризам продолжува до коренот на сите социјални и политички причини и бара долгорочен проект под најдобри околности и секако дека неможе да се искорени само со воени средства.

Наместо да ги искористи постојаните тела како што се ОН или НАТО, САД наметна работа на ад хок основа и дека мисијата треба да ја дефинира коалицијата, а не дека коалицијата треба да ја дефинира мисијата. Ова наиде на остра реакција кај Европејците. Администрацијата на Буш, сепак, беше малку расположена да ги слушне овие реакции и политиката во оваа широка смисла не се промени. Охрабрени од огромната Американската моќ, инспирирани од нејзиниот претходно постоечка концепт на лидерство и налутени поради нападите, администрацијата не гледаше предности, а многу недостатоци, за да ги вклучи европски сојузници во процесот на донесување на одлуки. Наместо тоа, Буш беше подготвен да одговори на предизвиците и откри нова верзија на неговата визија за американското лидерство.

Администрација беше убедена дека тешките проблеми бараат решително американско лидерство и ако американскиот народ прифати нешто помалку може да биде многу опасно. Се појасни беа гласовите дека ако Европејците не се согласуваат со начинот на кој Америка одлучи да одговори на новите предизвици, тоа е несреќна, но тоа е нивни проблем, а САД не би ризикувале нивната безбедност за ја приспособат на издвоено мислење. Убедени во Американската моќ, администрацијата не губеше време изјавувајќи дека војната против тероризмот не треба да се попречува со амбициите на непријателите или неодлучноста на сојузници. Како големо разочарување на многу сојузници, Вашингтон не се вклучи во сите значајни мултилатерални консултации пред да се пресели да војува против Талибанците во Авганистан во октомври 2001 година. Навистина, значително одобрување на помош била понудена без САД и да бара за неа. Веќе на 12 септември, НАТО, за прв пат во својата

историја, се повика на својот Член V од договорот посветен на меѓусебна одбрана на иницијатива на генералниот секретар на НАТО, Лорд Робертсон, без експлицитно американско барање. Слично на тоа, Советот за безбедност на ОН, на иницијатива на Франција, ја помина Резолуција 1383 на 12 септември, нудејќи секаква помош на САД ако е потребно. И покрај овој брз знак на поддршка, администрацијата на Буш одлучи дека не сакаат да ризикуваат идни одложувања или намалување на американската контрола ако се прифати премногу меѓународна помош. Навистина, на 26 септември, на првиот висок брифинг обезбеден од страна на Вашингтон во НАТО, заменик-секретарот за одбрана Пол Волфовиц ја отфрли можноста за користење на било каква меѓународна или НАТО помош. Тој исто така јасно стави до знаење дека Вашингтон не планира да се потпираат на Европските сили.

Европската надеж дека 11-ти септември⁴⁶ ќе го ублажи непријателство на САД кон мултилатерализам, пропадна. До почетокот на 2002 разлики меѓу ЕУ и САД станаа појасни и повеќето европски влади се дистанцираа себеси од ново прогласената отворена доктрина за превентивен напад. Многу европејците се сомневаа дека само со употреба на воена сила може да се порази тероризмот или да се уништат неговите корени. САД зборуваа за „војна против тероризмот“ додека пак европејците зборуваа за „борба против тероризмот“. Американците возвраќаа дека пак европејците не ја сватиле одбраната сериозно и го истакнуваа огромниот трансатлантските јаз во воени способности. Што се однесуваше до несогласувањата за односот спрема „непријателските држави“, со неколку европски држави кои дури беа подготвени да го користат терминот и претпочитајќи политика на условен ангажман наместо политика на изолација и санкции. Таквите спорови и несогласувања, посебно околу американските закони на Ирак, Иран и Куба, ги влошија ЕУ-американските односи. Порано, никогаш немало ЕУ-САД дискусија за природата на новите безбедносни закани и како да се справат со нив. Наместо тоа, имало безброј коминикеа и изјави ветувајќи дека и двете страни се залагаат за борбата против тероризмот и справување со проблемите на оружјето за масовно уништување.

---

⁴⁶ The EU and US: Friends or Rivals? Dr Fraser Cameron, Director of Studies, European Policy Centre, Brussels, https://digitalcollections.anu.edu.au/bitstream/1885/41744/3/cameron_eu_us.pdf, датум на пристапување 24.09.2013 година, стр.5.

3.2.3. Анализа на трансатлантските разидување во однос на Националната Безбедносна Стратегија (НБС) и на Европската безбедносна Стратегија (ЕБС)

САД влезе во пост-Студената војна со многу утврден мултилатералистички став. Новиот светски поредок најавен од страна на претседателот Буш беше обликуван во паралела со мултилатералните рамки. Ирачката војна под ОН мандатот како и финализирањето на Уругвајската рунда преговори беа јасни знаци на мултилатералната американската надворешна политика. Како резултат на тоа, надворешната политика на САД во текот на двата мандати од Клинтонувата администрација рефлектираше висок степен на мултилатерализмот во односите не само со ЕУ, но исто така и со другите земји. Сепак, 11 Септември, 2001 и последиците од овој датум имаа менувачки ефект врз безбедносни стратегии на САД и нејзините односи со другите земји, особено со своите европски сојузници.

Меѓународната поддршка, всушност поддршката од сојузниците на НАТО, во однос на САД за поддршка на нападите како и одржување на коалицијата во војната против тероризмот беше нужно важна за спроведувањето на мултилатералната политика. Сепак, за разлика од првичните очекувања, САД интервенираше еднострано. На 7 октомври 2001 година, американската администрација го извести Советот за безбедност на ОН за интервенцијата и изјави дека интервенцијата ќе се остварува во рамките на американското право на самоодбрана. Главната цел на воената интервенција во Авганистан беше да се сруши Талибански режим кој обезбедуваше поддршка на Ал Каеда, која пак од друга страна се сметаше за одговорна за нападите од 11-ти септември.⁴⁷ Извештајот до Советот за безбедност од страна на САД содржеше информации во врска со обезбедување докази дека Ал Каеда има директни и централна улога во нападите. Обединетото Кралство даде слично објаснување за Советот. САД започна воени напади заедно со Обединетото Кралство скоро на сите места во Авганистан каде се веруваше дека е сместен персонал и опрема на Ал Каеда.

Следниве политички одлуки на администрацијата на Буш, како што се одлучувањето за Протоколот од Кјото за климатските промени, отфрлање на Конвенцијата за биолошко оружје и на Програмата за

---

⁴⁷ Malcolm N. Shaw, **International Law**. Cambridge University Press, UK, 2003, стр. 1028.

акција за недозволена трговија со мало и лесно оружје и отфрлање на ратификацијата на статутот на Меѓународниот кривичен суд за правда. Покрај тоа, администрацијата на Буш еднострано се повлече од Договорот за Анти-балистички проектили од седумдесетите.⁴⁸ Интервенција на САД во Ирак 2003 година без одобрение на ОН покрена стравувања во врска со унилатерализмот на САД.

Пред да се навлезе во детали за политичката дивергенција на САД и ЕУ, потребно е објаснување на мултилатерализмот и унилатерализам. Мултилатерализмот е претежно пример во меѓународните организации како што се ОН, СТО (Светска трговска организација) и ОБСЕ (Организација за безбедност и соработка на Европа). Универзално прифатените обврски од Повелбата на ОН, одредбите од меѓународни договори и вообичаеното меѓународното право го чинат скелетот на мултилатерализам во однос на политичката димензија. Со други зборови, мултилатерализмот е слика на меѓународен систем каде владеењето на правото и меѓународните обврски функционира преку меѓувладини организации. Покрај тоа, мултилатерализмот може да се дефинира како "... за координација на односите помеѓу три или повеќе членки во согласност со сет на правила или принципи ".

Постојат различни мултилатерални рамки на соработка. Прво, овие рамки се разликуваат во однос на нивното ниво на институционализација. Нивото на мултилатералната соработка може да варираат од ад хок коалиции до меѓународните режими и формални организации. Второ, природата на обврската се разликува. Мултилатерални платформи може да бидат доброволни, правни (како на пример да бидат обврзани со договори), етички или политички. И, конечно, организационата структура може да биде рамноправна или хиерархиска. Како на пример, мултилатерална организација може да функционира врз основа на еднаквост (како Генералното Собрание на ОН) или како некои членови на организацијата може да имаат некои привилегии (како на ОН Советот за безбедност и Светска банка). Унилатерализмот е антоним на мултилатерализмот и претставува „контраст“ политика склона кон мултилатерализмот. Унилатерализам се

---

⁴⁸ David M. Malone and Yuen Foong Khong, "Chapter I: Unilateralism and U.S. Foreign Policy: International Perspectives", David M. Malone and Yuen Foong Khong (Ed.s), **Unilateralism and U.S. Foreign Policy: International Perspectives**, Lynne Rienner Publishers, Inc., Colorado, 2003, стр.: 1-17 и G. John Ikenberry, "Is American Multilateralism in Decline?", **Perspectives on Politics**, Vol: 1, 2003, стр.: 533-550.

однесува на тенденцијата да се вратиш на мултилатерална рамка (без разлика дали постоечки или предложени) или да дејствува сам во решавањето на одреден глобален или регионален предизвик отколку изборот да учествуваат во колективна акција.

Како што претходно беше споменато, САД направија еднострано пресврт во 2000-те со администрацијата на Буш водени од страна на неоконзервативни мислители. Овој едностран пресврт во надворешната политика се согледува од страна на многу научници како резултат на трансформацијата на меѓународниот систем од биполарност во униполарност. На пример, Ikenberry истакнува дека, американскиот нов „мултилатерализам“ ја вознемири светската политика. Ikenberry го поврзува овој нов унилатерален тренд во надворешната политика на САД со фактот дека САД се појави надвор од Студената војна како неспоредлив и без преседан глобална суперсила. Во зависност од овие аргументи, можно е да се тврди дека поредокот на униполарниот свет, на тој начин, предизвикува појава на надворешната политика на САД по принципот “направи сам“. Освен тоа, не постои директен однос помеѓу подемот на униполарноста и неодамнешниот американски унилатерализам. Огромната позиција како и позицијата на суперсила на САД го отвори патот за остварување на унилатерални политики.

САД е свесна за својата униполарна сила, особено на воено поле. Ова сознание може да се примети во секој детал од Националната стратегија за безбедност на САД (НСБ) од 2002 година или т.н. Доктрина на Буш. Администрацијата на Буш го сфатија овој факт во НСБ на следниот начин:

“Денес, САД ужива позиција на воена сила и поседува големо економско и политичко влијание. Во согласност со нашето наследство и принципи, ние не ја користиме нашата сила за унилатерална предност“.⁴⁹

По 11-ти септември, НСБ беше манифест против тероризмот и пролиферацијата на оружје за масовно уништување. За многу автори, НСБ е империјален документ кој го покажува на униполарното место на САД во светот. Против заканите на зголемувањето на бројот на оружјето за масовно уништување, тероризмот и “непријателските држави“, САД ја исцртаа шемата во која САД ќе ги преземат сите неопходни мерки на претпазливост. Меѓу овие мерки на претпазливост, превентивната

---

⁴⁹ “The National Security Strategy of the United States of America”, September 2002, <http://www.whitehouse.gov/nsc/nss.pdf>, стр. 3, датум на пристапување 24.07.2013 година.

акција најдалеку го привлече вниманието на меѓународната јавност. Во третиот дел на НСБ, Администрацијата на Буш изјави дека САД нема да се двоуми да преземе превентивни активности со цел да го искористи своето право на само-одбрана.⁵⁰

Европските перспективи, дури и под структурата на НАТО, не се совпаѓаше со онаа на САД за изнаоѓање на решение за ирачкиот проблем. Во принцип, погледот на САД на употреба на сила ги продлабочи различните интереси и перспективи кои постоеја од крајот на Студената војна. На пример, Карпентер⁵¹ тврди дека “ни една страна не сакаше да го признае очигледно: дека американските и европски интереси и перспективи се разликуваат за низа прашања. Со распаѓањето на Советскиот Сојуз, повеќе не постои фокусна точка на единство на Западната Алијансата“. И покрај тоа што постојат многу прашања за кои двете страни на Атлантикот не можеа да коинцидираат, атлантските партнери имаат општи интереси и политики кои се преклопуваат по многу прашања.

Роберт Каган е еден од водечките бранители на гледната точка дека САД и Европа имаат повеќе не складни пристапи во надворешната политика. Во својот познат есеј “Моќ и слабост“ (2002), тој се залага за тоа, “Сега е време да се престане со преправањето дека европејците и американците имаат заеднички поглед на светот. На сите важни прашања за моќта, на ефикасноста на власта, на моралот на власта, желбата за моќ американски и европските перспективи се разликуваат“.⁵²

Каган тврди дека не постои веќе една заедничка култура помеѓу Европејците и Американците.⁵³ Додека Американците имаат тенденција да користат присила и употребата на сила во светот на Хобесијан, Европејците се за спроведување на политики кои му даваат приоритет на владеењето на законот по пат на преговори и соработка за еден свет на Вечен мир на Кант.

---

⁵⁰ “The National Security Strategy of the United States of America”, September 2002, <http://www.whitehouse.gov/nsc/nss.pdf> (25.05.2007), стр. 6, датум на пристапување 22.07.2013 година.

⁵¹ Carpenter, Security Strategy, стр. 511.

⁵² Robert Kagan, “Power and Weakness”, **Policy Review**, Vol: 113, June & July 2002, <http://www.hoover.org/publications/policyreview/3460246.html>, датум на пристапување 30.05.2013 година.

⁵³ Wyn Rees and Richard J. Aldrich, “Contending Cultures of Terrorism: Transatlantic Divergence or Convergence”, **International Affairs**, Vol: 81, No: 5, 2005, стр.905–923.

“Тоа е причината зошто на главните стратешки и меѓународни прашања денес, Американците се од Марс и Европејците од Венера, тие се согласуваат за се помалку и помалку прашања“. Сокер се согласува со Каган и тврди дека:

“Проблемот е во тоа што сега доминираат два царски системи со поголем дел од светот, еден е американски, додека другиот е европски. И двата се инспирирани од истите вредности но во инструментализацијата се наоѓаат повеќе во конфликт едни со други“.⁵⁴

Како резултат на повеќето разлики, а помалку заеднички точки на НБС и ЕБС во трансатлантските односи, тие се најдоа под сериозна тензија во текот на ирачката криза.

Табела 3. Споредба на САД и ЕУ стратегија за безбедност

	Национална стратегија за безбедност (НСБ)	Европската стратегија за безбедност (ЕСБ)
Одговорност	Глобална/универзална либерална цел човечко достоинство Одржување на хегемонија на САД	Главна регионална Мултилатерална цел стабилност во ЕУ Одржување на ЕУ кредибилитет
Закани	Девијантно верување/однесување тероризам (WMDs) непријателските држави (WMDs) тензиите во “муслиманскиот свет“	Конфликтите како што се оружје за масовно уништување оружје како што се држави што не успеале тероризам и организиран криминал
Средства	Воени, либерални идеи превентивна војна слободна	Главна цивилни спречување на конфликти меѓународни режими

⁵⁴ Christopher Coker, *Empires in Conflict: The Growing Rift between Europe and the United States*. Stephen Austin & Sons Ltd., London, 2003, стр. 13.

	коалиција/посакувана мандат на САД	-мандат на ОН
--	---------------------------------------	---------------

3.3. Визија на одлучувачко лидерство

Во текот на неколку месеци после нападот на Авганистан, Америка дејствуваше, а Европа реагираше. Иако бомбадирањето врз цивили во Авганистан беше остро критикувано од антивоените демонстранти во Европа, војната во Авганистан против Ал Каеда генерално го носеше со себе типичното европско убедување. Поделбата меѓу трансатланските сојузници кулминираше со претставувањето на новата надворешна политика на САД, насочена кон елиминирање на одпадничките држави.⁵⁵

Во своето годишно обраќање до нацијата, во јануари 2002 година на Воената академија „Вест Поинт“, претседателот на САД, Џорџ Буш, истакна дека механизмите за задржување и застрашување (доктрина од времето на Студената војна) повеќе не се полезни за американската стратегија, бидејќи терористите, кои не располагаат со територија која би ја бранеле, нема да можат да бидат заплашени, исто како и така наречените отпаднички држави (rogue states) кои се подготвени да ги применат оружјата за масово уништување и да ги снабдат терористите, не би можеле да бидат спречени. Како отпаднички држави тој ги посочи Иран, Ирак и Северна Кореја нарекувајќи ги држави кои ја сочинуваат „оската на злото“.⁵⁶ Во своето излагање Буш предупреди дека „нема да дозволи најопасните режими на светот да се закануваат со најопасното оружје со што би преставувале растечка и сериозна закана бидејќи тие „би можеле да го достават оваа оружје до терористите и да ги нападнаат нашите сојузници или да се обидат да ги уценаат САД“.⁵⁷ „Мојата надеж е дека сите нации ќе го слушнат нашиот повик и ќе ги елиминираат терористичките паразити кои се закануваат на нивните држави и

⁵⁵ Рина Киркова, Иднината на НАТО, Редифинирање на трансатланското сојузништво, 2010, стр.113.

⁵⁶ Од говорот на претседателот Џорџ Буш President Delivers State of the Union Address, Office of the Press Secretary, <http://www.whitehouse.gov/news/releases/2002/01/print/20020129-11.html>, датум на пристапување 28.11.2013 година.

⁵⁷ Philip H. Gordon and Jeremy Shapiro, *Allies at War: America, Europe, and the Crisis Over Iraq*, Brookings Institution Book Inc, 2004, стр.66.

нам...Но некои влади ќе бидат заплашувани пред лицето на теророт. И бидете сигурни: доколку тие не дејствуваат Америка ќе го стори тоа....Нема да стоиме мирно во услови кога опасноста се зголемува⁵⁸.....Ние мора да отпочнеме битка, да ги уништиме неговите планови и да им се спротиставиме на најсилните закани пред тие да се појават“, предупреди Буш. Всушност овој дел од говорот претставуваше вовед во доктрината на САД за преемптивен напад. Односно, администрацијата на Буш ја објави својата нова национална безбедносна доктрина. Но, делот што ќе предизвика најголеми тензии меѓу сојузниците се однесуваше на предупредувачкото уверување дека, иако САД постојано ќе се обидуваат да ја добијат поддршката од меѓународната заедница, тие нема да се двоумат да дејствуваат самостојно.

По овој говор уследија европски реакции. Најголема вознемиреност предизвика квалификацијата „оската на злото“ што се однесуваше на Иран, Ирак и Северна Кореја. Зборот „оска“ не беше употребуван во дипломатскиот речник уште од времето на Втората светска војна кога се однесуваше на сојузот помеѓу Германија, Италија и Јапонија. Но, доколку, овие три држави беа сојузници поради нивните заеднички интереси и цели, Иран, Ирак и Северна Кореја не беа сојузници ниту во еден поглед.⁵⁹

Европејците искажаа вознемиреност и во однос на два аспекти: аспирацијата на САД да ја стави американската воена моќ „надвор од рамките на секој предизвик“ и усвојување на доктрина за преемптивен напад⁶⁰ против заканите од терористите и т.н. непријателски држави, какви што беа настаните од 11 Септември. Европјаните јасно искажаа дека оваа доктрина може да доведе до опасен преседан, бидејќи секоја држава би можела да нападне друга, под алибито на преемпција на

---

⁵⁸ Од говорот на претседателот Џорџ Буш President Delivers State of the Union Address, Office of the Press Secretary, <http://www.whitehouse.gov/news/releases/2002/01/print/20020129-11.html>, датум на пристапување 28.11.2013 година.

⁵⁹ Ash, G. Timothy, Free World: America, Europe, and the Surprising Future of the West, Random House, New York, 2004, стр.108.

⁶⁰ preemptive strike – постојат неколку дефиниции за преемптивен напад. Најосновната дефиниција означува изненадувачки напад кој е преземен со цел да се спречи непријателот во напорите тој тоа да го стори. Во однос на превентивна војна која е забранета со Повелбата на Обединетите нации, преемптивниот напад е по праведен бидејќи постојат јасни индикатори кои укажуваат дека ако со сила не се спречи непријателот во неговите намери, сигурно ќе нападне.

можен терористички или вооружен напад. Исто така, секоја држава, може да тврди дека нема да може целосно да ги разоткрие информациите за природата и сериозноста на заканата, кои треба да послужат во докажувањето дека постои оправданост од превземање на преемптивен напад.

Доктрината за Преемптивниот напад и формирањето на мислење за „оската на злото“ го дефинираа американското лидерство но во исто време го продлабочија трансатланскиот јаз.⁶¹

---

⁶¹ Рина Киркова, Иднината на НАТО, Редифинирање на трансатланското сојузништво, 2010, стр.116.

4. ИРАЧКАТА КРИЗА

4.1. Продлабочување на трансатлантскиот јаз

За време на Студената војна заедничките интереси и заедничките вредности беа широко прифатени од Европа и САД. Тие делат иста посветеност на демократските институции, либералните вредности, човековите права и регионалната стабилност. Тие имаат заеднички интерес на отворениот меѓународен трговски систем, пристап до снабдувањето со енергија и спречување на ширењето на оружјето за масовно уништување. Но, постојат многу кои се прашуваат дали ЕУ и САД се уште делат голем број на вредности, што укажува на остри разлики за смртната казна, регулативата за користење на оружје, насилството, здравствениот, социјалниот и економскиот модел и слично⁶².

Растечкото влијание на религијата, исто така, беше истакнато како еден од главните културни разлики кои влијаат врз односите меѓу ЕУ и САД.

Роберт Каган ги опишува двата различни погледи на светот, оној на Европа, кој „влегува во пост-историскиот рај на мирот и релативниот просперитет, реализација на вечниот мир” и оној на САД кој „останува заглавен во историјата, остварува моќ во анархичниот свет на Хоббесиан, каде меѓународните закони и правила се неверодостојни и каде точно безбедноста и одбрана и промоцијата на либералната цел се уште зависат од поседување и употреба на воена сила”. Тој сугерира дека овие разлики најверојатно ќе се одржат⁶³.

Френсис Фукујама⁶⁴, друг близок набљудувач на трансатлантските односи прво пишуваше за „победата на заедничките евро-американските вредности” додека после тоа пишуваше за „длабоките разлики” во рамките на Атлантската алијанса и нагласува дека поделба во трансатлантските односи не е транзициски проблем, како што и САД е во различна точка во своето историско сваќање во врска со меѓународниот институционализам и меѓународното право.

---

⁶² Мајкл Мур “Bowling for Columbine” во Европа

⁶³ Robert Kagan, Power and Weakness, Policy Review No. 113

⁶⁴ The EU and US: Friends or Rivals? Dr Fraser Cameron, Director of Studies, European Policy Centre, Brussels, https://digitalcollections.anu.edu.au/bitstream/1885/41744/3/cameron_eu_us.pdf, датум на пристапување 24.09.2013 година, стр.7.

На европската страна, Крис Патен, ги повика САД да се вратат во поддршка и почитувањето на меѓународниот „правилник“ дека тие помогнаа да се основа по 1945 година, а со тоа да се промовира демократијата, владеењето на правото и на отворањето на меѓународните пазари. Тоа беше „прилично успешна формула“, и тоа им помогна на луѓето од двете страни на Атлантикот полесно да се идентификуваат себеси. Исто така, тој се прашуваше, дали некои луѓе сега сакаат да ја напуштат? Вистински предизвик за САД и ЕУ, според тоа беше, да се обидат и да се разберат подобро едни со други, да ги разберат своите и другите интереси и грижи, и да се направи глобален „правилник“ кој ќе биде повеќе успешен⁶⁵.

Во интервју за Фајненшал тајмс, Хавиер Солана, пишуваше за проширувањето на разликите меѓу ЕУ и САД до нивна конфронтација меѓу верската визија за светот во Белата куќа и на секуларната визија на европјаните. Солана изјави дека „тоа е еден вид на бинарен модел, тоа е се или ништо. За нас европјаните, тоа е тешко да се свати бидејќи ние размислуваме „секуларно“. Ние не го гледаме светот во црно и бели термини⁶⁶.“

Секако, после 11-ти септември, Буш го има поделено светот на „добро-наспроти-злото“ и побара од останатите земји да се изјаснат, дали тие се со „САД или против САД“. Религиозни убедувања изобилуваа во неговите говори како на пример „слободата која ние ја славиме не е дар на Америка на светот, тоа е дар од Бога кон човештвото“⁶⁷.

Веднаш после терористичкиот напад, од септември 2001 година, Американците и Европејците изненадија со нивниот позитивен начин на меѓусебното однесување.⁶⁸ Џорџ Буш, кој се соочи со огромни протести за време на неговата прва посета на Европа и Европејците го сфатија како лошо информиран каубој, ги изненади со својата внимателна и пропорционална акција во Авганистан. За возврат, Европејците исто така ги прекинаа да ги користат стереотипи за

---

⁶⁵ Говор на Крис Патен во Чикаго Советот за надворешни односи, Чикаго, 3 октомври 2002 година.

⁶⁶ Стравувањата на Солана за односите помеѓу ЕУ и САД, Фајненшал тајмс, 8 јануари, 2003 година.

⁶⁷ Обраќањето на Буш пред Унијата на синдикатите февруари 2003 година.

⁶⁸ Philip H. Gordon and Jeremy Shapiro, *Allies at War: America, Europe, and the Crisis Over Iraq*, Brookings Institution Book Inc, 2004, стр.1.

Американците, што силно ја поддржуваат воената акција не само против мрежата на Ал Каеда но исто така и против талибанските домаќини. Европејците лидери ветија „неограничена солидарност“ со Соединетите Држави. Во овој пресврт, што никој не можеше да предвиди пред 11-ти септември, во рамките на еден месец Америка веќе спроведуваше голема војна на половина пат околу светот, а најголем проблем за европските сојузници беше дека тие сакаа да испратат повеќе војници од што Вашингтон беше подготвен да ги прифати.

Подоцна, за помалку од една година и половина, дојде до сериозно влошување на трансатлантските односи. Впечаток кај научниците и креаторите на политиката беше дека перспективите, интересите, па дури и вредности на САД и Европа многу сериозно се оддалечуваа. Во март 2003 значително мнозинство од Американците, над 70 проценти, ја поддржуваа одлуката на Претседателот Џорџ Буш за соборување на ирачкиот режим, додека голем дел од Европејците се противеа на таа одлука. Некои европските влади како што се во Велика Британија, Шпанија, Полска и Италија, на пример, поминаа преку јавното мислење и ја поддржаа американската намера за употреба на сила, додека други, првенствено Франција, Германија и Русија силно се спротивставија и го осудија истото. Спорот околу Ирак отиде толку длабоко што претставуваше предизвик не само за трансатлантските односи, туку и за главните институции кои обезбедуваа поддршка за реализација на светскиот поредок.

Советот за безбедност на Обединетите нации, кој требаше да биде главен арбитер на меѓународниот мир и безбедност, не успеа во март 2003 да постигне консензус за тоа што да се направи во врска со Ирак и беше отфрлен како „ирелевантен“ од страна на многу Американци. НАТО, најуспешната воена алијанса во историјата на светот, не само што не успеа да се обединат околу Ирак, но имаше големи тешкотии одговарајќи дури и на барање од една од нејзините членки, Турција, да ја гарантираат нејзината безбедност. Европската унија, иако беше во средината на реализацијата на уставната конвенција за консолидирање на политичкото обединување на континентот, беше длабоко поделена. Навистина, ирачката криза откри сериозни внатрешни спорови меѓу европските влади околу иднината на европската интеграција и прашањето за како да се справи со САД. Од времето на војната, всушност, која започна во март 2003 година, ирачката криза веќе не

беше само резултат на трансатлантските разлики, но значителна причината за нив.

Кризата многу ги засили најлошите трансатлантски стереотипи опишувајќи ги САД како унилатерална и милитаристичка во европските очи и Европејците како неверодостојни и неблагодарни сојузници во американски очи. Иако мнозинство од Европејците се уште имаше позитивно мислење за САД, како доцна летото 2002 година, во март 2003, вакви мислења беа остро надолу и тоа од 75-48 проценти во Велика Британија, од 70-34 проценти во Италија, од 63-31 проценти во Франција, од 61-25 проценти во Германија, од 61-28 проценти во Русија, од 30 на 12 проценти во Турција и солидно мнозинство во речиси сите Европските земји изразија поддршка за таквата политика. Американски мислења за европските земји кои се противат на војната исто така беа погодени. Помеѓу февруари 2002 и пролетта 2003 година, бројот на Американци со позитивно мислење за Франција падна од 79-29 проценти, а во однос на Германија падна од 83 -44 проценти. Ситуацијата отиде во тој правец што во текот на пролетта 2003 година , се слушнаа повици, поттикнувани од коментари во медиумите и од членови на Конгресот, дека Соединетите Американски Држави е потребно да ги бојкотираат француските и германскиот стоки, кое исто така наиде на реципроцитет до истиот степен во Германија и Франција за американски производи. Трансатланската врска не беше прекината но сите повикаа на соработка и истите да бидат обновени. Но, дури и оптимистите признаа дека постојат реални проблеми и предизвици.

Веројатно, еден од најверодостојните случаи дека Америка и Европа се разделуваат е направен од страна на авторот Роберт Каган, кој во својот напис лето 2002 политички преглед „Моќ и слабост“, тврди дека е време да се престане со преправање дека Европејците и Американците имаат заеднички поглед на светот. Каган тврди: „На главните стратешки и меѓународни прашања денес, Американците се од Марс, а Европејците се од Венера, тие се договорот за малку, а се разбираат едни со други помалку и помалку. Судирот околу Ирак сигурно ќе потврди дека кога станува збор за поставување на националните приоритети, одредување закани, дефинирање предизвици и обликување и спроведување на надворешната и политики за одбрана, САД и Европа имаат различни гледишта“.

Не може да се сокрие дека поделбите за време на кризата во Ирак потекнуваат од вистински и растечки структурни разлики меѓу САД и Европа, разлики во способностите, перспективи и стратегии. Тие никогаш не биле идентични како што е тоа демонстрирано во бројни и горчливи расправи околу глобални прашања. Сликата на милитаристичка и унилатерална Америка и пацифистички и внатрешно фокусирана Европа, секако има мерка на вистина во тоа, но тоа е, исто така, карикатура. Карикатурата, и особено случајот на Ирак, заматува фактот дека многу Американци се уште имаат висок приоритет на меѓународната соработка, легитимитет и мирни решенија на проблемите, како што многу Европејци размислуваат дека „силата“ се уште игра неопходна улога во меѓународните работи. Ирак во однос на многу начини преставуваше „совршена бура“ и нема причина да не се верува дека кризата што се испровоцира нема да биде норма во трансатлантските односи.

Точно е дека новите предизвици, најверојатно, нема да ги обединат двете страни на Атлантикот на ист начин како што се случи со Студената војна. Американците и Европејците не можат да бидат врзани заедно со заедничка закана но тие продолжуваат да имаат огромен интерес во одржување на структурите, очекувања, навики и посветеност за соработка својствени на концептот на политичка алијанса.

Со цела своја моќност, САД не сака да ја преземе одговорноста за одржување на меѓународниот поредок и глобалната безбедност без поддршка од најкорисните, просперитетните и истомисленици сојузници во „проширена“ Европска Унија. САД може и треба да одржуваат тесна соработка со другите големи играчи како што се Русија, Индија, Јапонија, Австралија и Израел но идејата дека овие други односи адекватно би можело да ги замени за постојан сојуз со Америка најбогатите, повеќето демократски, повеќето долгогодишни пацифистички и воено најспособните партнери е апсурден. Критичарите на одржливоста на добрите трансатлански односи одговорија на таквите забелешки дека тие не се противат на соработка со Европа или некој друг, но дека тие веруваат дека таквата соработка е подобро да се води на „ad hoc“ основа на взаемен интерес, како соодветно: „Мисијата треба да ја дефинира коалицијата“.

Позната е формулација искажана од секретарот Доналд Рамсфелд дека САД-Европска соработка навистина може да продолжи на таква основа, дури и ако трансатлантските односи се влошат. Но тоа секако би

било погрешно да се претпостави и да се остане на тоа, а да не се помине на длабоки заемни обвинувања, антагонистички јавни перцепции и отсуство на каква било институционална структура. Лидерите на европски демократии беа склони да го следат примерот на САД кога е можно. Но, се повеќе и повеќе стануваше тешко да се направи затоа што тие не можеа да добијат ништо за возврат или ако тие не го чувствуваа својот глас во Вашингтон.

4.1.1. Растечко разединување

Иронично, додека Иран, Либија, и Куба генерираа трансатлантски немири во текот на 1990-тите, прашањето за Ирак беше „прво“ помеѓу помалку спорните. Бесрамната агресија на Ирак против Кувајт во 1990 година, како и внимателната дипломатија од страна на администрацијата на Буш, помогна во создавањето на невообичаено широк консензус за потребата да се изолира и да се разоружа режимот на Садам Хусеин. Консензусот почна да се распаѓа во средината на 1990-тите. Американците и Европејците беа склони да се согласат дека политиката на санкции и присилно задржување не успеа да ја отстрани заканата од режимот на Садам но тие не се согласија за тоа што да се направи во врска со тој проблем. До 1996 година многу Европејци, повеќето французите, чувствува дека санкциите никогаш нема да помогнат во соборувањето на Садам Хусеин или негова целосна усогласеност со резолуциите на ОН. Садам покажа континуирана способност да преживее и дури и да успее лично и политички да просперира од санкциите, кои беа прифатени како причина за страдање меѓу Ирачкиот народ и анти-западно незадоволство во арапскиот свет. Долгорочно решение за Садам, тврдеа тие, би било постепено да се реинтегрира Ирак во меѓународната заедница преку трговијата, инвестициите и дипломатски врски.

Многу Американци во тоа време се согласија дека политиката на задржување не функционира добро, но позицијата на двете администрации на Клинтон и нејзините републикански критичари беше дека, ако се направи воен ангажман во Ирак, ситуацијата би била уште

полоша.⁶⁹ Според нивното мислење режимот на Садам имаше намера да предизвика западните интереси во Заливот и да се помрдне од статус кво ситуацијата. Под такви околности, опуштениот надзор на неговата програма за оружје или пак зголемувањето на трговските и инвестициите линкови, само ќе му донесат финансиски средства и простор, што му е потребен, за се вооружува. Така, главната дебата во рамките на САД не беше околу тоа дали да се одржи или да се откаже од политиката на задржување, напротив, тоа беше околу тоа дали да се обиде да заживее политика преку соработка со Европа и со соседите на Ирак, или пак сето тоа дали да го замени со повеќе проактивна политика за соборување на Садам Хусеин.

Во септември 1996 година, ирачките сили интервенираа во интра-курдскиот спор во делот на автономијата на северен Ирак, која беше заштитен од САД, Велика Британија и Франција уште од времето на Заливската војна во 1991. Одговорот на САД беше со ракетни напади против цели за воздушна одбрана и во други делови на Ирак и проширување на зоната на забранети летови речиси во Багдад што имаше мал ефект врз стабилноста на режимот на Садам. Но американските воени акции инспирираа прв дефект во трансатлантските консензус во врска со Ирак. Франција ги осуди воздушни напади и набргу потоа се повлече од учеството во северната зона на забранети летови, тврдејќи дека Вашингтон и Лондон ја надминале својата оригинална хуманитарна намена. Во средината на 1997 година Ирачаните го засилија својот предизвик во однос на инспекции на ОН и почна систематски напори во правец на вознемирување на инспекторите на ОН.⁷⁰ САД реагираа и се закануваа со употреба на сила против Ирак доколку тоа не го прави во согласност со своите обврски и од страна се обидуваа да обезбедат поддршка во Советот за безбедност на ОН за построг пристап. Тој пристап, со други зборови беше, смена на режимот на задржување со преземање на повеќе директна цел, да се намали страдањето на ирачкиот народ и да се направи поголем кредибилитет на заканата со сила со доделување на меѓународен легитимитет.

---

⁶⁹ Philip H. Gordon and Jeremy Shapiro, *Allies at War: America, Europe, and the Crisis Over Iraq*, Brookings Institution Book Inc, 2004, стр.40.

⁷⁰ Во овој период инспекторите на ОН, кои требаше да утврдат дали Ирак развива нуклеарно, биолошко или хемиско оружје, изјавија дека режимот на санкции претставува своевиден геноцид врз ирачкиот народ.

Од јуни 1997 година до ноември 1998 година, американската влада неуморно работеше на рекреирање на консензус за Ирак во Советот за безбедност на ОН и тоа дури три пати во тој период, САД, исто така се закануваше дека ќе употреби воена сила против Ирак. Прв пат, во ноември 1997 година, втор во ноември 1998 година и трет пат во декември 1998 година и се поради опструкција на работата на инспекторите на ОН од Ирак со што после овие настани инспекторите го напуштија Ирак. Бидејќи не успеа да постигне консензус во ОН, Соединетите Американски Држави и Велика Британија ја започна операцијата Пустинска лисица и четири дена вршеа ракетни напади против цели што се сметаа од суштинско значење за Садам и тоа беше најголемиот напад против Ирак од Заливската војна од 1991 година. Воздушните напади не успеа да го урнат режимот на Садам но тие го разлишаа меѓународниот консензус за прашањето на Ирак. Франција, Русија и Кина ги осудија нападите и Франција се повлече од учество во јужниот зона на забранети летови и тоа беше нејзин последен воен придонес пред војната во Ирак од 2003 година.

Дури и по оваа јавно несогласување во врска со Ирак, САД и нејзините партнери продолжија да бараат Консензус во Советот за безбедност на ОН за ова прашање. Во тешки преговори во текот на 1999 година, администрацијата на Клинтон прифати нов компромис и произлезе Резолуција 1284 која го опфаќање регулирањето на нов инспекциски режим но истиот не беше изгласан од Французите, Русите, како и Кинезите кои гласаа воздржано.

Многу Американци верува дека Французите и Русите ги поткопуваа намерно ангажирањата бидејќи тие имаа добри трговски можности во Ирак и бидејќи тие чувствуваа дека Ирак не претставува закана за нивната безбедност. Како резултат на тоа, нема резолуција на Советот за безбедност на ОН која дава овластување за промена на режимот во Ирак.

До крајот на 1990-тите години нема да се промени политиката на САД да ги поддржи напорите за отстранување на режимот предводена од Садам Хусеин од власт во Ирак. Всушност, до крајот на претседателствувањето на Клинтон, неуспехот да се договорот за Ирак стана една од најпознатите поделби во трансатланските односи.⁷¹

---

⁷¹ Philip H. Gordon and Jeremy Shapiro, *Allies at War: America, Europe, and the Crisis Over Iraq*, Brookings Institution Book Inc, 2004, стр.43.

Судирите во ОН создадоа наследство на горчина и предавство што сериозно ги оштетени верувањата на двете страни во присуството на добрата волја на другиот, како и верувањето дека ОН ефикасно може да се справат со проблеми како што се Ирак. Ова наследство ќе има важно влијание врз поделбата околу прашањето за Ирак.

Сепак, исто така, за поздравување се јасно напорите за постигнување компромис од страна на Клинтоновата администрација и што се уште верува дека сојузничката поддршка во ОН е од суштинско значење за управување со ирачкиот проблем. Во три последователни кризи во 1997 и 1998 година, САД не сакаше да користи сила во Ирак без широка меѓународна поддршка.⁷² Дури и откако Клинтон употреби сила во декември 1998 година, администрацијата никогаш не ги напушти напорите за постигнување на консензус во ОН. Додека тој процес се покажа за тежок и неспособен за трајно решавање на безбедносните проблеми околу Ирак, Садам остана на власт уште 10 години. Многу важно е да се спомене дека спроведувањето на алтернативни решенија би го направиле процесот уште полош. Целосна инвазија беше домашно политички невозможна, внатрешно соборувањето беше однапред докажан неуспех, и едностраното задржување на процесот ги казнуваше американски компании наместо ирачкиот режим. Поради овие причини, идејата за напуштање на процесот за обезбедување на консензус никогаш сериозно не беше разгледана од страна на Клинтоновата администрација. Всушност, пред 11-ти септември исто така и администрацијата на Буш неактивно бараше алтернативи и суштински продолжи да ја користи Клинтоновата политика за „паметни санкции“ во ОН, иако со нов преговарачки стил.

Гледано во ретроспектива, трансатлантскиот судир околу Ирак сигурно се појави како резултат на незапирливите структурни сили но со внимателно испитување се покажува дека тоа не беше причината. Очигледно, Американците и Европејците не се согласуваа со години за тоа како да се реши ирачкото прашање и администрацијата на Буш, секако, дојде до поинаков заклучок од некои клучни европски влади во текот на зимата на 2002-2003.⁷³

---

⁷² Philip H. Gordon and Jeremy Shapiro, *Allies at War: America, Europe, and the Crisis Over Iraq*, Brookings Institution Book Inc, 2004, стр.44.

⁷³ Philip H. Gordon and Jeremy Shapiro, *Allies at War: America, Europe, and the Crisis Over Iraq*, Brookings Institution Book Inc, 2004, стр.157.

Во јануари 2003 година, сепак, тоа не беше само можно решение, туку факт, дека судбината на Садам Хусеин ќе зависи од меѓународната заедница и дали таа ќе поддржи употребата на сила против Ирак во согласност со Резолуцијата за безбедност 1441 на ОН . Впрочем, Садам долго време покажуваше конзистентен капацитет неправилно да ги перципира реакциите на своите противници и таму беше причина да се верува дека тој ќе одбие да соработува со Советот за безбедност на ОН, создавајќи изговор за војна. Исто така, можно е да се истакне дека и САД се согласија да се вратат во Обединетите нации и да ја истакнат својата клучна цел „разоружувањето“ се со цел да добијат само согласност за еден неодложен напад врз Ирак. Дали сите овие непредвидени работи се случуваа поодделно или како резултат на комбинација на необјасливи ирачки одлуки и „несреќниот“ избор на лидери кои се случи во САД и Европа и зошто Ирак, дури и кога се соочува со веродостојна воена закана, никогаш не го покажа своето забрането оружје, никогаш не може да биде познато. Какви и да беа причините, Багдад сепак успеа, дали намерно или случајно, да соработува со барањата за разоружување на ОН да учествува во поделбата на мислењето на САД и Европа по прашањето за потребата на сила во Ирак. Под овие околности, американската администрација претпоставуваше за себе дека има право и должност да донесат унилатерални одлуки за да ја брани Америка и нејзините интереси и се реши за соборување на ирачкиот режим. Во меѓувреме, разни личности и политички ситуации во Германија, Франција и Русија го оспоруваа тоа право. Резултатот беше дипломатска катастрофа.

Двете страни направија некои реални погрешни пресметки. Администрацијата на Буш сметаше дека никој не би се осмелил да ја предизвика моќта на САД. Тие беа изненадени од Франција, Германија и Русија, а уште помалку се надеваа дека Мексико, Чиле, Камерун, и други би го направиле тоа. Американците, толку убедени дека се во право за тоа што да се направи во Ирак, многу ја потценија отпорност кон војната во Западна Европа, во Турција, и во остатокот од светот. Од своја страна, многу Европејци, особено Французите премногу долго не веруваат дека унилатерална администрацијата на Буш би била во можност да одат во војна базирано главно на наводната пропусти во техничката декларација за ирачкото оружје.

Друга важна грешка, која произлегува од потценување на опозиционерите, е британската одлука, со неподготвена американска поддршка, да се инсистира на „втора резолуција“ која би допринела на

авторизирање на воена акција против Ирак. Блер ја посакуваше таквата резолуција соочени со силна домашна спротиставеност на војната и секогаш инсистираше на тоа дека тој само ќе дејствува со меѓународен легитимитет и поддршка и дејствувајќи без експлицитна поддршка од ОН ќе значи кршење на ветувањето. На крајот се покажа дека тоа е погрешен чекот и ги зголеми тензиите кон Франција.

Запаливата интеракцијата на политичарите од двете страни, исто така, длабоко ги влошуваше трансатлантските односи. Од американска страна, сакаше да се прикаже самоувереноста и моралистички пристап на унителарната политика на американското лидерство кое требаше да биде следено од Европа. Европа, особено констелација на лидерите и политичките околности, исто така придонесе за сериозноста на судирот и исто така направи трансатлантскиот судир да биде далеку потежок отколку што требаше да биде. Со други зборови, кризата што на некој начин се чинеше дека е неизбежен резултат на моќни центрифугалните сили можеше да биде далеку помалку тешка или дури избегнува целосно. Турција, како што веќе спомнавме, одигра значајна улога во зајакнувањето на позициите на оние кои се надеваа дека ќе се избегне војната како што беа Франција и Германија.

4.1.2. Извори на недоразбирање

Во времето кога ја презеде функцијата во јануари 2001 година, ставови на Џорџ Буш за меѓународната политика не беа добро познати. Буш во кампањата избегнуваше да заземе силни позиции на теми за надворешната политика дека таквата тенденција би можела да ги подели републиканците и многумина веруваа дека Буш ќе ги следи стапките на својот татко во извршувањето на претпазлива, мултилатерална надворешната политика. Во текот на кампањата, во фокусот на говорите за надворешната политика на Буш беше критикувањето на политиката на Клинтон како и на принципите и прекумерната желба за компромис со сојузниците. Одразувајќи ја оваа поделеност, новата администрација на Буш изгледаше структурирана за да обезбеди неопределен претседател. Буш назначи луѓе на високи позиции во одбрана, кои имаа репутација за воинствени, дури и унилатерални ставови како што беа Доналд Рамсфелд и Пол Волфовиц. Но неговиот најблисок советник за надворешна политика, Кондолиза Рајс, беше штитеник на неговиот татко

прагматични советник за национална безбедност, Брент Скоукрофт, а како државен секретар, Буш го назначи Колин Пауел, уверувањето на воинствениот крило на Републиканската партија.

И покрај оваа многу реална рамнотежа, сепак, тоа би било погрешно да се заклучи дека пред 11-ти септември администрацијата на Буш не ја развивала надворешната политика која би функционирала во светот дефинирана од страна на моќта на САД.⁷⁴ Во првите неколку месеци во канцеларијата, Буш почна да го демонстрира ова разбирање, особено во работите со Европските сојузници на прашања како што се ракетната одбрана, на Меѓународниот Кривичен Суд, Кјото договор, па дури и Иран и Ирак. Буш јасно истакна дека има малку трпение со европските ставови. Многу во неговата администрација, згора на тоа, ги сваќаа Европејците дека не саќаат да ја признаат важноста на употреба на сила во меѓународните односи и целосно беа подготвени да се „смират“ диктаторите и ширењето на продажбата на оружје оружје, наместо да ги соочи.

Имаше голем број на различни позиции позиции на двете страни во однос на ирачкото прашање. Во текот на 2002 година,⁷⁵ анкетите на јавното мислење покажаа дека од 50 до 60 проценти од Американците ја поддржуваат инвазијата на Ирак, но дека поддршката падна на само 35-40 проценти за војна без поддршка од ОН, бројка многу поблиску до онаа во Европа. Сепак, може да се зборува пошироко за доминантните ставови на секоја страна од Атлантикот, ставови кои можеа да завршат во вистински разлики, како минуваше времето. Секако, немаше Европската еквивалент на американските неоконзервативци, мажи и жени уверени дека е потребно да се стави воената моќ на нивната земја со добра намера за да се обиде да се трансформира светот. Од почетокот на време на војната, всушност, над 70 проценти од Американците го поддржуваа тоа, во споредба со речиси 80 проценти од европејците кои се противеа. После неколку месеци од агресивната дипломатијата и избувнувањето на војната, трансатлантскиот јазот во однос на Ирак, беше развиен до бездна.

Многу Американци беа како збунети од длабочината на европското противење на војната и се прашуваа зошто Европејците не можат да

---

⁷⁴ Philip H. Gordon and Jeremy Shapiro, *Allies at War: America, Europe, and the Crisis Over Iraq*, Brookings Institution Book Inc, 2004, стр.49.

⁷⁵ Philip H. Gordon and Jeremy Shapiro, *Allies at War: America, Europe, and the Crisis Over Iraq*, Brookings Institution Book Inc, 2004, стр.75.

видат дека Садам Хусеин е брутален диктатор кој не ги почитува Резолуции на Советот за безбедност на ОН за повеќе од една деценија и развива оружје за масовно уништување. Европејци не препознава дека продолжението на нивниот статус кво, санкциите врз Ирак, забранети летачки зони и присуството на западните сили во Саудиска Арабија се причина за тероризмот и анти-западното чувство во светот. Тие признаваа дека Ирак е проблем, но не дека употребата на сила е одговорот и дека инвазија на Ирак би можела да доведе до долготрајна окупација кои би всушност предизвика повеќе тероризам од огорчениот и дестабилизиран Арапски свет. Постои спектар на објаснувања за овие различни позиции но тие што најмногу често се слушаа не беа привлечни. Всушност, тоа беше постојана врева рекламирана на меѓусебни обвинувања, што често се изразува со силни поборниците или противници на војната намерно да се дискредитираат ставовите на другата страна, дека во голем степен придонесе за растечкиот јаз помеѓу американски и европски ставови за Ирак. Наместо да се обидува да ја затворат таа празнина, многу претставници од двете страни на Атлантикот се чинеше дека беа решени за да ја прошират. Тие идеја до таму што напорите од страна на американски поборниците на војната да ја презентираат Европската опозицијата како производ на трговски интереси, во комбинација со анти-американизам, кој беше пресликан од европските напори да се сугерира дека Американците беа само управувани од желбата да се прошири моќта на САД и со жедта за странската нафта.

Ако комерцијалните интереси и цинизам се навистина главните фактори за водење политика, најдобрата стратегија за Франција и Германија би биле силно да ја поддржи заканата со сила на САД, да ја придружи коалицијата и да инсистира на уделот од колачот. Со француската поддршка во ОН за инвазијата и тоа многу веројатно дека Франција би можела успешно да се договори и тука ќе бидат вклучени отплата на долгот од Ирак и значаен удел за француските компании во ирачката што би било многу подобро од тоа што имаше Франција. Исто така, премногу често француската и германска политика на „анти-американски“ мотивации се правеше во САД. Европејската негативна слика за Буш како „токсичен Тексасјанин“ и незадоволство на многу од неговите политики за време на неговата прва година во канцеларија без сомнение придонесе за опозициско мислење за Ирак. Но дури и ако негативна слика на Буш се сметаше за „анти-Американизам“, тоа не е

логичко објаснување за тоа зошто Франција и Германија се противат на американската политика за Ирак, додека другите влади во Европа ја поддржаа. Само 17 месеци пред војната во Ирак, кога САД употребиле сила во Авганистан, Франција и Германија силно ја поддржаа акцијата, која беше поддржана од 73 и 65 проценти од нивните соодветни граѓани. А социјалдемократското зелено мнозинство во германскиот Бундестаг поддржа намера за испраќање на 3.900 германскиот војници да се борат рамо до рамо со Американците и социјалистичко комунистичката зелена коалиција во Франција овласти испраќање на француските војници. Препишувајќи го европското противење на Франција и Германија за анти-Американизмот, исто така, не успеа од фактот дека големо мнозинство на населението во традиционално „про-американски“ европски земји, 84 проценти во Велика Британија, 82 проценти во Унгарија, 80 проценти во Холандија, 79 проценти во Данска, 75 проценти во Полска, а над 90 проценти во Турција, се противеа на американската политика во Ирак. Разликата беше во тоа што сепак нивните влади, за голем број на причини, верува дека тоа е важно да се поддржи САД во Ирак.

Се разбира, дека за одредени земји, повеќето видливо за Франција и Русија и се повеќе Германија, дебатата за Ирак беше, исто така, прашање на светскиот поредок и тест за тоа колку повеќе моќни сојузници САД ќе привлече на своја страна. Француско-германскиот одговорот не беше „анти-американизам“ во смисла на рефлексивно и незапирливо непријателство кон она што САД го прави, но го одбиваше прифаќањето на американското лидерство затоа што Америка беше единствената суперсила како и желбата да се истакне правото на Европа да биде клучен играч во светските работи.

Правилно или погрешно, огромното мнозинство на европското јавно мислење, како и повеќето европски политичари, го задржаа мислењето да се менува режимот во Ирак. Разликата меѓу европските држави беше едноставно тоа дека повеќето лидери биле подготвени да ја поддржат војната во секој случај, бидејќи ја прифаќаа реалноста, потребата па дури и предностите на американското лидерство. Француските, германските и руските лидери, од друга страна, не беа подготвени да им овозможат на Американците одлуки за глобалната војна и мир да се одлучуваат еднострано во Вашингтон, особено кога се претставени од страна на Бушовата администрација, како дел од доктрината на воен преемтивен напад која би можела да се користи и за

други региони и држави. Внатрешните поделби во Европа во однос на Ирак, во оваа смисла, имаше многу повеќе работи да се направат со различни земји за нивниот став кон САД отколку со различни ставови за тоа што да се направи во врска со Ирак.

Некои најчесто понудени Европски објаснувања за американската политика кон Ирак беа подеднакво погрешни. Така на пример, особено меѓу демонстрантите во европските престолнини, дека движечката сила зад политиката на САД беше ирачката нафта. Според истражувањето во декември 2002 година, 76 проценти од испитаниците во Русија, 75 проценти во Франција, 54 проценти во Германија и 44 проценти во Велика Британија соопштија дека Америка сака да го нападне Ирак, бидејќи САД сака да ја контролира ирачката нафта.

Нафтата беше очигледно релевантен фактор, во смисла дека таа го направија Заливот стратешки регион за САД и Западот и бидејќи Ирак може да се развие во стабилен извор на енергетските резерви на САД и така САД ќе ја намали енергетската зависност од Саудиска Арабија. Но, како единствено или дури и основно објаснување зошто САД сакаат да го нападат Ирак, аргументот на нафтата не беше навистина добар. Вклучувајќи ги сите можни финансиски калкулации тешко може да се види дека САД би направила некоја значајна економска зделка. Можно е, се разбира, дека економски интерес во војната не беше усмерен за да и послужи на земјата како целина, туку во корист на американската енергетска индустрија, на која американскиот претседател и заменик-претседател имаа блиски релации. Но, ова објаснување, исто така, се чини неверојатно. Јасно беше дека Буш има симпатии и добри односи со енергетскиот сектор но некои од неговите политики за животна средина беа неповолни за нафтената индустрија. Забраната за трговија и инвестиции со Иран и Либија, на пример, беше продолжен хендикеп за американската нафтена индустрија во овие важни пазари но администрацијата на Буш не предложи релаксирачки став кон нив. Слично на тоа, беа и обвинувањата во однос на Буш дека неговата администрација е про-израелско ориентирана.

Европските обвинувања дека го користи Ирак првенствено за „домашно политички причини“ исто така не беше во ред. Точно е дека Буш беше познат како „воен“ претседател и дека тоа енорно му ја зголеми неговата популарност. Всушност, идејата за инвазија на Ирак, главно за искористување на политички цели содржи огромни политички ризици, загуба на американски животи, потенцијал за долга и скапа

едностранна окупација, можна употреба на ирачко оружје за масовно уништување и употреба или провокација на натамошни терористички напади. Така популарниот претседател имаше повеќе да изгуби отколку да добие. Оние политички ризици ќе избијат и после војната кога таа беше добиена во воена смисла. Од времето кога тој ја објави својата намера да ги нападне Ирак, Буш веќе започна и го освојува Авганистан и иницира широка „војната против тероризмот“. Администрацијата предводена од Буш, Чејни, Рамсфелд и јавниот обвинител Џон Ешкрофт, свежи од победата во Авганистан и освојувањето на висок рејтингот за својата надворешна политика воопшто, не ги сватиле сериозните политички ризици од неуспехот да се започне војна против Ирак.

Првата и најосновната трансатлантска разлика беше тоа што, особено по шокот од 11-ти септември 2001 година, Американците навистина сметаа дека Ирак е закана, а Европејците не. Да се поврзува поддршка за инвазијата врз Ирак со 11-ти септември и дека Ирак стои зад овие напади, сигорно е дека такво нешто не постои. Сепак, дека многу Американци, очигледно барем на почетокот вклучувајќи го и претседателот, верува дека Садам бил вмешан во поддршка на терористички групи кои имаа планови за напад на САД. Како што е наведено и претходно, Европејците чувствуваа огромна симпатија за Американците по терористичките напади на 11-ти септември, но тие не можеа да заклучат дека Американците живееле во еден поинаков свет. За Американците, 11-ти септември го промени светот, за Европејците, ја промени Америка. Од тогаш, Американците беа склони да го видат светот речиси исклучиво низ призмата на меѓународниот тероризам, додека Европејците се уште се фокусирани на последиците од крајот на Студената војна.

11-ти септември, исто така, одигра голема улога во убедувањето на САД дека состојбата на статус кво на Блискиот Исток и промена на политиката која беше толерантна и дека промена на режимот во Ирак би можело да биде првиот чекор кон долгорочни промени. Згора на тоа, санкциите и економска сиромаштија, забранети зони на летање, периодични воздушни напади како и брутално владеење на Садам Хусеин исто така се чинеше дека се дел од она што беше мотивирање на терористи. Така да, дури и ако Ирак не беше директно вклучен во нападите на него се гледаше како главен фактор во тероризмот што го погоди САД. Таквата ситуација, американската администрација заклучи дека не може повеќе да се толерира. Како последица на тоа,

нападите на 11-ти септември, само ги влошија некои од разлики во американски и европски перцепции и стратешка култура која постоеше во врска со Ирак некое време. Тоа се должи на нивната долга историја на релативна неповредливост која беше производ на пријателски соседи и заштита која ја нудеа океаните. Во врска со Ирак, Американците беа подготвени да ја стават во погон нивната технологија и воена моќ за да се отстрани заканата, додека Европејците се чинеше дека многу поудобно стојат со прифаќањето, одредување на нејзината содржина и превземање на детални мерки за нејзино отстранување.

Друга причина беше што Европејците се повеќе против војната во целина. Тие го доживевуваа војниот конфликт како последно можно средство за решавање на воената криза. Ова очигледно повеќе се применуваше во земја како Германија отколку во помалку пацифистичката Велика Британија или Франција. Американците беа многу повеќе подготвени да ја прифатат воената сила како корисен дел од нивната надворешна политика. Понатаму, Европејците се повеќе антивоено расположени поради нивниот недостаток на располагање на воена моќ што ги усмерува во правец на изнаоѓање на мирно решавање на проблемите. После период од 50 години на интеграција и на надминување на непријателството кај Европејците може да се најде повеќе место за верба во дипломатијата и соработката отколку кај Американците, чии лекциите од Студената војна вклучуваат поголема почит за потребата на закани или употреба на воена сила. Во случај на употреба на биолошко или хемиско па и нуклеарно оружје на Блискиот Исток, во секој случај, повеќе би ги повредило Американците поради нивното стратешко присуство. Поради сите овие причини, на Блискиот Исток статус кво е поголем проблем за Американците отколку за Европејците.

Различните историски перспективи, исто така, допринесоа за различното влијание на дебатата за Ирак. Многу Американци, несвесни за историски рекорд за управување со Ирак или убедени дека новите околности се различни, мислеа дека Ирак може да биде освоен, да се стабилизира, па дури и да се демократизира. Задоени со искуството за создавање на демократијата во Јапонија и Германија по Втората светска војна и со чувството на американската моќ и исклучителност, многу Американци тврдеа дека ако Садам Хусеин се отстранети, демократијата може да се развива на Блискиот Исток. По спектарот на високо успешни иницијативи во надворешната политика од почетокот на 1980-тите

години, на кои често се противат Европејците, особено на воените интервенции во Босна, Косово и Авганистан во 1990-тите и 2001 година, многу Американци беа на мислење дека Европејците ја изгубија волја да дејствуваат за доброто во светот.

4.2. Односите и развој на настаните во текот на кризата

Говорот на претседателот во Вест Поинт, кон крајот на 2002 година, придонесе да се развие дебатата во САД, како и дали да го нападне Ирак и за потребата да се добие поддршка од ОН за таква операција.⁷⁶ Голем број на сенатори предупредија на можни ризици и трошоци во врска со војната. Само две недели подоцна, на 15 август, советник за национална безбедност на првиот претседател Буш и ментор на советникот за национална безбедност Кондолиза Рајс, Brent Scowcroft, објави во Вол Стрит Журнал колумна-статија под наслов „Не, напаѓање на Садам“ со што предупреди дека нападот врз Ирак би можел да ја поткопа војната против тероризмот и тоа може да има и други последици. Десет дена подоцна уште еден близок советник на првиот претседател Буш и поранешен државен секретар Џејмс Бејкер Трети изјави дека е потребно да се бара резолуција на Советот за безбедност на ОН пред да се преземе било каква акција и предупреди дека било кој друг начин може да има високи трошоци и ризици. Сите овакви и слични дебати и натписи се чинеше дека направија голем ефект врз американското јавно мислење и поддршка за употреба на сила против Ирак падна од 78 проценти на 56 проценти од крајот на август 2002 година.

Во рамките на администрацијата дебата се одвиваше на исти начин но не во правец дали да се случи туку за тоа како е најдобро да се обезбеди домашна и меѓународна поддршка за акција. Некои советници, првенствено во Пентагон и во Канцеларијата на потпретседателот тврди дека нема потреба од нови резолуции на Советот за безбедност на ОН и дека со тоа би се ризикувало процесот да заглави во ОН и дека најдобар начин е тоа се се сработи со наметливо и одлучувачко американско лидерство, во овој поглед.

---

⁷⁶ Philip H. Gordon and Jeremy Shapiro, *Allies at War: America, Europe, and the Crisis Over Iraq*, Brookings Institution Book Inc, 2004, стр.96.

Делумно како одговор на зголемената јавна дебата во Вашингтон за Ирак, дебатата во Европа, исто така, добиваше на вжештеност. Во Германија, Канцеларот Герхард Шредер ја започна својата кампања за реизбор на 5 август, Германија објави дека нема да обезбеди никакви војници или пари за напад врз Ирак и тој одлучи да се обиде да ја врати поддршката на јавноста низ тежок антивоен став за Ирак.

Во Велика Британија беа за преиспитување на случајот за воена акција, а анкетите покажуваа дека јавноста силно се проти на војната. Во Франција, официјални лица изјавија дека само Советот за безбедност би можел да одобри употреба на сила против Ирак и повика на повторно ангажирање на инспекторите за оружје од ОН, а не употреба на сила за да се смени режимот.

Ставот на САД за употреба на сила во Ирак предизвика низа реакции во Европа и мораше да се одлучи како да се справи со она што се смета да биде новата реалност во Вашингтон. Откако Германија го зазеде антивоениот став и го засили темпото и тонот на антивоените извештаи, популарноста на Шредер почна драстично да се зголемува и тој дури изјави дека Германија ќе ја повлече својата биолошка и хемиска опрема за детекција од Кувајт ако Американците го нападнаат Ирак. Впрочем, за продлабочување на проблемот околу употребата на сила во Ирак не допринесуваа само Американците туку за тоа беше заслужен и самиот Шредер, кој тезата дека употребата на сила може да ја растури коалицијата против тероризмот во својата кампања ја замени со тезата дека ако и дојде до употреба на сила во Ирак со одлука на Советот за безбедност на ОН, Германија, под негово лидерство, тоа нема да го поддржи.

Буш, всушност, никогаш нема да му прости на Шредер за кампања против војната и САД. Буш исто така одби да му честита на Шредер на неговата изборна победа, а подоцна, во текот на целата ирачка криза, разговараше со него само еднаш по телефон, во непријатна и затегната атмосфера. Чувствата на предавство биле заеднички. Шредер изјави дека нема намера да се извинува за неговиот антивоен став.

Исто така и Французите негативно ја прифатија одлуката за употреба на сила. Долго, меѓу повеќето, силно се противеа на промената на режимот во Ирак и се фокусираа на прашањето за обновување на задржување на Ирак со ревидирање на режимот со економски санкции. Ширак се противеше на војната, но тој, исто така сфати дека, категорична опозиција слична на Германија, само ќе доведе САД да

дејствуваат дури и без одлуки на Советот за безбедност на ОН и затоа правеше обид да се оживее процесот на враќање на инспекциите и прашањето да се решава во склоп на меѓународниот форум. Франција го осуди ирачкиот режим но во исто време ја искажа француската поддршка за закана за употреба на сили во Ирак но Ширак го повтори своето противење на „унилатералните активности“ на САД. Така на тој начин Ширак се дистанцира себеси од категоричната позиција на Шредер која беше завземена од поради изборите во Германија, а воедно ја потврди историската улога на Франција која имаше посебни обврски како постојана членка на Советот за безбедност. Ширак, исто така, предложи две одделни резолуции во Советот за безбедност, кои покасно ќе станат клучен елемент на француската позиција околу ирачкото прашање кои се однесуваа на враќањето на инспекторите и донесување на одлука за интервенција, ако тоа е одлучено од страна на меѓународната заедница врз основа на неоспорен доказ. Новиот тон од Париз, ќе биде критичен во убедувањето на голем број Американци дека во „прави“ околности Франција може да биде подготвена да поддржи употребата на сила.

Британците, исто така, реагираа на изјавите на Буш, но тоа го правеа од различни појдовни точки. Додека британската јавност и голем дел од владејачката Лабуристичка партија беа длабоко против војната, Владата на Велика Британија и премиерот Тони Блер особено го поддржуваа воинствениот пристап кон Ирак. Блер исто така ги поддржа сите претходни американски воени дејствија против Ирак, вклучувајќи ја операцијата Пустинска лисица во 1998 година и интензивирањето на спроведување на забранети зони за летање во северниот дел на Ирак, во која британските сили одигра активна улога. Навистина, Блер долго време, со јасни морални ставови, застануваше во одбраната на човековите права и соочување со диктаторите. Во името на почитување на меѓународните вредности и правила тој дури се залагаше за употреба на копнени сили, ако е потребно, за да се обезбеди победа. Блер го осуди „злото“ на етничко чистење и инсистираше на тоа дека диктаторите мора да се соочат со предизвикот на почетокот да не го направат тоа во покасни времиња. Според луѓето блиски до него, Блер, како Буш, после нападите на 11-ти септември, изјавил дека постои поврзаност помеѓу тероризмот и оружјето за масовно уништување и дека стратешкото прашање на нашето време бара решителна акција. Но британската јавност и поголемиот дел од Лабуристичката партија посебно, силно се

противеа на војната, а уште повеќе спротивно на духот на Велика Британија, Блер сакаше да го спаси унилатерализмот на Џорџ Буш. Блер, за да се извлече од оваа ситуација, мораше да ја победи домашната поддршка и единствениот начин беше да се добие одобрение од ОН.

Така Велика Британија почна да врши притисок кон Американците да се вратат назад во ОН и таму да го добијат овластувањето за употреба на сила но тие и не знаеја дека Буш веќе имаше донесено одлука да се врати назад во ОН охрабрен од францускиот нов став.

4.2.1. Американски перцепции и француско-гермаско единство

Французите гледаа на Ирак како земја со многу различни етнички групи, традиција на насилство и знаеја дека нема искуство на демократијата поради што беа на мислење дека тоа ќе бара време, силно присуство и силна посветеност.

Колонијалното искуство на Велика Британија беше помалку крваво, но заминувањето од Индија и голем број на места на Блискиот Исток, вклучувајќи го и Ирак, не им остави оптимизам дека некој што нема искуство во такви активности може да обезбеди демократија или стабилноста во такви места. Навистина, историчарите сакаа да истакнат дека Британците по Втората светска војна, како и Американците за Ирак, очекувале да бидат пречекани како ослободители што се покажало како многу погрешно. Голем број на британски граѓани беа добро свесни дека британскиот експеримент со ослободување на Ирак заврши со државен удар во 1958 година кога ирачкиот премиер беше исецкан на парчиња. Така, дури и ако тие ја поддржаа целта на отстранување на диктаторскиот режим на Садам и Британија и Франција негувале реални сомнежи дека етнички поделениот Ирак, лутото шиитско мнозинство, вештачки граници и нееднакво распределување на природните ресурси, би биле клучни за идната стабилност. Тие стравуваа дека нарушување на рамнотежата во Ирак може да се покаже катастрофално за целиот арапски свет, дури и полошо отколку бруталната диктатура на Садам Хусеин.

Различните оценки за тоа како, поверојатно е дека пост Садамски Ирак би можел да се стабилизира, доведе до речиси спротивни проценки за тоа како инвазијата врз Ирак ќе влијае на војната против тероризмот.

Во Соединетите Американски Држави, инвазијата врз Ирак беше прифатена да биде како дел од таа кампања.⁷⁷ Повеќето Европејци, од друга страна, пак, не гледа поврзаност меѓу Садам и Ал Каеда. Наместо тоа, тие сметале дека инвазијата на Арапска земја, со голем број на цивилни жртви и најверојатно потреба за долгорочна окупација, ќе биде регрутирчка алатка на Ал Каеда. Во една своја изјави Бил Ладен ги повика Ирачаните да застанат и да се борат за својат земја што од Американците беше сфатено дека тука се гледа врската на Садам со Ал Каеда додека пак Французите го објаснија ова како проба да се формираат поголем број на мали Бил Ладени.

Конечно, не требаше да се занемари и влијанието на муслиманската популација во Европа, која во Франција изнесуваше нешто повеќе од 6 (шест) милиони, во Германија околу 3 (три) милиони додека во Велика Британија негде околу 1.5 (еден и половина) милион. Во САД големо влијание имаше еврејската популација, кои имаа спротивно влијание од муслиманското, и се залагаа за отстранување на Садам од власта во Ирак дека тој претставувал закана за Израел. Европа во тој правец се залагаше САД да се фокусира на израелско-палестинскиот конфликт додека САД беше на мислење дека со решавањето на ирачкото прашање ќе се реши и овој проблем.

Ирачката војна имаше значително влијание врз тоа како американците гледале на Европа. Во 2002 година анкета спроведена од страна на Советот за надворешни односи и на германскиот Маршалов фонд покажува дека Европјаните и Американците имаа слични погледи по многу прашања. Американците преферираа работа преку мултилатерални канали колку што европјаните. Големо мнозинство од Американците преферираа САД да имаат поддршката од ОН за војната во Ирак.⁷⁸

Но, расправиите во Советот за безбедност на ОН за Ирак, а поттикнати од административните критики од Франција и Германија, го променија јавното мислење. Велика Британија од страна на САД беше прифатена како посигурен сојузник од Франција или Германија. Веднаш после Ирачката војна, имаше промена во ставовите на

---

⁷⁷ Philip H. Gordon and Jeremy Shapiro, *Allies at War: America, Europe, and the Crisis Over Iraq*, Brookings Institution Book Inc, 2004, стр.89.

⁷⁸ Погледи на светот 2002, европското јавно мислење и надворешната политика, германскиот Маршалов фонд и Чикашкиот совет за надворешни односи.

мнозинство американци кои сакаа ја да видат ЕУ како партнер на САД во решавањето на глобалните безбедносни закани.⁷⁹

Конгресот ретко размислуваше на ЕУ како ентитет, само неколку конгресмени имаа редовни контакти со своите европски колеги. Рамсфелд беше особено критичен кон „Старата Европа“ која ја критикуваше американската политика за Ирак во споредба со „Новата Европа“ која ја поддржуваше политиката на САД.

Ако се тргне Ирак настрана во тоа време не постоеше ниту една единствена САД реакција кон ЕУ. Некои од државите беа скептични за тоа дали ЕУ навистина може да се движи напред како кохезивен надворешно политички актер. Но, поголем број на држави кои се сомневаа дека таквиот потег би бил во американски интереси. Тие укажуваа на проблемите со кои САД се соочи кога ЕУ успеа да зборува со еден глас (Кјото, трговија и сл.) и сугерираа дека САД треба да ја интензивираа својата политика на поделба и владеење. Тоа повлекуваше дека ЕУ треба да стори повеќе за да ја убеди САД дека идејата за обединување и јакнење на Европа не е на сметка на САД.⁸⁰

Европските ставови кон САД драматично се променија поради кризата во Ирак. Во 2002 година имаше јасна европска поддршка кон американската надворешна политика. Но, во 2003 година, со почетокот на војната, имаше масовни анти-воени демонстрации низ цела Европа. Интересно е дека најголем број на анти воени демонстрации се случија во Велика Британија, Шпанија и Италија, трите земји кои дадоа најсилната поддршка на Претседателот Буш во однос на Ирак. Имаше еден алармантен пад на европската јавна поддршка за американската надворешна политика. Во просек само 25% ја фаворизира американската надворешна политика.

Имало „напади“ врз американската надворешна политика во Европа уште од 1960-тите. Генералот Де Гол⁸¹ во 1965 година истакна дека „САД е најголемата опасност во денешниот свет на мир“, и ја напушти НАТО воена структура во 1966 година. Недоразбирањата се

---

⁷⁹ GMF анкета објавена во септември 2003 година.

⁸⁰ The EU and US: Friends or Rivals? Dr Fraser Cameron, Director of Studies, European Policy Centre, Brussels, https://digitalcollections.anu.edu.au/bitstream/1885/41744/3/cameron_eu_us.pdf, датум на пристапување 24.09.2013 година, стр.9.

⁸¹ The EU and US: Friends or Rivals? Dr Fraser Cameron, Director of Studies, European Policy Centre, Brussels, https://digitalcollections.anu.edu.au/bitstream/1885/41744/3/cameron_eu_us.pdf, датум на пристапување 24.09.2013 година, стр.9.

прошириле на војната во Виетнам, распоредување на ракетите во Европа како и говорот на Реган за Советскиот Сојуз во кој го ословил како „империја на злото“⁸².

Европските влади беа остро поделени околу ирачкото прашање. Велика Британија традиционално се обиде да го задржи својот “специјален однос” со Вашингтон и во исто време да делува како мост помеѓу САД и Европа. Германија која беше традиционален, некритички сојузник на САД во текот на Студената војна, предизвика вчудоневиденост во Америка кога нејзиниот канцелар успешно ја водеше изборната кампања на опозицијата против војна во Ирак. Франција, обично водител на групата против глобална хегемонија на САД, исто така, го налути Вашингтон со закана за употреба на вето во Советот за безбедност за да се спречи давањето на одобрението на ОН за американскиот напад врз Ирак.

Тони Блер по војната во Ирак изјави дека „Ако ние сакаме да имаме стратешко партнерство меѓу Европа и Америка, ние треба да работиме на нашите базични работи како би напредувале во врска со прашањата кои се тешки за решавање меѓу нас.“⁸³

Без оглед на тоа кои беа причините за трансатлантски судир, она што е сигурно е дека двете страни имаа завземено длабоко огорчени позиции едни кон други. Европа ја обвинуваше САД за еднострано завземање став дека, од самиот почеток во јануари 2001, дека е потребно да се нападне Ирак и дека целиот процес на барање на меѓународна поддршка во текот на 2002-2003 година не беше искрен. Но, критиката не беше целосно фер дека постоеше можност да се случи спротивното ако Садам навистина се разоружа или внатрешно беше отстранет од моќта. Со потпишувањето на Резолуцијата 1441, во ноември 2002 година,⁸⁴ Буш имаше ризик дека Садам ќе се усогласи со барањата поставени во врска со разоружувањето, а со тоа се поткопуваше правната и политичката основа за војна, а особено и Велика Британија, најблискиот сојузник на Америка, не може да биде во можност да ја

---

⁸² Интересно, анти-американизмот и анти-европеизмот се на спротивни краеве на политичката скала. Европскиот анти-американизам воглавно се наоѓа на левата страна, додека американскиот анти-европеизам на десната.

⁸³ Tony Blair Downing Street Press Conference, 25.03.03, <http://www.number-10.gov.uk/output/Page3347.asp>

⁸⁴ Philip H. Gordon and Jeremy Shapiro, *Allies at War: America, Europe, and the Crisis Over Iraq*, Brookings Institution Book Inc, 2004, стр.163.

поддржат воена акција во овие околности. И додека Буш ја започна војната без поддршка на ОН во март 2003 година, САД имаа „силен случај“ дека Ирак не успеа да соработуваат веднаш, безусловно и активно со инспекторите за оружје на ОН како што се бараше во резолуцијата. Противниците на војната тешко можеа да докажат дека немало правни основи за тоа врз основа на 1441 и минатите резолуции.

Како дипломатскиот процес се пресели напред, таму имаше се помалку докази дека Буш беше подготвен да ги прифати сојузничките предлози или да суштински го промени својот став. Најконкретен доказ дека Буш размислуваше да употреби сила беше почетокот на брзо распоредување на голем број на војници во Ирак. Со ваквата одлука на сојузниците им стана јасно дека воената опција е приоритет. До средината на јануари, воени експерти предупредуваа дека војниците не можат да останат во пустината цело лето.

Со често менуваниот став при своите презентации Американците придонесоа да се создаде впечаток на однапред подготвувана политика, наместо вистински овозможувајќи им на сојузниците да бидат вклучени во процесот на донесување на одлуки. На таков начин тие ги презентираа случаевите во врска со соборувањето на Садам, беше нагласувано оружјето за масовно уништување, тероризмот, хуманитарната загриженост, регионалната безбедност, потребата да се спроведат резолуциите на Советот за безбедност на ОН или потребата да отпочне демократската трансформација на Блискиот Исток. Немаше ништо лошо во долгата листа на размислувања, и всушност, сите овие прашања беа реални навистина. Но од страна, зимата 2002-2003 година, администрацијата на Буш не постапи како да се обидуваат да направат случај за колективна одлука туку повеќе наликуваше дека продаваат готов производ. Тешко можеше да се поверува дека Америка има хуманитарна загриженост кога истата не гаеше добро мислење и имаше голем скептицизам за ОН. Дури и Пол Волфовиц, еден од високите функционери на администрацијата, призна дека подобрувањето на животите на ирачките граѓани требаше да се деси само по себе, а не е причина да се стават животите американски деца во опасност.

Американците презентираа случај во кој беше демонстриран Садам Хусеин како директно вклучен во нападите од 11-ти септември, 2001 година или како неговиот режим имал врски со Ал Каеда. И покрај обвинувањата и огромни напори за да се докажат овие линкови, администрацијата постојано не успеаше да го стори тоа. проблемот со

овие нејасни обвинувања не беше само дека ниту една друга земја не веруваше во нив, но впечаток што тие го оставаа дека Американците беа подготвени да направат било што само за да се предизвика војна. Администрацијата беше неспособна внатрешно да се договори што би било примарното оправдување за промена на режимот во Ирак и така се дојде до оружјето за масовно уништување. Оваа одлука имаше многу смисла, бидејќи уништување на оружја за масовно уништување во Ирак беше клучното барање на бројните Резолуции на Советот за безбедност на ОН.

Многумина мислеа дека Садам беше зависен од таквото оружје и тој веројатно тешко ќе сака да се откаже, со што би се создала силна правна и политичка рамка за војна. Проблемот настанал кога инспекциите почнале да укажуваат дека програмите за оружје на Ирак не биле развиени во таа мера како што тврделе Американците. Така САД не беше во можност да обезбеди цврст доказ за сојузниците кои би биле наклонети и би поддржале воена интервенција.

Тоа придонесе кон оригиналната перцепција на Европа дека Буш долго пред тоа одлучиле да одат во војна и тоа од други причини како и дека целиот процес на ОН, вклучувајќи ги и инспекции, беа само за шоу.

Администрацијата на Буш, исто така, направи кризата околу Ирак да биде полоша од што требаше со прашањето за толкување на преемтивниот напад како ниво на „воена доктрина“. Додека го убедуваше светот дека е потребна сила да се користи за да се справи со Садам, Буш го идентификуваше Ирак, како дел од „оската на злото“, заедно со Северна Кореја и Иран. Тој потоа официјално ќе ја нагласи подготвеноста на Америка да дејствува сама, ако е потребно, и тоа преемтивно, против потенцијални закани.

Тоа креираше нов преседан дека САД би можеле да преземат воена акција каде и кога Вашингтон мисли дека е потребно. Ова не претставуваше проблем за Американците, туку за сите останати, дури и за блиските сојузници во рамките на Атлантската алијанса, и претставуваше тотално поткопување на правилата на кои беше базиран меѓународниот систем и крај на нивната веќе ограничена способност да влијаат врз американската суперсила. За многумина во Европа и пошироко, ова тврдење кое се претставуваше како национално, а изгледаше повеќе лично, направи тие се потешко да ја прифатат позицијата на САД за Ирак.

Навистина, многу набљудувачи очекуваа, и многу Германци се плашеа, дека Франција ќе ја поддржи војната под одредени погодности кои ќе ги добие. Тие очекуваа Германија да се соочи со избор меѓу изолација во Европа или да направи пресврт во политиката, како што Франција би се приклучила на коалицијата предводена од САД, со цел да го задржи своето светско влијание и добие некои економски награди.

Во секој случај, сепак, Ширак го направи спротивното и тој остана неподготвен да ја прифати воената опција без разлика на тоа што Американците велеа и правеа. Германија и Франција имаа идентичен суд за кризата кој се засниваше на две идеи. Првата е дека за ирачкото прашање само Советот за безбедност може да ги донесе конечните одлуки, во согласност со релевантно усвоени резолуции и втората е дека реалноста е, за нив, дека војната е секогаш признавање на поразот и секогаш најлошото решение и затоа сè мора да се направи за да се спречи.⁸⁵

Сепак е вистина дека новата француско-германска солидарност беше поголема од самото противење на војната во Ирак. Развојот на европскиот политички контекст беше еден од факторите на движечката сила на Ширак и Шредер, кои претходно имале малку здрав политички терен, така заедно и двете страни видоа можност во новата ситуација да влијаат врз иднината на Европа. Германија, поради слабата политичка позиција на Шредер и нарушените односи во Берлин со Вашингтон, имаше потреба од француска помош повеќе отколку во било кое време. Франција, пак, виде можност да ја врати рамнотежата во француско-германските односи и повторно да се воспостави француско-германското раководство во Европската унија, кое на некој начин „боледуваше“ како што се прошируваше Европа и „периферните“ членови како Велика Британија и Шпанија почнаа да имаат поголема улога. Тоа претставуваше можност за Франција да ја унапреди својата визија за Европа во време кога проширувањето на ЕУ, како и самиот проект за Европа и беше потребно да се редефинира и постави на други основи.

Француско-германскиот став за Ирак беше, исто така, можност за Ширак и Шредер да се изолира повеќе АТЛАНТСКИ лидери како Блер, Азнар и Берлускони *vis-à-vis* нивните антивоени активности. Ширак во

---

⁸⁵ Philip H. Gordon and Jeremy Shapiro, *Allies at War: America, Europe, and the Crisis Over Iraq*, Brookings Institution Book Inc, 2004, стр.126.

тоа време можеше да сфати дека не може да зборува за „Европа“ во однос на Ирак, но тој ја виде можноста да зборува за „Европејците“ и тоа да се искористи за да британските, шпанските и италијанските лидери ја платат цената поради нивната поддршка на САД. Со неговото зближување со Германија, Ширак не мораше да избира меѓу својата позиција за Ирак и неговата желба да игра водечката улога во Европа.

Без оглед на нивните причини, јасниот француско-германски став против војната доведе до поголема реакција од Вашингтон кој не губеше време да ги дефинира Франција и Германија како земји кои „не припаѓаат“ на Европа и ги обвини дека се залагаат да не направат ништо во однос на ирачкото прашање.

Многу од француските и германски одлуки за војната беа нереални, раздразливи па дури и погрешни.⁸⁶ Наместо засилен ангажман, Буш речиси не разговараше со Ширак и Шредер во текот на целиот период до војната и претпочиташе тоа да го прави само со оние сојузници кои го поддржуваа. Американците ги нарекуваа Франција и Германија како „стара Европа“ иако тие во споредба со многу држави дадоа поголем материјален придонес во војната од многу официјални членови на коалицијата против Ирак.

Кон Франција, американскиот одговор беше дури и поладен. Се идеше дотаму што дури се променија и имињата на француските тостови и понфрити. САД одлучи на високо ниво да не учествува на годишниот Париз Air Show и лобираше директорите од одбранбената индустрија да не присуствува на концертот. Американски официјални лица имаа непристоен заканувачки однос спрема инспекторите на ОН каде што не се избегнуваше да се нагласи дека ќе бидат дискредитирани ако не докажат постоење оружје за масовно уништување. Ова го засили угледот на администрацијата за ароганција, самоправа и уште повеќе ги привлече критиките кон себе. Но и покрај тоа продолжуваше политиката на апсолутна убеденост дека се ќе се одвива толку добро во Ирак, воената победа, ослободувањето, стабилизација и демократизација и после тоа сите ќе се молат за прошка и учество во пленот. Кога се покажа дека окупацијата на Ирак ќе биде многу скапа и смртоносна, како што многумина од скептиците и во Соединетите Американски Држави и во Европа предупредуваа, администрацијата на

---

⁸⁶ Philip H. Gordon and Jeremy Shapiro, *Allies at War: America, Europe, and the Crisis Over Iraq*, Brookings Institution Book Inc, 2004, стр.171.

Буш беше во тешка позиција да ја стекне поддршката на Европејците чии аргументи пред тоа беа исмејувани.

Конечно, американската дипломатија во ирачката криза не само што недостасуваше во квалитет, таа беше недоволна и во квантитет. Неуспехот на Буш да ги вклучи директно неговиот француски и германски колега, како што некои предвидуваа, ќе ги доведе нив да се вратат на американската позиција од страв од изолација, што не се случи. Во германскиот случај, изолација што ја спроведе Буш кон Шредер може всушност да се протолкува и како директно туркање во рацете на Ширак, кој во тоа време немаше некоја дипломатска предност во однос на него. Дипломатијата, исто така, имаше многу недостатоци и на пониско ниво во американската администрација.

Сите тие патуваа многу пати на пет континенти и остваруваа многу контакти но скоро ниту еднаш не застапаа во Париз или Берлин, ниту, пак, во Анкара, чија поддршка за евентуална војна беше критична. Сите тие после тоа ќе тврдат дека модерната технологија како што се е-mail или телефонијата исто така се важни елементи во одржување на контакти и состаноци. Со ограничените контакти со клучните сојузници во Европа, администрацијата на Буш само го зајакна впечатокот дека тие имале мал интерес или пак почит кон ставовите на другите и дека работи дали ќе има војна или мир беа за Вашингтон да одлучи.

4.2.2. Разидување во Европа во однос на ирачкото прашање

Дека постои големо разидување помеѓу трансатлантските сојузници, а првенствено меѓу САД и Франција, во однос на Ирак почна да станува се појасно после Резолуцијата 1441, на 7 декември 2002 година. Ирак ја поднесе својата декларација за поседување на оружје во 12.000 страници на претежно стари и нецелосни податоци. Декларацијата негираше дека Ирак поседува било какво оружје и програми за масовно уништување и не успеа да дадат отчет за воени хемиски и биолошки материјали кои инспектори претходно ги имаа документирани. За Американците, ова беше јасен знак дека Ирак нема да ја придржува Резолуцијата 1441 и ја отфрли својата последна можност да ги исполни своите обврски и да ја избегне употребата на сила без разлика дали сите сојузници го поддржуваат тоа или не.

Французите имаа малку поинаков поглед, не на квалитетот на Ирачкиот документ, но на тоа што да направат во врска со тоа. Исто како Американците и француските експерти сметаа дека ирачката декларација е нецелосна. Со самото тоа, францускиот став беше дека е потребно да се разјаснат нерешените прашања со тоа што да се оди уште посилено со инспекциите се со цел да се провери дали Ирачаните всушност имале такви програми. Со други зборови, нецелосната декларација сама по себе да не се смета за прекршување на обврските на Ирак за да се оправда непосредната војна.

Другите членови на Советот за безбедност, вклучувајќи го и Британците, се согласија со ова толкување и не го поддржаа американскиот став. Соочени со малата поддршка за итен воен одговор и спротивно на советите од некои официјални претставници на администрацијата, Буш одлучи да се воздржи од воената акција. Британците, згора на тоа, им ветија на Французите, Русите како и на Кинезите дека тие не ќе ја поддржат воената акција без барем да му дадат шанса на Ирак да соработува со инспекторите. По сите закани дека Вашингтон нема да толерира најмало прекршување на 1441, многу Европејци се надеваа дека избегнувањето на итната американска воена акција значеше дека војната можеби може да се избегне. Во текот на јануари 2003 година, сепак, многу од истите овие европски претставници и аналитичари почнаа да сфаќаат дека војната беше практично неизбежна без разлика дали тоа на нив им се допаѓаше или не. Првиот знак дојде од темпото на распоредување на американската војска во регионот, кој сугерираше дека Америка нема да чека да видат како инспекции и Советот за безбедност на ОН дебатираат. Европејците знаеа дека толку големо и скапо распоредување на воени сили значеше, многу повеќе веројатно, дека Американците би инсистирале на употреба на сила пред почетокот на летото, кога зголемувањето на топлина во регионот би го направила воени операции потешки и ризични.

Идејата дека војничкото распоредување или временските услови може да одредат дали Америка ќе оди во војна или не беше широко осудено, а во секој случај, американските претставници го негираа тоа. Но реалноста не беше таква. Постоеше мала веројатност дека војниците, кои беа испратени во регионот, ќе бидат отповикани пред да се користат за отстранување на Садам.

4.2.2.1. Велика Британија, Шпанија и Италија

Како тензиите меѓу САД од едната и Франција и Германија од другата страна се продлабочуваа, нешто слично се случуваше и помеѓу самите европски држави. Така се појави едно заедничко писмо за поддршка на САД од осум европски влади кое беше потпишано од страна на лидерите од Британија, Шпанија, Италија, Полска, Унгарија, Данска, Португалија и Република Чешка и со него се изразуваше солидарност со САД и ги истакнуваше вредности што ја сочинува „вистинската врска“ меѓу САД и Европа. Исто така тие ветуваа поддршка за Соединетите Американски Држави во напорите за ослободување на светот од опасноста од оружјето за масовно уништување на Садам Хусеин.

Всушност, содржината на писмото не беше особено контроверзна и подоцна и претставници од Франција и Германија ќе изјават дека тие немаат приговор на текстот но времето и симболиката на писмото, сепак, се доста значајни. Потписниците на „писмото од осумте“, а особено Блер, Азнар, како и Берлускони, видоа добра можност да ја изкажат поддршка за САД во врска со Ирак во едно чувствително и значајно време на САД, а помалку важно, сепак беше да дадат изјава за иднината на Европа, спротивставувајќи се така со својата АТЛАНТСКА визија на визија што беше предложена од стана на Париз и Берлин.⁸⁷

Претпоставката дека Франција и Германија беа природни лидери на Европа долго време предизвикуваше незадоволство во Европа. Велика Британија се сметаше себе си исто толку важна за иднината на Европа, а особено во надворешната политика. Шпанија, со растечкото стопанство и поврзаноста со огромната популација што зборува шпански, се виде себеси како европска сила која заслужува да биде адекватно третирана. Италија исто така сметаше дека никогаш не беше третирана помеѓу еднаквите и покрај својата економска тежина. Помалите земји во Европа мислеа дека француско-германската визија за ЕУ дава прекумерна тежина на поголемите земји. Сето ова допринесе Блер, Берлускони и Азнар, дека Ширак и Шредер, намерно политички ги поткопуваат претставувајќи се себеси како вистински гласноговорници на антивоеното расположение во Европа, додека ефективно ги

---

⁸⁷ Philip H. Gordon and Jeremy Shapiro, *Allies at War: America, Europe, and the Crisis Over Iraq*, Brookings Institution Book Inc, 2004, стр.130.

етикетираат нив за поддржувачи на САД и затоа тие го искористија овој начин како можност, во некоја мерка, да им вратат.

Идејата за јавна изјава од осумте европски влади без консултација на нивните партнери во ЕУ, се разбира, претставува посебна штаканица на самиот поим на заедничка надворешна политика. Не беше изненадувачки, што Вашингтон не учествуваше во објавувањето на писмото, иако американски официјални лица беа свесни за тоа и истото беше прифатено со воодушевување дека претставуваше доказ за стратегија за одржување блиски врски со конзервативните АТЛАНТСКИ лидери во Европа, како Азнар и Берлускони.

4.2.2.2. Земјите од Вилнус 10

Интра-европските тензиите околу Ирак и околу тоа како да се регулираат односите со САД, исто така ги засени односите помеѓу владите во Европа. Објавувањето на Писмото на осумте иритираше голем број на други земји во Централна и Источна Европа, чии лидери беа согласни со порака на писмото, но не беше побарано да го потпишат. Особено, група од 10-те нови демократии како што беа Албанија, Бугарија, Хрватска, Естонија, Латвија, Литванија, Македонија, Словачка, Словенија и Романија, познати како „Вилнус 10“, по литванскиот град во кои тие ги започнале нивните заеднички напори за приклучување кон НАТО. На Прашкиот самит на НАТО во ноември 2002 година, седум од нив беа поканети да се приклучат на Алијансата (сите, освен Албанија, Хрватска и Македонија), а целата група издала изјава за трансатлантската солидарност со Ирак, која беше слична на тонот на Писмото на осумте. Со ратификацијата на нивното пристапување во НАТО, овие земји сакаа да покажат, а особено да соработуваат со САД.⁸⁸

Вилнус 10 на тој начин гледаше можност за издавање своја изјава со која би се изјавила солидарноста со САД, а тоа истото го правеле и нивните амбасадори во Вашингтон, кои редовно се среќавале за да ја координираат воената стратегија. Текстот на Вилнус 10 главно ја нагласуваше солидарноста и нивната определба за спроведување на резолуциите на Советот за безбедност. Токму тоа беше „музиката“ што сакал да ја слушне Буш на кого многу му било важно новите членки на

---

⁸⁸ Philip H. Gordon and Jeremy Shapiro, *Allies at War: America, Europe, and the Crisis Over Iraq*, Brookings Institution Book Inc, 2004, стр.132.

НАТО да бидат силни поддржувачи на САД и со тоа се испраќаше порака дека француската и германската влада се тие кои беа изолирани, а не САД.⁸⁹ Ако Писмо на осумте ги иритираше Французите и Германците, текстот на Вилнус 10 беше сватен како директна провокација. Предизвикот на француско-германското раководство на Европа било рефлектирано во „Атланските“ земји во Европа и тие не сакале да дозволат тие истите да станат „тројански коњи“ на политиката на САД кон Европа. Тие исто така предупредиле дека таквото однесување е погрешно и може овие кандидати да ги чини членство во ЕУ, ако тие не бидат внимателни. Со таквото предупредување, француско-германското сојузништво, почна да ги третира „нелојалните“ европски држави исто како и САД.

Само неколку дена по објавувањето на Вилнус 10, всушност, почнаа јавните препукувања помеѓу Американците и „старите“ и „новите“ Европејци пропратени и со горчливи дебати и во НАТО. Сенаторот во САД Џозеф Либерман, кој беше критичен и кон администрацијата на Буш и антивоеното расположение на Европејците, коментирал дека сојузниците, во тоа време, биле како „нефункционално семејство“ на кое му е потребна терапија.

4.3. Обединети нации

„Ние народите на Обединетите нации сме посветени ... да ја реафирмираме вербата во основните човекови права, во достоинството и вредноста на човековата личност, во еднаквите права на мажите и жените и на нациите дали тие биле големи и мали“⁹⁰

„Целите на Обединетите нации се...за да се постигне меѓународна соработка во решавање на меѓународни проблеми од економски, социјални, културни или хуманитарен карактер и во промовирањето и охрабрувањето на почитување на човековите права и на основните

---

⁸⁹ Andrews, M. David (ed.), *The Atlantic Alliance Under Stress: US-European Relations after Iraq*, Cambridge University Press, 2005, стр.43.

⁹⁰ Повелбата на Обединетите нации, Преамбула, 20.12.2013 година.

слободи за сите без разлика на расата, полот, јазикот или религијата“.⁹¹

Обединетите нации⁹² е меѓународна организација основана во 1945 после Втората светска војна од страна на 51-на земја посветени на одржување на меѓународниот мир и безбедност, развивање на пријателските односи меѓу народите и промовирање на социјалниот напредок, подобар животен стандард и човекови права поради нејзиниот уникатен меѓународен карактер и овластувањата доделени во својата основачка повелба. Организацијата презема акција за широк спектар на прашања и се обезбедува форум за нејзините 193 земји-членки да ги искажат своите ставови, преку Генералното собрание, Советот за безбедност, на Економско-социјалниот совет и други тела и комисији.

Работата на Обединетите нации достигнува до секој агол на земјината топка. Иако најпозната по мирот, градење на мирот, превенција на конфликти и хуманитарна помош, постојат многу други начини на кои Обединетите нации и нејзиниот систем (специјализирани агенции, фондови и програми) влијаат на нашите животи и го прават светот подобро место за живеење. Организацијата работи на широк спектар на фундаменталните прашања, од одржлив развој, животната средина и заштита на бегалците, катастрофи, контра тероризмот, разоружување и неширење на нуклеарното оружје, унапредување на демократијата, човековите права, родова еднаквост и унапредување на жените, владеење, економскиот и социјалниот развој, чистење на минските полиња, проширување на производството на храна и многу повеќе, со цел да ги постигне своите цели и да се координираат напорите за побезбеден свет за оваа и идните генерации.

ОН има 4 главни цели: Да се задржи мирот во целиот свет, да се развие пријателски односи меѓу народите, да им помогне на земјите да работат заедно за да се подобри животот на сиромашните луѓе, за да го надминат гладот, болеста и неписменоста и да се поттикне почитувањето на меѓусебните права и слободи и да се биде центар за усогласување на активностите на народите за да се постигнат овие цели.

---

⁹¹ Повелбата на Обединетите нации, Глава I, член 1 (3), The United Nations Human Rights System: How To Make It Work For You, http://www.un-ngls.org/IMG/pdf/Final_logo.pdf, датум на пристапување 20.12.2013 година, стр.8

⁹² Официјална страна на Обединетите нации, <http://www.un.org/en/aboutun/index.shtml> датум на пристапување 20.12.2013 година

4.3.1. Дебатирање за Ирак – Резолуција 1441 на ОН

Со враќањето на Буш во ОН тој истакна дека светот сега се соочува со тест но исто така и Обединетите нации ќе имаат тешок и одлучувачки момент со резолуциите на Советот за безбедност кои би можеле да бидат почесни и силни или отфрлени без последици. Впрочем, со тоа што се задржа на целите на Обединетите нации за што тие се основани или тоа би било ирелевантно со што тој јасно го истакна ставот дека САД го задржува правото да дејствува ако ОН не успее да ги донесат своите резолуции. Американците ја прифатија потребата да работат со меѓународната заедница со што се јави едно длабоко ослободување кај Европејците и тие видоа надеж дека САД конечно го прифати мултилатералниот пристап и можноста за мирно решавање на кризата.

Олуката на Буш да побара нова резолуција во ОН, а која беше поддржана од Блер, беше да се направи и изгласа резолуција која не би била ништо друго туку речиси автоматски да даде овластување за употреба на сила за да се промени Ирачкиот режим. Франција, од друга страна, поддржана од Русија и Кина, имаше поинаква цел. Така тие бараа да се донесе резолуција која ќе наложи Ирак да се разоружа и се подготвени да поддржат сеопфатни инспекции и закана со сила за да се постигне таа цел. Но, тие, исто така, инсистираа на избегнување на било какво превземање на воена акција по автоматизам и оставајќи ја конечната контрола над било каква одлуката за дејстување во рацете на Советот за безбедност.

Со ова Франција сакаше да го разоружа Садам Хусеин без војна но тој остана на власт. Пошироко, французите сакаа да го одржат принципот на ставање на Советот за безбедност во центарот на меѓународниот живот и не дозволување на една нација, без оглед за која се работи, да го направи она што сака и каде што сака.⁹³ Така се подготви една тешка нацрт резолуцијата полна со строги барања за Ирак. Ирак мораше да достави до Советот за безбедност целосна декларација на сите хемиски, биолошки и нуклеарни програми, како и локации на работа и истражување во овие области и тоа во рок од 30 дена како и да обезбеди непосреден и неограничен пристап на инспекторите за оружје до било кои локации во Ирак каде што тие ќе посакаа, вклучувајќи ги и просториите на Садам Хусеин. Згора на тоа, дозволено било постојана

---

⁹³ Philip H. Gordon and Jeremy Shapiro, *Allies at War: America, Europe, and the Crisis Over Iraq*, Brookings Institution Book Inc, 2004, стр.108.

членка на Советот за безбедност да бара која локација инспекторите да ја посетат, вклучувајќи и вооружени сили кои би ги придружувале инспекторите. Нацрт предвидуваше и размена на информации меѓу инспекторите и членовите на Советот за безбедност, неограничен интервјуа со ирачкиот научници кои можеби работеле на програми за оружје, како и правото да ги преземат тие научници и нивните семејства надвор од Ирак, за да се осигураат дека можат слободно да зборуваат. Конечно, нацрт Резолуција јасно стави на знаење дека неуспехот во Ирак за спроведувањето на оваа резолуција би претставувало дополнително материјална повреда со што се одобрува членовите на Советот за безбедност да ги користат „сите потребни средства“ за да го вратат меѓународниот мир (зборови кои се користат во ОН за употреба на воена сила).

Нацрт текстот на резолуцијата беше неприфатлив за сите инволвирани страни. Франција, се противеше на елиминација на предложениот текст од САД и работела да се елиминираат сите оние елементи што верува може да се користи како изговор за војна. Како практично прашање, што беше поставувано од нивна страна, е нереалното очекување Ирак да им овозможи на сите свои научници и нивните прошироки семејства да ја напуштат земјата. Исто така, Французите почувствуваа дека вооружените инспекции би биде непотребна провокација и би можеле да доведат до случаен конфликт. И самиот крај „сите неопходни средства“ им дава премногу бланко чек во Обединетите Нации да се донесе одлука за употреба на сила. Франција на тој начин сакаше повторно да ја задржи контролата врз процесот на донесување одлуки во Советот за безбедност, каде што не само што имаше вето и еден од клучните гласови во дебатата, но каде што и гласовите на други земји се бројат, а со тоа ја прави американската воена акција потешко политички да се спроведе. Како резултат на тоа Франција продолжи да инсистира на процес кој ќе бара две резолуции и тоа: една резолуција во која ќе бидат поставени барањата во врска со Ирак и втората во која ќе се утврди што да се направи во врска со непочитување на истите.

Усогласувањата отидоа во таа насока што во нацртот се става фраза „конечна можност“ за Ирак. Фразата со задоволство беше прифатена од Французите поради тоа што се потврди посветеноста за да се овозможи во Ирак можност за да се избегне војна, а за Американците поради тоа што јасно се дефинираше просторот за

употреба на сила. Исто така се наведе дека повредата на резолуција ќе резултира со тоа што Советот ќе преземе акција за „безбеден“ мир, отколку да се „врати“ мирот, за што Французите веруваа дека имплицира помалку „автоматска“ акција. Кога подоцна и Русите се согласиле, сите клучни парчиња беа на место и Советот за безбедност обезбеди најдобри шанси за решавање на кризата без војна, на тој начин, Резолуција 1441 помина со едногласна одлука од 15-0.

Во финалниот текст на 1441, ниту Французите ниту пак Американците добија сè што тие сакаа, но и двете страни беа задоволни. Французите знаеа дека ако Садам очигледно ја повреди новата резолуција, а тие мислеа дека тоа е реално, тогаш ќе биде реално да се дејствува. Но, тие, исто така се надеваа дека новите барања, всушност, може да допринесат за значајни разоружувања без војна. Така, Париз беше убеден дека ако Ирак се вразуми и преземе адекватни чекори кон разоружувањето, овој механизам ќе ги спречи САД од употреба на сила во Ирак.

САД беше задовелен дека се усвои нов сет на тешки мерки за Ирак и се надеваа дека во Багдад никогаш не би ги оствариле. Додека некои од американските поборници на употреба на сила против Ирак ја критикуваа новата резолуција на ОН како американска измама кон Франција, повеќето набљудувачи се согласија со поранешниот Амбасадор во ОН Ричард Холбрук дека тоа е „една од најдобрите резолуции некогаш направена во ОН“. Со ставање на таква тешки услови во врска со Ирак и со застанување на целата меѓународната заедница како веродостојна закана на сила, резолуцијата предвидуваше најдобра можност конечно да се убеди Садам Хусеин да ги исполни и усогласи своите обврски. Всушност, тука беше добрата причина да се верува дека Садам или толку очигледно ќе ги крши условите во резолуцијата на Советот за безбедност и сите ќе се обединат против него или дека веродостојната закана на употреба на сила би го убедила да всушност соработува и војната никогаш да не се употреби како средство за решавање на проблемот. Очигледното единство што сепак се постигна во Резолуцијата 1441, сепак, беше илузорно.

Резолуцијата вредеше за напорот да се помират различните ставови за тоа што да се направи во врска со Ирак и тоа обезбеди корисен механизам за сите да се занимаваат со сценарија на било какво бесрамно непочитување или целосна усогласеност. Таа, исто така функционираше во смисла на враќање на инспекторите за оружје назад

во Ирак, па дури и во палатите на Садам, кој ја избегнувал меѓународната заедница за речиси четири години.

Сепак, резолуцијата не успеа, да воспостави договорен механизам во Советот за безбедност околу тоа дали Садам ги исполнил или не условите од резолуцијата. Во правна смисла, всушност, Резолуцијата 1441 се состоеше од две контрадикторни резолуции во едно. Едно разумно толкување на текстот на резолуцијата покажува дека постојат правни неправилности во делот на „скоро“ автоматската употреба на сила во случај на неусогласеност и уште подеднакво спорен е текстот каде што Советот за безбедност може да донесе одлука за употреба на сила ако инспекторите пријават неправилности. Французите тоа го разбираа дека ако резолуцијата не се поштува тогаш членовите на Советот за безбедност и самите инспектори ќе одлучат што да се прави. Според сваќањето на САД ако инспекторите рапортираат дека има неправилности тогаш Вашингтон има право да презеде акција .

Со други зборови, клучните членови на Советот за безбедност не само што не се договорија за толкување на резолуцијата но не се согласуваа и во врска со механизмот за решавање на таквите разлики. Одговорот од Садам Хусеин во врска со Резолуцијата 1441 ја откри оваа поделеност во рамките на меѓународната заедница. Тој соработувал доволно за да ги убеди Франција и голем број на други членови на Советот за безбедност дека војната не е потребна, додека истовремено ги убеди Вашингтон и Лондон дека војната беше единствена преостаната опција. Тоа беше во тој момент кога нејаснотиите на Резолуцијата 1441 како и стратешките разлики на тие кои ја дизајнираа излегона на виделина.

4.3.2. Втора резолуција

Доцна во јануари 2003 година, Ширак се уште правел планови за учество во евентуалната војна и ги предупредувал своите вооружени сили да бидат подготвени за секоја случајност во контекст на спроведување на Резолуцијата 1441. Исто така и во Париз, официјални лица заклучиле дека бесрамната ирачка неусогласеност како на пример, одбивање на пристап на инспекторите или одбивање да се уништи било какво пронајдено забрането оружје би значело дека Франција ќе ја прифати и поддржи воена акција против Ирак.⁹⁴

Настаните на терен во текот на јануари и февруари 2003 година, сепак, оделе во спротивна насока. Прво, не само што инспекторите не нашле оружје за масовно уништување туку и соработката на Садам всушност беше подобра отколку Франција првично очекуваше. Така, кога Садам всушност се согласил да ги пушти инспекторите да ги посетат и неговите палати и други „чувствителни локации“ и да се спроведат интервјуа со барем некои научници, Французите мислеа дека беше направен вистински напредок. Известувањата што почнале да стигаат од инспекторите покажувале дека ситуацијата е подобрена и дека до тогаш немале најдено докази дека постои ОМУ (Оружје за масово уништување). Франција чувствувала должност да ја поддржи војната ако инспекторите давале негативни извештаи, но Париз беше сигурен дека нема да дојде до нивно исклучување кога тие велеле дека се прави напредок.

Во исто време, делумно како последица на ирачката соработка со инспектори, светското и европското јавното мислење се сврте уште појасно против војната и се зголемија јавните протести во цел свет. Така, кога зборуваше еден од инспекторите за оружје во ОН, февруари 2003 година, се виде еден од најголемите јавни протести, со речиси еден милион луѓе, во Лондон (најголем протест во британската историја), еден до два милиони во Рим, а речиси еден милион и во Мадрид и Барселона. Имаше и протести во Берлин и Париз но многу помали и тоа делумно се должи на задоволството од антивоениот став на властите. До средината на февруари, Ширак, политичар кој негувал аспирации да биде лидер на Европа, заклучил дека огромното мнозинство на француското и

---

⁹⁴ Philip H. Gordon and Jeremy Shapiro, *Allies at War: America, Europe, and the Crisis Over Iraq*, Brookings Institution Book Inc, 2004, стр.142

европското јавно мислење се согласува со неговата силна опозиција за војната, а не со поддршката на другите европски влади. Конечно, и критично важно, беше интеракцијата на позициите од сите земји кои се противеа на војната и сите тие не ги променија своите ставови. Аплаузот што го доби Вилпен на крајот од својот антивоен говор во Советот за безбедност на 14-ти февруари 2003 година го имал добиено само Нелсон Мандела во целата историја на ОН и беше тешко да се поверува дека ќе се убедат Французите да се повлечат.

Американци кои беа збунети од опозиционото мислење на Франција за војната, дури и откако стана јасно дека Буш ќе дејствува и дека никој не може запре, тука поентата беше промашена. Всушност, запирање на војната може да и била француски цел во почетокот на процесот но од средината на јануари, дури и Французите резонираа дека војната беше речиси неизбежна. До тогаш, сепак, спротивставување на војната беше прашање на принцип и секако на политиката. Француската влада навистина мислеше дека војната е лоша идеја и беа загрижени дека окупацијата на Ирак може да се претвори во алатка која ќе служи за регрутирање на Ал Каеда. Но подеднакво важно беше дека тие едноставно не беа подготвени да се поклонат пред американското лидерство, кога толку многу луѓе во светот не се согласуваа со политиката на САД. Како што ќе истакне Роберт Коган во тоа време, „Французите очекуваат да успеат во нивните напори да се спречи војна, но тие очекуваа исто така војната и нејзините последици да донесат катастрофа и за САД и за оние европски држави кои беа за војна. Кога прашината ќе се спушти, Французите веруваа дека нивните храбри ставови ќе бидат оправдани пред судот на Европското јавно мислење“.

Непоколеблива противењето на Франција во однос на војната создаде проблеми за Американците на кои им беше потребен консензус за дејствување но вистинскиот предизвик постоеше за Велика Британија и за Тони Блер. Во лицето на непријателство кон војната од неговата Лабуристичка партија и јавното мислење, Блер вети во декември 2002 година дека тој само ќе ја поддржи војната со одобрување на ОН. Неговите напори беа задушени со правото на вето од страна на Франција. Со таквото блокирање на Блер единствена надеж му беше да ја освои моралната поддршката на мнозинството членови на Советот за безбедност и со тоа да се иницира нова резолуција која би го одобрила дејствувањето на коалицијата предводена од САД.

Американците долго време тврделе дека „втора резолуција“ не била неопходна за да се овласти нивната употреба на сила и започнување на војната и тие навистина се залагале да се избегне таквото барање во Резолуцијата 1441. За да се зголемат шансите за поддршка, Британците почнале да ја разгледуваат можноста за формално воведување на серија на стандарди или задачи за разоружување во новата резолуција со која конкретно ќе се дефинирало она што ирачкиот режим ќе треба да направи за да се избегне употребата на сила. Британците тврделе дека така ќе биде потешко за Французите и за другите да тврдат дека Ирак не е во спротивност на барањата на ОН. Но Вашингтон, плашејќи се дека Садам би можел да се усогласи со специфичните задачи останале да се противат на формалното воведување на одредниците во предложениот текст на втората резолуција. Соочувајќи се Блер со критичното гласање во својот парламент, кој можеше да не ја поддржи употребата на сила во Ирак, но за политичката иднина на Блер, Американците одлучиле во средината на февруари да го поддржат Блер и предложената Втора резолуција.

Франција, сепак, со поддршка од Германија и Русија, остана непријателски расположена кон планот и остана неподготвена за озакопување на војната во Ирак. Во исто време, Франција, исто така, сакаше да ја избегне ситуацијата која ќе ја обврзе да стави вето на одлуката. Тоа беше ироничен пресврт. Американците, кои тврдеа дека нема потреба од Втора резолуција, инсистирале на неа, но истовремено, Франција, која се бореше толку многу за таква резолуција, била против. Во таква ситуација Британците го предложиле моделот на „жолто светло“ што САД и нивните НАТО сојузници го добиле од Русија пред операцијата Косово во 1999 година, без одобрување од ОН, но договорот не создаде криза за што Американците мислеле дека е премногу доцна. На САД не и беше потребна Втора резолуција, но на Блер да, а на Американците им беше потребен Блер.

Американско-британскиот обид да се убедат останатите членовите на Советот претрпе неуспех на 1 март, кога турскиот парламент гласаше да не се дозволи САД да изврши напад на северен Ирак од турска почва. За противниците на војната, тоа беше уште една причина повеќе да се застане цврсто во опозиција дека користењето на турската територија се чинеше е критичен елемент во војниот план и тие почнале да веруваат дека можеби уште постои некој начин да се запре војната. Но тоа не ги спречуваше Американците да инсистираат на Втора резолуција пришто

го потенцирале фактот дека луѓето во целиот свет имаат право да знаат кој каде стои кога се работи за Садам Хусеин.

Американците и Британците подоцна ќе ги карактеризираат Французите како предавници на вистината и кои не само што ги блокираат американските планови во име на сопствената земја, но исто така лобираат и кај другите членовите на Советот за безбедност да го сторат истото. Но и Американците и Британците не беа пасивни во истото. Двете страни беа вклучени во жестока борба на лобирање за добивање на поддршка од „неопределените шест“. Имаше и обид да се донесат пет нови стандарди за Ирак но Франција тоа го одби, што ќе се докаже после сите настани како пресудно, со образложување дека Франција ќе стави вето на секоја нова ултимативна одлука за Ирак, без разлика на околностите, поради тоа што Франција веруваше во разоружувањето на Ирак.

4.4. Враќање на довербата во Ирак

Американците се сметаа себеси дека пораснале со Атлантската алијанса и станаа толку навикнати на тоа што тие не можеа да го замислат светот во кој европски партнери би биле активно непријателски расположени кон нивните цели. Од историска гледна точка, сепак, најпечатлив аспект на тогашниот меѓународен систем е нивото на пријателство што постои меѓу водечките воени и економски светски сили, главно САД, поголемите нации во Европа и Јапонија. Постоела реална можност дека историската тенденција на народите да балансираат во однос на најмоќните земји во системот но таа тенденција не се применува кога станува збор за САД но можело да се повтори на друг начин. Особено после кризата во Ирак, многу Американци ја видите Франција како земја која е решена да ја зајакне Европа, после тоа да стане сојузник со Русија и така би била непријателска противтежа на САД. Перцепцијата можеби е претерана, но беше охрабрен а од француската реторика за „мултиполарност“ и опасностите од исклучителна доминација на САД. Еволуцијата на политиката на САД во однос на ирачкото прашање, сепак, ризикуваше не само поттикнување на француската реторика и нејзино верување во тоа но посериозно можеше да доведе цела Европа да се однесува во иднина како што Франција веќе го правела тоа.

САД се соочуваше со оваа дилема и порано и тоа посебно кон крајот на Втората светска војна, кога на институционалните темели на тековниот светски поредок САД беше уште помоќен, во однос на другите народи, отколку што беше пред ирачката криза. Огромната моќ на САД, особено во воена терминологија и новото чувство на ранливост после 11-ти септември, ги направија овие ограничувања вознемирувачки за американските креатори на политиката повеќе од кога било до тогаш. Но, тоа би било грешка да се базираме на претпоставката дека трансатлантското влијание е пречка за САД за слободата на акцијата. Постапувајќи на премисата дека на Вашингтон не му се потребни сојузници или дека ќе најдете повеќе сојузници на друго место би можеле на крајот да еродира „резервоарот“ на меѓународниот легитимитет и согласност за САД, за што САД секогаш работел како критична компонента на американската моќ. Притоа, тоа би можело да ги чини САД одбивање на поддршка и соработка на оние кои најверојатно би биле корисни во други ситуации во овој постоечки опасен свет. Незамисливо би било степенот на американската воена технологија или одбрана потрошувачка да може таквата загуба да ја покрие.

На трансатлантските односи им беше потребно нова визија на американското и европско лидерство и трансатлантска намена. На повеќето основни нивоа, лидерите на двете страни ќе мора да откријат нови вредности на дипломатијата и да се движат надвор од бесмисленоста на меѓусебни навреди и самоправа, која беше белег на дебатата за Ирак. Но тие мора да сторат повеќе отколку тоа. Тие треба да креираат нова агенда за заедничка акција кон заеднички цели. Новата агенда мора, во најмала смисла, да вклучува заеднички напор да се реконструира Ирак, посветеност на промоција на долгорочни проекти за во Блискиот Исток, консолидација и ревитализација на антитерористички коалиција врз основа на повеќе значајни и поефикасни американски и европски придонеси.

Овие предизвици се огромни но тие не се повеќе неостварливи. Ако тие ги извршуваат овие заеднички цели, лидерите на двете страни ќе мораат да ги признаат, подобро отколку што тоа го правеа за време на ирачката криза, трошоците за неуспехот да се одржат основните норми и стандарди. Европејците мора да признаат дека нивната безбедност сега зависи повеќе од некогаш од случувањата надвор од нивните граници (и од соработката со Америка) и тие мора да ја сватат посериозно

американската загриженост за нови предизвици како оружјето за масовно уништување и тероризмот.

Неуспехот да се стори тоа, не само што ќе им овозможи на овие проблеми да се прошират, но исто така, ќе го поттикнат американскиот унилатерализам дека Европејците навредуваат, а кој ќе ги поткопува институциите како Европската унија и ОН. Американците, пак, ќе мора да се спротивстават на искушението за да ги искористат предностите на масивната моќ на нивната земја со тоа што би одбивале да прифатат некакви ограничувања врз американските слобода на дејствување. Ако тие не го сторат тоа како во Ирак ќе мора да преземат премногу голем удел од товарот на меѓународната безбедност сами. Европејците и Американците не се создадени да идат на свој начин по различни патишта. Но, тие би можеле да завршат така ако политичарите од двете страни на Атлантикот претпостават дека фундаментално различни погледи на светот ја прави соработка невозможна или непотребна. Реалноста е дека и покрај нивните разлики, во ерата на глобализација и тероризмот, двете страна имаат повеќе заедничко или повеќе да изгубат, ако не успеат да стојат заедно во обид да се промовираат заедничките вредности и интереси ширум светот. Сега сигурно не е време да се почне со претпоставка дека или САД или Европа може да управуваат и живеат секој на свој начин.

Ирак после кризата функционираше како причина, па дури и симбол на трансатлантските разлики. Најважното што требаше да се направи во блиска иднина беше прашањето за стабилизација и реконструкција на Ирак. Проблемите во рамките на трансатлантските односи не започнаа со ирачката криза, но САД и Европа, се разбира, уште работеле заедно на други прашања и беше илузија да се замисли дека тие можеа да се зачуваат додека американски војници умираат во Ирак, а клучните европски влади продолжуваа да се противат и прават малку за да ги поддржат во пракса.

Поради оваа причина, администрацијата на Буш доживеа неуспехот да направи подобар план за непредвидливите проблеми. Дури и ако беа пронајдени докази за оружјето за масовно уништување, мудроста на американската инвазија, на крајот, им судеше за тоа дали САД може да поттикне одржлива и стабилна демократија во Ирак. И покрај убедливата воена победа во пролетта 2003 година и соборувањето на Садам Хусеин, не им гарантираше на Американците и Европејците дека дебата меѓу нив е завршена. Додека желбата да се биде на страната

на моќната САД ги предводеше повеќето европски влади да го надминат јавното мислење и да ја поддржат војната, истата таа, не доведе до широко распространета верба во квалитет и интегритет на американското лидерство. Сомнежи во врска со квалитетот на американското лидерство ја поттикнаа желбата во некои кругови за градење на Европа како противтежа на САД. Иако САД има многу предности во борбата за Европа, европските држави треба да сторат повеќе отколку да се потпираат на таквата моќ и ако сакаат да се обезбеди иднината на Европа. Следната битка во оваа борба ќе биде како војната во Ирак е перцепирана од страна на историјата. Исходот на војната останува сфатен многу различно од двете страни на Атланткот. Повеќето Американци, веднаш после војната, продолжиле да ја сфаќаат војната како ослободување од опасна закана додека повеќето Европејци гледаа на тоа како воена авантура која создаде опасен хаотичен неред во центарот на Блискиот Исток. Како резултат на тоа, не беше доволна Европската поддршка за долгорочен проект за реконструкција на Ирак.

Да се надмине овој јаз во перцепцијата, Вашингтон требаше да им даде поголем дел од успехот во војната вклучувајќи ги тука Франција и Германија бидејќи најпрво тие го виделе поствоен Ирак како награда отколку товар и така ја пропуштија шансата многу порано да им се даде повеќе да значајно учествуваат во поствоен Ирак.

Во декември 2003 година САД донесе одлука да се забрани склучување на договори за Ирак со фирми од земји кои се спротивставуваа на војната што ситуацијата ја направи уште повеќе проблематична. До крајот на 2003 година имало сепак знаци дека Франција и Германија почнале да разгледуваат начини да се помогне со стабилизацијата на Ирак. Конкретно, во средината на декември, само неколку дена по апсењето на Садам Хусеин, францускиот претседател Ширак и германскиот канцелар Шредер го поддржаа предлогот за значително олеснување на долгот за Ирак. Французите и Германската влада, исто така, се подготвуваше да разгледа други начините на кои тие би можеле да помогнат, вклучувајќи и обезбедување на обука за ирачката полиција и безбедносните сили, финансирање хуманитарни и проекти за реконструкција во Ирак, а можеби дури и обезбедување на војници во контекст на евентуално инволвирање на НАТО.

Нивното инволвирање во Ирак сепак највеќе зависеше од нивната домашна политичка динамика но и од одговорот од Буш кој сакаше да ја искористи можноста за добивање на оваа поширока поддршка за

операцијата во Ирак, дури и ако тоа значи тргување со степенот на контрола над поствоен Ирак. Споделување на таква контрола со НАТО, ОН или некои помали „Контакт групи“ ја намали водечката улога на Вашингтон да го диктираат текот на ирачкиот политички процес но во исто време тие беа свесни дека од тоа зависи и иднината на трансатланските односи.

Големи финансиски средства кои беа потребни за севкупна реконструкција на Ирак, само за 2004 година изнесуваа приближно 70 милијарди долари, придонесоа да се размислува во правец на обезбедување на една нова легитимност преку поширока поддршка и така би се обезбедило колективна интерес во стабилноста и успехот.

4.5. Заедничка агенда и вредности кои сеуште се цврсто поврзани

Трансатлански врски се неизбежни бидејќи не произлегуваат од геополитичките околности. Наместо тоа, тие ја одразуваат единствена сличност на културата и вредностите кои ги разликуваат САД и народите на Европа од поголемиот дел од остатокот на светот. Со фокусирање на Ирачката криза нагласивме што е она што ги дели стратешки и културно. Навистина, постојат многу реални разлики меѓу двете страни на основните прашања како што се нивните ставови кон силата и моќта и на нивните разбирање на светскиот поредок и меѓународните закони, социјалните прашања како контрола на оружјето, на смртната казна, како и улогата на религијата во јавниот живот.

Анализирајќи ги прашањата според кои САД и нивните европски сојузници се разликуваат, може да се сфати дека станува збор за вештачки сојузници. Но, таков заклучок би бил сосема погрешен. Државите преку Атлантикот и покрај тоа што имаат недоразбирања по многу сложени и суштински прашања, како во телот на надворешната политика така и во делот на внатрешната политика, сепак, имаат и многу допирни точки по многу прашања за чија реализација имаат потреба од соработка.

Државите од двете страни на Атлантикот најнапред се поврзани во однос на либералните вредности.⁹⁵ Иако се разликуваат во начинот како

---

⁹⁵ Рина Киркова, Иднината на НАТО, Редифинирање на трансатланското сојузништво, 2010, стр.162.

тие вредности да се прошират врз остатокот од светот, сепак и едните и другите веруваат во нив и во нивната имплементација ширум светот. И за САД и за Европа распространувањето на демократските вредности претставува основа на надворешната политика. Стратегискиот успех на ЕУ во последните 15 години, во распространувањето на демократските вредности во поранешните социјалистички европски држави, соодветствуваше со американските напори за јакнење на демократијата во Централна и во Јужна Америка.

Слободата на пазарот и претприемништвото, како и правилата кои владеат во економските односи генерално се прифатени кај сите атлански сојузници. Претставници и на САД и на европските држави признаваат дека постои соработка и интерес за соработка во областа на правосудството, прекуграничниот сообраќај, борбата против тероризмот, меѓународната економија и социјалниот развој, работата со неуспешните држави, трговијата и инвестициите но и опстанокот на меѓународните институции во кои членуваат тие.

Во областа на правосудството и едните и другите инсистираат на почитувањето и спроведувањето на законите. Во оваа област, меѓу нив постојат договори за размена на информациите, формирање на заеднички тимови за спроведување на истраги и изработка на компаративни кривични законици и судски процедури. Соработката во меѓуграничниот сообраќај и во транспортната мрежа особено се интензивира по терористичките напади врз САД. Иако САД и Европа не делат заедничка граница, сепак, се соочуваат со обемен прекуграничен сообраќај (проток на луѓе и добра). Соработката во борбата против тероризмот е една од најуспешните области во која е потребна соработка меѓу САД и европските држави. Трансатланската соработка во борбата против тероризмот започна непосредно после настаните од 11 Септември.

Соработката во борбата против тероризмот⁹⁶ е тесно поврзана со контрола на оружјето за масовно уништување. По ова прашање соработка постои но додека Европа бара да се искористат до крај сите дипломатски средства за кризите поврзани со оружјето за масово уништување и да бидат надминати по мирен пат, САД вистинскиот начин на надминување на кризата го гледаа во примената на сила.

---

⁹⁶ Makins, Christopher J.,Renewing the Transatlantic Partnetship: Why and How?, 7/8/03, http://www.acus.org/docs/030611-Christopher_Makins_Renewing_Transatlantic_Partnetship.pdf датум на пристапување 31.10.2013 година, стр.17.

Меѓународната економија и развојот во светот е тема која, исто така, ги поврзува трансатланските пријатели. И САД и Европа, како двигатели на светската економија, имаат интерес да соработуваат во промовирање на слободната трговија и економскиот развој. Идејата е таа што таков свет ќе биде сигурна гаранција за опстојување на слободните демократски институции со што ќе се обезбеди и меѓународна безбедност. Во однос на соработката за консолидирање на неуспешните држави 11 Септември покажа дека „неуспешните држави“⁹⁷ не се само погодна почва за човечкото страдање туку се и плодна почва за екстремни движења и ситурно засолниште за терористите. Трансатланската соработка за „градење нација“ е особено пожелна бидејќи САД и Европа имаат различни но комплементарни способности: САД има огромна воена моќ и покажа способност за уривање на отпадничките режими. Од друга страна Европа покажа големо искуство и разбирање во правец на одржување на мирот и „градење на нација“. И едните и другите делат заеднички интерес за справување со ваквите држави но и едните и другите сфаќаат дека самостојно нема да дојдат до успехот. Од најголем интерес за двете страни од Атлантикот е соработката во однос на трговијата и инвестициите.⁹⁸ Евроатланската економија е централна реалност во светската економија. Економистите се согласни дека трансатланската економија е суштински важна за глобалниот економски систем. Покрај Јапонија тие се главниот мотор на меѓународната трговија и на инвестициите и затоа е во интерес да соработуваат за системот да функционира.

На крајот, соработката меѓу САД и Европа е од клучно значење за воспоставување на мирот и безбедноста во меѓународниот поредок, како и за отворен меѓународен трговски систем. И додека Роберт Каган тврди дека Европејците се од Венера, а Американците од Марс, едно е сигурно, и едните и другите живеат и ќе живеат на планетата Земја. Во заеднички интерес е да ги сочуваат културните, социјалните и безбедносните вредности и понатаму да работат на нивно промовирање и

---

⁹⁷ Рина Киркова, Иднината на НАТО, Редифинирање на трансатланското сојузништво, 2010, стр.165.

⁹⁸ Serfaty, Simon, Renewing the Transatlantic Partnership, May 2003, http://www.nato.int/docu/conf/2003/030718_bxl/serfati-transatlpart.pdf, датум на пристапување 21.10.2013, стр.13.

унапредување, бидејќи во основа овие фундаментални вредности силно ги поврзуваат двете страни од Атлантикот.⁹⁹

Ирак покажа какви поделби може да предизвика и како самата криза ги направи работите полоши. Но, овие разлики не ја дефинираат врската. Ако пошироко се гледа на работите, европските демократии се сигурно поблиску до САД, двете стратешки и културно, од било кој друг регион. Американците и Европејците се уште во голема мерка делат исти демократски и либерални аспирации за нивните општества и за остатокот од светот. Со појавувањето на Претседателот Буш, како што ќе каже Роберт Каган, работите ќе добијат „американска“ перспектива и тоа околу прашањата како религијата, абортус, контрола на оружјето, ракетната одбрана, употреба на сила, мултилатерализмот, како и животната средина како и предизвикот на глобалниот тероризам и ќе ја кристализираат очигледната разлика. Не треба да се заборава дека противникот на Буш во последните избори, Ал Гор, освои некои 540.000 (петстотиничетириесет илјади) повеќе гласови отколку Буш на платформа која беше многу поблиску на повеќето прашања до Европската норма. Поентата овде не е да се покаже дека пристапот на Буш за домашните и светските работи не беше широко поддржана во САД или дека повеќето демократи не се повеќе „американски“ туку, напротив, тоа е да се нагласи дека наводниот американско-европски јаз би можел да изгледа многу различно ако Ал Гор освоеше уште неколку гласови во Флорида во 2000 година.

Всушност, погледот на Европејците кон САД ја одразува свеста на разликата помеѓу администрацијата на Буш и Америка. Европската јавност не беше толку „анти-американски“, како што често беше претпоставувана, но беше анти Буш. Земајќи една поширока перспектива, Американците и Европејците се идентификуваат многу слично по прашања вклучувајќи го меѓународниот тероризам, оружјето за масовно уништување, како и глобалното затоплување и демонстрираа споредливи перцепции на пријатели и сојузници. Секако дека постоеја и разлики но ни далеку не изгледа дека живеат во различни светови. Разликите беа истакнати околу начинот на употреба на сила но во поново време, кога САД сакаше да преземе воена акција во Авганистан, Босна, Косово, Персискиот Залив, европската поддршка и желба да учествуваат

---

⁹⁹ Рина Киркова, Иднината на НАТО, Редесфинирање на трансатланското сојузništvo, 2010, стр.168.

беше солидна. Лекција од сите овие места не беше дека Европа не сака да употреби сила или нема ништо да придонесе но што кога САД покажува лидерство, тоа е можност да се донесе заедничка одлука па дури и воена интервенција.

Ирак, се разбира, ги покажа границите на САД и европските земји или во најмала рака на Франција и Германија, на подготвеноста да се здружат за таквите операции и значително се влоши сликата на заедничката соработка. Но драматичен пад изведен со еден настан не мора да претставува неповратен тренд. Но, како што тешкотии се појавија во Ирак, после американската окупација, и ефектот на „Митинг околу знамето“ домашната поддршка за Буш опадна и разлики меѓу Европа и САД почна да се намалуваат. Тоа покажа дека Американците и Европејците не живеат во различни светови и настаните како што беа изборот на Буш, 11-ти септември и кризата околу Ирак ги влошија структурните и културните разлики и кои секогаш биле тешко да се управуваат во трансатлантските односи.

Америка и Европа покажаа дека можат да го возобноват нивниот сојуз. Тоа не беше лесно. Личните односи помеѓу нивните лидери и довербата помеѓу нивните администрации беа скоро уништени. Но, дури и ако тие лидери останаа на власт имаше многу што можеше и требаше да биде направено. Самиот минимум требаше да го покрива прашањето на дипломатски стил. Во ретроспектива, највпечатлива карактеристика на кризата околу Ирак во споредба со минатите кризи беше отсуството на ефективна дипломатија.¹⁰⁰ Најфлагрантните прекршителите во овој поглед беа секако САД и Франција. Другите земји, како Велика Британија, одиграа поконструктивна и искрено, подостоинствена улоги. Не само што трансатлантските дипломатски контакти беа ограничени во споредба со минатите кризи, но и американските и француските државници беа често речиси несвесни и секако незаинтересирани во одржувањето на нормите и стилот на дипломатијата. Приказната на кризата откри необичен број на неумерени испади и непростливи гафови, ословувањето од страна на Рамсфелд кон „Старата Европа“ до заземањето различен став на остатокот од Европа кон ставот на Франција.

---

¹⁰⁰ Philip H. Gordon and Jeremy Shapiro, *Allies at War: America, Europe, and the Crisis Over Iraq*, Brookings Institution Book Inc, 2004, стр.199.

На традиционалните дипломатски разлики често им недостигаше комуникативност и им се даваше предности на грубоста. Потребно е воспоставување на нова дипломатија, односно, ставање на личните чувства позади националните интереси, покажувајќи повеќе респект за другите и прифаќање на компромис што би довело до избегнување на оваков тип на кризи како што беше Ирак. Но, Американците и Европејците ќе треба да направат многу повеќе отколку едноставно да се однесуваат подобро.

4.5.1. Промоција на заеднички реформи и проекти

Регионот на Блискиот Исток има повеќе од централно значење за сет на важни меѓународни безбедносни прашања со кои се соочува западниот свет. Блискиот Исток е далеку од сиромашен регион на планетата но страда од некои различни и длабоко вкоренети социјални, демографски и политички проблеми. Особено, недостатокот на политичка и економска слобода, анемичен и неизбалансиран економски раст, лошо образование и голем број на невработена млада популација.

Овие фактори го направија Блискиот Исток особено плодна почва за немири и насилни конфликти. Поради стратешката локација на регионот и изворите на енергија, оние конфликти често го привлегуваа вниманието на надворешните фактори како и во Соединетите Американски Држави и Европа.

Западниот политички честопати придонесуваа за оваа динамика. Со децении, САД во основа имаше договор со одреден број на влади во Блискиот Исток, во смисла дека, тие би можеле да владеат во нивните земји толку колку тие се подготвени да продаваат нафта по разумни цени на светските пазари и да дејствува како стратешки сојузници на САД. Оваа политика очигледно беше во судир со таканаречените американски вредностите на слобода и демократија. Но во исто време официјални американски претставници ја разбираа оваа стагнација во развојот на демократијата како сериозна закана за САД и западната безбедност бидејќи таа можеше да се прошири во регионот и пошироко. Американците, Европејците и многумина во регионот на тој начин се согласуваат дека траен успех на Блискиот Исток е можен само ако се промовираат долгорочни иницијативи на политички, економски и социјални реформи во целиот регион.

Тоа беше полесно да се каже отколку да се направи. Широката распространетост на таквиот „договор“ не доведе до широка согласност за решение. Администрацијата на Буш сакаше да спроведе визија на политичка и економска либерализација на Блискиот Исток која се базираше на американското искуство во создавање на либерална демократија во Германија и Јапонија и во поттикнувањето на демократска трансформација во поранешниот советски блок. Таа визија содржеше универзално чувство на восхитување но постоеше голема скепса за американските акции за долгорочни безбедносни интереси во демократската трансформација на Блискиот Исток. На краток рок, демократизација е тешка, дестабилизирачки процес кој често го зголемува насилството. Покрај тоа, можеше да биде загрозувана стабилноста на нафтениот пазар, па дури и некои владеечки фамилии кои не беа отпорни на поголема политичка отвореност и од економската либерализација. Во тој момент, главна алтернатива на таквите режими и веројатно главни корисници на демократизација, беа исламистички партии кои ако би дошле на власт, најверојатно, би биле непријателски расположени кон САД и можеби дури и кон демократијата.

Многу Европјани гледале на овие факти со резерва и не верувале дека Американците на долг рок ќе го жртвуваат својот однос кон „репресивните“ влади, како што се во Саудиска Арабија и Египет, и се сомневале дека некоја американска влада ќе ги жртвува краткорочните американски економски или стратешки интереси за промовирање на демократијата и слободата во сојузничките држави.

Во овој контекст, американската моќ и легитимитет не биле доволни за реализација на таков амбициозен проект. Европската поддршка во тој момент беше критична но дури и тоа не беше доволно. За таков еден проект беше потребен еден широк пристап што би ги вклучил сите регионални играчи во сеопфатна структура која експлицитно би ги поврзала безбедноста, економскиот развој како и прашањата за човековите права.

Кризата околу Ирак не само што ги одразуваше разликите околу тоа како да се справи со режимот на Садам Хусеин но всушност ги откри пошироките разлики помеѓу САД и Европа околу прашањата на светскиот поредок и соодветната употреба на сила. Истовремено, кризата демонстрира како разликите на навидум секојдневни прашања од меѓународното право може да бидат многу поразлични во практични околности.

Една важна лекција за сите инволвирани страни во кризата што треба да се научи е дека ова искуство може да се користи во основните несогласувања кои се појавуваат во светскиот поредок пред да почне некоја следна криза. После 11-ти септември, администрацијата на Буш енергично стави точка дека старите закони и институции основани после Втората светска војна и реалностите од Студената војна не се ефикасни во денешниот свет. Комбинацијата на тероризам, оружје за масовно уништување и непријателските држави значи дека светот не може да ја дефинира агресија во едноставни прекугранични услови, ниту пак да чека да се манифестираат заканите за да реагира.

Пред ирачката криза, Европејците усмено ги поддржуваа овие поими, но тие генерално одбија да преземат конкретни активности за реформи на институциите за меѓународниот поредок. Во овој контекст, преемтивната доктрина на администрацијата на Буш, беше активно негирана во Европа. Тоа исто така ја одразуваше општо американската фрустрација која се движеше во правец дека институциите за светскиот поредок се премногу бавни и премногу неефикасни да се соочат со непосредните безбедносни проблеми на 21-от век. Идејата за предвидување закани и нивно спречување преку употреба на сила е секогаш контроверзна. Всушност, во тоа време и француската воената доктрина содржеше одредби за употреба на сила под такви околности. Слично на тоа, Европската Стратегијата, безбедносен документ подготвен од Високиот претставник за ЕУ Заедничката надворешна и безбедносна политика Хавиер Солана, исто така, призна дека, заканите како што се тероризмот и оружјето за масовно уништување може да бара акција, дури и пред почетокот на кризите.

Американците и Европејците, најверојатно, нема да се согласат целосно на што новите принципи треба да се темелат за да се употреби сила. Но решението не е во отфрлање на важноста на креирањето на такви меѓународните правила и норми. За жал, без оглед на објективната вистина на Американците, тоа не е заеднички став на остатокот од светот, па дури и во Европа, за креирање на ефикасна легитимна основа за употребата на сила против суверени ентитети. Ниту, пак, „европското“ решение на непоколеблива приврзаност кон принципите усвоени од страна на Обединетите нации пред 50-тина години може да преставуваат одржлива основа за заканите од терористи со оружје за масовно уништување. Во секој случај, официјални и неофицијални дијалози меѓу Американците и Европејците можат да помогнат да дојде до едно ново

разбирање на принципите кои треба да се однесуваат на употребата на сила во дваесет и првиот век и во секој случај одговорот мора да биде некаде помеѓу „само кога ОН се согласни“ и „секогаш кога на САД им одговара“.

5. НАМЕСТО ЗАКЛУЧОК

На Американците и Европејците не им беше судено да идат по раздвоен сопствен пат, а за тоа е доказ Ирак, кога беа длабоко поделени. Иако имаше многу причини за Американците и Европејците да не се согласуваат во однос на Ирак во 2002-2003 година, т.н. „судир“ од оваа големината всушност беше далеку од неизбежен. Тоа не резултираше само од структурни трендови, но исто така и од силен степен на непредвидливост, личности, заведени дипломатии, неадекватно раководство, ирачката непредвидливост како и лошата среќа. Беше јасно дека изборот на двете страни е обликуван од контекстот. Американците, шокирани од трагедијата од 11-ти септември и иритирани по повеќе од една деценија обидување да ги спроведат резолуциите на Советот за безбедност на ОН во врска со Ирак, заклучија во 2002 година дека единствениот начин да се справи со проблемот со Ирак беше да се смени режимот со сила. Нивното ново чувство на ранливост како и историскиот оптимизам на Американците ги доведе до ставот да го прифат аргументот дека промена на режимот во Ирак е потребно.

Европејците не го негираа тврдењето дека Ирак е проблем но тие не се согласуваа со понуденото решение. Навикнати на ранливост и тероризмот, недостаток на воената моќ, дури и да се размислува за големи инвазии како и убеденоста во своите историски и колонијални искуства во врска со стабилизирање на поствоен Ирак, војната речиси беше невозможна. Европејците стравуваа дека ризиците од инвазијата ќе ги надминат придобивките. Сепак, и покрај овие разлики, доцна во декември 2002 година, имаше уште една шанса дека судирот ќе се избегне и САД и нејзините традиционални сојузници ќе ја поддржуваат единствената политика. Ако Ирак очигледно ја прекрши резолуцијата на Советот за безбедност на ОН, од ноември 2002 година, со која му беше дадено „последна можност“ да се разоружа, и ги блокира инспекторите за оружје на ОН, одбивајќи да го уништи било кое забрането оружје пронајдено па тогаш дури и Франција ќе се залагаше за воена акција.

Слично на тоа, се повеќе и подобрата соработка од страна на Ирак со објаснување што се случило со своето оружје за масовно уништување и целосна соработува со инспекторите, би креирало ситуација во која САД многу тешко би започнала војна, барем во блиска иднина.

Наместо тоа, Ирачаните соработувале на некој начин но не во целост и резултатот беше серија на погрешни одлуки кој го претвори легитимниот спор во еден тежок проблем и криза.

Во почетокот на 2003 година администрацијата на Буш, извесно дека правдата е на нивна страна, започна војна на избор во Ирак. Одлуката да се стави крај на режимот на Садам Хусеин во текот на годината и со сила ако е потребно, беше направен скоро една година претходно, и со малку помош од сојузници. Во јануари 2003 година, Председателот Буш направил втора одлука дека и ако двете страни, како Садам и сојузниците, ги искористат сите шансите за да се избегне војната, САД сигурно ќе употреби сила за отстранување на Садам, речиси без оглед на она што ќе се случи после тоа. Голем број на Американци ја поддржувале таа одлука но имаше нешто што не беше неизбежно. Администрацијата на Буш секако дека можеше да одбере поинаков курс во било која точка. Наместо тоа, Буш распореди масивни воени сили во регионот на Персискиот залив, знаејќи дека распоредувањето не може да се одржи на неодредено време критикувајќи ги претераните ирачки врски со терористичките групи, оружјето за масовно уништување и долгогодишните сојузници кои не беа подготвени да ја поддржат војната. Во меѓувреме не успеа во доволна мера да ги вклучи клучните играчи, но всушност, успеа да ги отуѓи Русија, Турција и Германија. Потценување на Буш на европската и светската опозицијата на војната и неговото верување дека почитувањето на американската моќ ќе доведе другите да го следат и покрај нивните изразени разлики, исто така, доведе до погрешно решение во почетокот на 2003. Неговата одлука да се дефинира конфликтот како дел од борбата меѓу доброто и злото и како пример за нова американска доктрина на „преемптивна“ ја промени дебатата од една за тоа како да се справи со Ирак во дебата за меѓународен поредок и како Америка ќе управување со него.

Неправедни одлуки и непотребни провокации во Франција и Германија, исто така придонесеа за судирот во Ирак. Соочувајќи се со тешки избори во септември 2002 година, германскиот канцелар Герхард Шредер, спротивно на неговиот атлантизам кој тој го следеше во првите три години од неговата власт, во кој беше вклучен невиден степен на

обезбедување на германска воена поддршка за воените дејствија предводени од САД во Косово и Авганистан, наместо тоа, избра политичка кампања на бесрамен и неодолив критицизам против САД и евентуална војна во Ирак. Буш беше неподготвен да му прости на Шредер за тоа и како да го наведе во рацете на Французите, што му помогна на Жак Ширак да ја задржи својата антивоена позиција. Франција ја потпиша Резолуцијата 1441, во ноември 2002 година, знаејќи дека иде во реален ризик, знаејќи дека бескомпромисно може да се обврзуваат да одат и можеби дури и да учествува во војната во Ирак. Но со текот на времето, неколку фактори ја променија пресметка на Франција: пропаднаа било какви знаци за оружје за масовно уништување во Ирак, ирачката соработката со инспекторите се покажа поголема од што Франција ја очекуваше, европското јавно мислење стана повеќе антивоено и можеби најважното, Германија, Русија, Турција и неколку членови на Советот за безбедност го задржаа нејзиното противење. Под овие околности, Ширак одлучи во јануари 2003 година да застане силно против ставот на САД, иако знаел уште тогаш дека запирање на војната е скоро невозможно. Спротивно на она што мислеа многу Американци, одлуката на Франција да се закануваат да стави вето на американската воена акција против Ирак не беше неизбежен резултат на рефлексивен францускиот отпор на американската хегемонија.

Само една година пред тоа, Париз силно ја поддржуваше американската воена акција во Авганистан, исто како што ја поддржа војната на НАТО во Косово и Босна пред тоа. Ниту, пак, беше противењето на Франција резултат на француските комерцијални интереси, како што беше широко наведувано, кои всушност подобро би функционирале ако Франција се приклучеше на коалицијата и побара дел од пленот. Наместо тоа, жестокото француско противење на војната беше резултат на комбинација на фактори кои сите ја туркаа Франција во иста насока, вистинска вера дека војната би била стратешка грешка, неподготвеност да се даде на САД бланко чек за управување со светските работи и желбата повторно да се воспостави француско-германското раководството на ЕУ незанемарувајќи го ставот на популарноста на јавното мислење во Европа. Франција не само што избра да се противат на војната туку започна кампања да се спречи тоа. Стилот со кој Ширак се спротивставуваше на САД, засилен со ставот на неговиот екстравагантен министер за надворешни работи, Доминик де Вилпен, исто така, направи судирот да биде уште полош отколку што беше потребно да биде.

Имаше јасно моќни структурни, културни и историски фактори што доведоа Америка да започне војната во Ирак, додека поголемиот дел од Европа да биде против тоа. Тоа беа филозофии, личности, одлуки и грешки на лидери кои се случи да бидат на власт во периодот од 2001-2003 година што доведе до продлабочување на трансатлантските судири околу Ирак.

Искуството за Ирак кажува дека длабокото оштетување на чувството за солидарност и доверба носи важни лекции за двете страни во трансатлантската алијанса. На Американците кои сметаат дека решителноста на САД сами да бидат доволни, Ирак не беше случај и тие платија за таа лекција. После војната САД се соочуваше со силен отпор и имаа големо учеството на финансиските и човечките оптоварувања за справување со различни видови на отпор. Тоа беше доволно за да ги убеди Американците дека дури и на суперсили понекогаш им се потребни сојузници и затоа треба нивните барања да се земат во предвид и да бидат легитимни. Американскиот пристап и претпоставката дека одлуките за глобалниот мир и безбедност беа за самиот Вашингтон само повлече голема отпорност на сојузниците кон американското лидерство. Следниот пат ако постои таква или слична криза, американските лидери треба повеќе внимателно да пристапат пред изјаснување за несогласување со нелојалност, осудувајќи ги мотивите на сојузници и да се обидуваат да ги казнат нив за недостаток на посветеност на каузата.

Имаше, исто така лекции за Европејците. Оние кои се надеваа дека ќе го искористат противење на американската политика како добра основа да се изгради поголемо европско единство откриа дека наместо моќна и обединета ЕУ, нивниот пристап направи само Европската Унија да се поделби и ослаби. Иако тоа не беше честа појава во дневниот европски печат, повеќето европски државници го задржа основно разбирање за анти-американизмот, ароганцијата на некоја посебна американска администрација, американската моќ и а мериканско-европската која би требало да се продолжи, да се поддржи во правец на слободата и просперитет кои Европејците го уживаат и го очекуваат. Во овие околности на добра волја и поддршка за американското лидерство, било кој да се обиде да изгради единство на ЕУ против САД е веројатно дека нема да успее. Можеби лидерите на двете страни на Атлантикот ќе продолжи да дејствува на тој начин ако трансатлантските односи не беа вредносно заштитени. Нивните заеднички интереси ги потсетуваа

европски и американски лидери дека треба да се одржуваат. Но, тоа е колосален неуспехот на лидерство, а не е однапред предвиден резултат.

Од односот на Бушовата администрација кон Европа и обратно можат да се извлечат неколку научени лекции. Долгата историја на трансатлантските кризи и на учинокот на надминување на тие кризи сугерира дека Соединетите Држави и Европа се научени да управуваат со некои многу сериозни несогласувања во нивниот сојуз и сето тоа обезбедува надеж дека тие може да го направат тоа повторно. Во исто време, историјата исто така покажува зошто некоја идна соработка ќе биде многу потешка. Формирањето на трансатланското сојузништво пред ирачката криза многу тешко се применуваа во прашања „Надвор од областа“ и тие сепак на прашања претставуваат најголемите предизвици денес.

И покрај растечката американската моќ и слобода на маневар да се соочи со новите закани, Клинтон беше убеден дека САД треба да стори сè што е можно да се обезбеди договор меѓу европските сојузници пред прибегнување кон унилатерална акција, не само за прашањата како на Балканот, кои се директно засегнати неговите сојузници, но дури и за глобалните прашања како Блискиот Исток. Таков степен на посветеност за консензус ќе се промени значително со доаѓањето на Џорџ Буш во Белата куќа, а потоа повторно, дури и повеќе, по терористичките напади на 11-ти септември. Во ретроспектива, годините на владеењето на Клинтон беа затишје пред бура во трансатланското разидување, а облаците се собираа на Атлантскиот хоризонтот и бурата ќе удри заедно со Џорџ Буш.

САД не го олесни процесот на нејзините европски сојузници да ја поддржат војната во Ирак. Но, во исто време, за да се креира кризата беа потребни барем најмалку двајца. Европејците кои се противат на војната барем делумно пробаа да го спречат САД со тоа што не се согласија да му остават бланко чек за да ја спроведува својата надворешната политика како што тоа му одговара. Проблемот со овој став беше дека тоа ги стави принципот и теорија пред она што за многу Американци беше итно и практична прашање на националната безбедност. Како резултат на тоа, нивното противење само ги зајакна предрасудите на многу Американци дека Европејците се обидуваат само да добијат на време и сите обиди се залудни. Дека многу Европејци беа свесни за оваа динамика се потврди со изненадувачката подготвеност на повеќето европски лидери да дадат поддршка на САД за Ирак. И покрај силната опозиција на јавноста за

војната и огромната непопуларност на администрацијата на Буш во секоја земја во Европа, мнозинството од европските земји, предводени од Велика Британија, Шпанија, Италија, Португалија и земјите од Централна Европа се залага за поддршка на САД. Тие го сторија тоа на различни начини без разлика дали во Писмо од осум или Вилнус 10, нивните гласови во Совет за безбедност (Велика Британија, Шпанија и Бугарија) или со обезбедување на вистински воена поддршка откако дојде до војната и во нејзиниот исход. Од сите членки на НАТО или на Европската Унија (вкупно 23 земји), само Владите на Франција, Германија и Белгија направиле активни напори да застанат на патот на Вашингтон.

Германската политика дури отиде во тој правец што одбиваше да поддржи воена акција со одбивање од ОН и преку НАТО ја стопираше поддршката што се планираше да и се даде на Турција ако биде нападната од Ирак. Тоа беше еден вид на подарок за екстремистите и унилатералистите во американската администрација и размислувањето отиде дотаму што тие се залагаа САД да не ги зема за сериозно одлуките од таквите меѓународни организации и да делува самостојно.

Француските аргументи против војната барем беа дел од легитимни и образложени принципи. Тие не беа само резултат на комерцијални интереси, рефлексивна желба да се спротивстават на американската моќ или неподготвеност да се соочат со вистинските закани. Како и повеќето Европејци, голем дел од светот, и многу Американци, Французите стравуваа дека војната во врска со Ирак може да ја поткопа војната против тероризмот, да го дестабилизира регионот, предизвика употребата на оружјето за масовно уништување и да доведе до тешка, скапа, а можеби и залудна окупација на Ирак. Некои се покажаа како неосновани, но другите се чини дека беа потврдени од текот на настаните. Дека војната беше крвава, скапа и несигурно искуство покажа дека француските стравувања од последиците на инвазијата не беа едноставно производ на антиамерикански фантазии. Но, да се спротиставиш на војната и да се спротиставиш на САД беше различна работа особено, откако стана јасно дека Вашингтон ќе делува. Француската позиција дека тие само ќе ја поддржат воена акција во Ирак, ако тоа беше одобрено од Советот за безбедност на ОН беше неискрен, со оглед дека, во тој случај, Франција е дел од клучот за тоа овластување. Французите се држеа за аргументот дека задржување и инспекции би можело да биде подобра политика од целосна инвазија и окупација на Ирак, што се покажа како разумно. Сепак, Париз покасно се

согласи дека ако Ирак не соработува со резолуцијата ќе се соочи со „сериозни последици“. Но без распореден еден војник во регионот на Персискиот залив да се зајакне заканата од воена акција, во такви околности не беше чин на сојузник.

Во такви околности, Американците имаа свое оправдување за нивното читање на Резолуцијата 1441 и дека Вашингтон не го крши меѓународното право. Париз беше против донесувањето на Втората Резолуција но воедно беше и за не користење на своето право на вето. Навистина, до степен до кој француската политика во ОН беше дизајнирана, правото на вето беше речиси сигурно контрапродуктивно. Французите ги принудија Американците да одат преку тешкиот процес на ОН, а со давањето на овластување за акција само ќе ги зајакнеа оние во САД кои останаа убедени дека користењето на меѓународните институции вредеше за сите напори. Наместо тоа, тие ги убедија само Американците кои останаа „тврдокорни“ дека биле во право и дека ОН е организација со длабоки недостатоци.

Така многу критичари тврдеа дека Ширак имаше намера да ја врати француско-германски хегемонија над европски прашања отколку да ја спречи војната во Ирак. Со години Ширак ја идентификувал неговата геополитичка цел како изградба на мултиполарен свет во кој Европа ќе биде исто толку важна како што е САД.

Стабилизирањето на Ирак, борбата против тероризмот, трансформирање на Блискиот Исток и адаптација на институциите претставуваа само некои од новите предизвици со кои се соочуваа САД и Европа. Всушност, од двете страни, се тврдеше дека американски и европски перцепции за овие прашања се често толку различни што дури не вредеше да се стават на заедничка агенда. Стратешките, политичките и културните разлики меѓу Европа и САД беа реални. Огромна моќта на САД доведе многу Американци да веруваат дека ова земја може сама да ги реши закани со кои се соочува светот.

Но, ако искуство во Ирак ни кажува нешто, тоа е дека моќта и посветеноста, дури и за најсилната нација во светот, се доволни за да ја осигура безбедноста во се повеќе меѓусебно зависниот свет. За да помогнат во справувањето со огромните предизвици со кои се соочува светот, на САД се уште им е потребен легитимитетот и ресурсите од демократска Европа. Ако САД дејствува како да никој не му е потребен, од друга страна, ќе доведе до незадоволство, изолација, па дури и степен на целосно опозиционерство на американското лидерство што самата

американската воена моќ не ќе може да го надмине. Тешко е да се најдат нивните заеднички интереси но можеби е уште потешко да се обединат против заканите со кои тие се соочуваат. Но, не постои закон во историјата на меѓународните односи кој вели дека тие мора да се обединат или дека тоа е должност на нивните лидери, на двете страни на Атлантикот, кој би обезбедил тие тоа да не го прават. Сите ние ќе бидеме многу посиромашни и помалку безбедни, ако тие не успеат во нивната централна задача.

6. СПИСОК НА КРАТЕНКИ

CFSP Common Foreign and Security Policy (Заедничка надворешна и безбедносна политика)

DCI Defense Capabilities Initiative (Иницијатива за одбранбените можности)

EAPC Euro-Atlantic Partnership Council (Евро-Атлантски партнерски совет)

EC European Commission (Европска комисија)

EDA European Defense Agency (Европска одбранбена агенција)

EP European Parliament (Европски парламент)

ESDP European Security and Defense Policy (Европска безбедносна и одбранбена политика)

ESS European Security Strategy (Европска безбедносна стратегија)

NSS National Security Strategy (Национална безбедносна стратегија)

DoD Department of Defense (Министерство за одбрана)

EMS European military staff (Европски воен персонал)

MoD Ministry of Defense (Министерство за одбрана)

OSCE Organisation for Security and Cooperation in Europe

UNSC United Nations Security Council (Советот за безбедност на Обединетите Нации)

UNSCR United Nations Security Council Resolution (Резолуција на советот за безбедност на Обединетите Нации)

US United States (Соединети американски држави)

WMD Weapons of mass destruction (Оружје за масово уништување)

7. КОРИСТЕНА ЛИТЕРАТУРА

Peter Hough, "Chapter 1: Security and Securitization", **Understanding Global Security**, Routledge, London, 2004, pp: 1–20, P. 13

Wyn Rees (2011), *The US-EU Security Relationship: The Tensions between a European and a Global Agenda* (The European Union Series).

Рина Киркова, *Иднината на НАТО – Редефинирање на трансатлантското сојузничтво*, Филозофски факултет, Скопје, 2010

Mamuka Metrevelli, **Legal Aspects of NATO's Involvement in the Out-of-Area Peace Support Operations**, NATO–Euro-Atlantic Partnership Council Research Fellowship Final Report, 2001–2003.

Filip Przybysz, The International Relations Between the USA and the EU.

Carter, Ashton B. 'Keeping America's Military Edge'. *Foreign Affairs*, January-February 2001, Vol 80, No 1, p. 90-105.

Alvaro de Vasconcelos and Marcin Zaborowski, The Obama Moment, European and American perspectives, 2009

Philip H. Gordon and Jeremy Shapiro, In Allies at War: America, Europe, and the Crisis Over Iraq.

Karen E. Smith, "Chapter 2: The Evolution of the EU as an International Actor", **European Union Foreign Policy in a Changing World**, 2003, Polity Press, Cambridge, 2003 (The Evolution of the EU).

Alistair J. K. Shepherd, "The European Union's Security and Defense Policy: A Policy without Substance?", **European Security**, Vol. 12, No. 1, Spring 2003.

Mark Webber, "Chapter 8: NATO Enlargement and European Defense Autonomy", Jolyon Howorth and John T.S. Keeler (Ed.s), **Defending Europe: the EU, NATO and the Quest for European Autonomy**, Palgrave Macmillan, New York, 2003.

ИНТЕРНЕТ ИЗВОРИ БЕЗ АВТОР

"A Secure Europe in a Better World: European Security Strategy", December 2003, <http://www.iss-eu.org/solana/solanae.pdf> (25.04.2007).

"Address to a Joint Session of Congress and the American People", 20 September 2001, <http://www.whitehouse.gov/news/releases/2001/09/20010920-8.html> (02.06.2007).

"Berlin Plus Agreement",

http://www.nato.int/shape/news/2003/shape_eu/se030822a.htm(19.06.2007)

“Common Foreign and Security Policy”,
http://en.wikipedia.org/wiki/Common_Foreign_and_Security_Policy
(24.03.2007).

“Common Foreign & Security Policy (CFSP),
http://ec.europa.eu/external_relations/cfsp/intro/index.htm (03.07.2007).

“Conclusions and Plan of Action of the Extraordinary European Council Meeting”, 21 September 2001,
http://ec.europa.eu/justice_home/news/terrorism/documents/concl_council_21sep_en.pdf (11.06.2007).

“International Security Assistance Force”, <http://www.nato.int/isaf/>
(01.07.2007).

“Joint Declaration of France, Russia and Germany”, 5 March 2003,
<http://www.guardian.co.uk/Iraq/Story/0,,908441,00.html> (03.06.2007).

“NATO and the 2003 Campaign against Iraq: How did this Policy Evolve?”,
<http://www.nato.int/issues/iraq/evolution.html> (04.06.2007).

“NATO-EU Strategic Partnership: How did this Policy Evolve?”,
<http://www.nato.int/issues/nato-eu/evolution.html> (21.06.2007).

“NATO Handbook”, 2001,
<http://www.nato.int/docu/handbook/2001/pdf/handbook.pdf> (02.02.2007).